UZAK YOL ŞİİR TOPLUSU-ERSALAN MİRZAYİ

(METİN-İNCELEME-SÖZLÜK)

İrem HELVACIOĞLU

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

-2012-

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İrem Helvacıoğlu tarafından hazırlanan "Uzak Yol Şiir Toplusu-Ersalan Mirzayi (Metin, İnceleme, Sözlük)" başlıklı bu çalışma 19.10.2012 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....
Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Üye .....
Yrd. Doç. Dr. Dilek ATAİZİ
(Danışman)

Üye .....
Yrd. Doç. Dr. Farzaneh DOULOTABADİ

ONAY
.../.../ 20....
(İmza)

Doç. Dr. H. Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

UZAK YOL ŞİİR TOPLUSU – ERSALAN MİRZAYİ

(Metin, İnceleme, Sözlük)

HELVACIOĞLU, İrem

Yüksek Lisans – 2012

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Dilek ATAİZİ

İran sınırları içinde, 186.180 bin km²'lik bir bölgeye yayılmış bulunan Kaşkay Türkleri, bu bölgede Azerbaycan Türklerinden sonra en fazla nüfusa sahip Türk topluluğudur. Kaşkaylar, Türk göçebe yaşam tarzını devam ettiren dillerini ve kültürlerini ayakta tutmaya çalışan bir Türk halkıdır.

Kaşkaylar, yaşadıkları coğrafyada farklı halklarla olan ilişkileri sebebiyle dillerine sözcük, şekil ve ağız özellikleri bakımından yabancı etkiler almışlardır. Dillerindeki bu etkilere rağmen bugün Kaşkay Türkleri dillerini ve kültürlerini bilinçli bir şekilde korumaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada, Oğuz Türkçesinin bir şivesi olan Kaşkay Türkçesi, ilk basılı edebi verimlerden olan Ersalan Mirzayi'nin "Uzak Yol" adlı şiir kitabı üzerinde ses ve şekil özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kaşkay Türkleri, Kaşkay Kültürü, Oğuz Türkçesi, Kaşkay Türkçesi, Ersalan Mirzayi

ABSTRACT

UZAK YOL BOOK OF POETRY – ERSALAN MİRZAYİ

(Text, Analysis, Lexion)

HELVACIOĞLU, İrem

Post Graduate - 2012

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Adviser: Assist. Prof. Dr. Dilek ATAİZİ

Qashqai are Turkish people who live within the borders of Iran,have spread over an area of 186.180km^2 in Iran.After Azerbaijani Turks, they have the most excessive population that keep up the nomadic life style of old Turks and try to protect their language and culture.

In point of word, form and dialect features, the social geography and the communication of Quashqai Turks with different people has affected Qashqai Turkish. Today,Qashqai Turks protect their language and culture with consciously.

In this study, the phonetic and the form features of Qashqai Turkish which is an accent of Oghuz Turkish has been studied over the poetic text which is called "Uzak Yol" and has been written by Ersalan Mirzayi.

Key Words: Qashqai Turks, The culture of Qashqai, Oghuz Turkish, Qashqai Turkish, Ersalan Mirzayi

ÖNSÖZ

İran Türkleri içinde Azerbaycan Türklerinden sonra en fazla nüfusa sahip olan Kaşkay Türkleri İran'ın güney ve güneybatısında, İran hükümeti tarafından Vilayet-i Kaşkayî olarak adlandırılan geniş bir bölgede yaşamaktadırlar.

İran hükümetinin uyguladığı politikalar dolayısıyla bugüne kadar Kaşkay Türklerinin kültürleri, tarihleri ve dilleri üzerinde sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır.

Kaşkay Türkleri dillerine ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlı bir halk olmalarına rağmen göçebe bir toplum olmaları yüzünden ya da belki kasıtlı sebeplerle yazılı verimleri günümüze ulaşmamıştır. Ancak son yıllarda Kaşkay şair, yazar ve araştırmacıları kültürlerine, edebiyatlarına ve dillerine ışık tutmaktadırlar.

Kaşkay edebiyatının önemli şairlerinden olan Ersalan Mirzayi "Uzak Yol" adlı şiir kitabında ilinin ve kültürünün renksizleşmesine, baskılara yenilmesine direnerek, anadili olan Türkçeye sıkı sıkıya bağlılığını göstermektedir.

Biz bu çalışmamızda Kaşkay Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini ve söz varlığını, "Uzak Yol" adlı şiir metni üzerinde inceledik. Bu çalışmanın Kaşkay Türkçesi alanındaki çalışmaları bir katkı olmasını umut ediyoruz.

Tez çalışmaları sırasında özellikle Farsça konusunda bana yardımcı olan, Kaşkay kültürüne dair değerli bilgilerini benimle paylaşan, beni destekleyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Farzaneh DOULATABADİ'ye çok teşekkür ederim.

Çalışmamın her aşamasında bilimsel ve manevi anlamda verdiği destek, gösterdiği sabır için değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Dilek ATAİZİ'ne çok teşekkür ederim.

İrem HELVACIOĞLU

Ekim 2012 Eskişehir

ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ

آ	a, â
ا	a, e
أ	é
ب	b
پ	p
ت	t
ث	ṯ
ج	c
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ż
ط	ṭ
ظ	ẓ

ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
گ	g
ک	k
ل	l
م	m
ن	n
نگ	ŋ
و	u, û, v
ۆ	ü
ۇ	ö
ۋ	w
ۇ	o
ھ	h
ی	i, î, y
ىٚ	ı

KISALTMALAR

A. : Arapça
Age : Adı geçen eser
Agm : Adı geçen makale
bf. : Birleşik fiil
c : Cilt
c. : Cümle
e. : Edat
f. : Fiil
F. : Farsça
i. : İsim
s : Sayfa
s. : Sıfat
t. : Tamlama
T. : Türkçe
z. : Zarf
zm. : Zamir

İÇİNDEKİLER

ÖZET…… iii

ABSTRACT……. iv

ÖNSÖZ……. v

ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ…….……..……... vi

KISALTMALAR…….. vii

1. BÖLÜM
KAŞKAY TÜRKLERİ

1.1. KAŞKAY ADI...…….... 5

1.2. KAŞKAY TÜRKLERİNİN COĞRAFYASI…… 8

1.2.1. FİZİKİ COĞRAFYA…...…… 8

1.2.2. BEŞERİ COĞRAFYA…… 11

1.2.2.1. NÜFUS…… 16

1.2.2.2. SOSYAL TABAKALAŞMA…… 19

1.2.2.2.1. İL (EL) ……..…… 21

1.2.2.2.2. TAYFA (BOY) ……... 23

1.2.2.2.3. TİRE……. 25

1.2.2.2.4. BONKU (OBA) …….. 27

1.2.2.2.5. BİLE (BEYLE)…….. 28

1.3. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ…… 28

1.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜ……...…… 35

1.4.1. SOSYAL YAŞAM…….. 35

1.4.2. DİL……..…… 43

1.4.3. EDEBİYAT…….... 45

2. BÖLÜM

METİN İNCELEME

2.1. SES BİLGİSİ…….……..... 49

2.1.1. ÜNLÜLER……..……..... 49

2.1.2. BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU……... 49

2.1.3. KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU……..……..……... 50

2.1.4. ÜNSÜZLER……..……..... 50

2.1.4.1. Dudak Ünsüzleri……..……..……. 50

2.1.4.2. Diş-Dudak Ünsüzleri……..……..... 50

2.1.4.3. Diş Ünsüzleri...……..…..…… 50

2.1.4.4. Damak-Diş Ünsüzleri…...……..……. 50

2.1.4.5. Ön Damak Ünsüzleri……..……. 50

2.1.4.6. Arka Damak Ünsüzleri……..…….. 51

2.1.4.7. Gırtlak Ünsüzü……...……..…..……. 51

3. DİL İÇİNDEKİ SES OLAYLARI……...……..…..…… 51

3.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ……..……..... 51

3.1.1. a>e Değişimi……...……..……..... 51

3.1.2. ı>i Değişimi……..……..... 51

3.1.3. a>o Değişimi……..……..... 52

3.1.4. e>o Değişimi……..……..... 52

3.1.5. u>a Değişimi…….……..……..... 52

3.1.6. Kelime Başında Ünlü Genişlemesi……..... 52

3.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ……..……..……..... 52

3.2.1. –ķ->-ġ- Değişimi……...……..……..... 52

3.2.2. -ķ>-ħ ve –ķ>-ħ Değişimi……..…….... 52

3.2.3. -k->-g- Değişim…..……...……..…… 53

3.2.4. –p>-b Değişimi……...……..……..…… 53

3.2.5. -r->-d- Değişimi……..……..... 53

3.2. 6. -t->-d- ve d->t- Değişimi…….……..……..…... 53

3.2.7. -c->-ç- ve ç->c- Değişimi……..……. 53

3.2.8. b- > m- Değişimi……..……... 53

3.2.9. –d->-l- Benzeşmesi….……..…….. 53

3.3. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi…….……..…..…….. 53

3.4. Ünsüz İkizleşmesi……...……..…… 54

3.5. Kelime Ortasında Ünsüz Değişimi (Metatez) …….……..…….. 54

3.6. Ünsüz Uyumsuzluğu……..…… 54

4. ŞEKİL YAPISI……..……..... 54

4.1. YAPIM EKLERİ……..……..... 54

4.1.1. İSİMDEN İSİM TÜRETEN EKLER…...……... 54

4.1.2. İSİMDEN FİİL TÜRETEN EKLER……..……..... 57

4.1.3. FİİLDEN İSİM TÜRETEN EKLER…...…… 57

4.1.4. FİİLDEN FİİL TÜRETEN EKLER…..…….. 59

4.2. ÇEKİM EKLERİ….……...……..……..... 60

4.2.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ……..…….. 60

4.2.1.1. Yalın Durum…..…… 60

4.2.1.2. Yönelme Durumu ……... 61

4.2.1.3. Bulunma Durumu…….…….. 61

4.2.1.4. Ayrılma Durumu…..……..…… 61

4.2.1.5. Eşitlik Durumu…… 62

4.2.1.6. Vasıta Durumu……... 62

4.2.1.7. Çokluk Eki……..… 62

4.2.1.7.1. Belirtme Adı…… 62

4.2.1.8. İyelik Ekleri……..……... 62

4.2.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ…….……..…….. 64

4.2.2.1.ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ……. 64
4.2.2.1.1.ZAMAN EKLERİ (BİLDİRME KİPLERİ)……. 64
4.2.2.1.1.1. Geniş Zaman…….…… 64
4.2.2.1.1.2. Şimdiki Zaman……. 64
4.2.2.1.1.3. Gelecek Zaman…….…… 64
4.2.2.1.1.4. Görülen Geçmiş Zaman…..……. 65
4.2.2.1.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman…..…….. 65
4.2.2.1.2. ŞEKİL EKLERİ (TASARLAMA KİPLERİ)..…… 66
4.2.2.1.2.1. EMİR KİPİ…… 66
4.2.2.1.2.2. İSTEK KİPİ…….. 66
4.2.2.1.2.3. ŞART KİPİ……... 66
4.2.2.1.2.4. GEREKLİLİK KİPİ……. 66
4.2.2.2. ŞAHIS EKLERİ……..… 67
4.2.2.2.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri…...…….. 67
a) I. Teklik…..……..…….…….... 67
b) II. Teklik……..……... 67
c) III. Teklik…… 67
d) I. Çokluk…….…… 67
e) II. Çokluk…...……..... 67
f) III.Çokluk……...……. 68
4.2.2.2.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri……. 68
a) I. Teklik…..…...…….. 68
b) II. Teklik……..……..... 68
c) III. Teklik……..…. 68
d) I. Çokluk…….…… 68
e) II. Çokluk…...……...…….…..... 68
f) III.Çokluk…..…….……...…….. 68

4.3. BİRLEŞİK YAPILI FİİLLER…..…… 69
4.3.1.Yardımcı Fiiller……... 69
4.3.2. Tasvir Fiilleri...…….…….. 69
4.3.2.1. Yeterlilik Fiili……...……. 69
4.3.2.2. Sürerlilik Eylemi…...…… 69
4.3.2.3. İsteklenme Eylemi……...…….. 69
4.4. EK FİİL…….……..……..... 69
4.4.1. Ek Fiilin Geniş Zamanı…….. 69
4.4.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı…… 70
4.4.3. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı…….. 70
4.5. ÇEKİMSİZ FİİLLER…..……... 70
4.5.1. İsim Fiiller……. 70
4.5.2. Sıfat Fiiller……. 70
4.5.3. Zarf Fiiller…….. 70
4.6. SORU…..…….……..... 71

3.BÖLÜM

METİN

UZAK YOL…… 72

SONUÇ…… 178

SÖZLÜK……..……..... 180

KAYNAKÇA……..... 198

EK(Metnin orijinalinden örnekler)…..…… 202

TABLOLAR

Tablo.1: Ünlüler Tablosu……. 49

Tablo.2: Ünsüzler Tablosu……... 50

Tablo.3: Zaman Ekleri……. 66

Tablo.4: Tasarlama Kipleri…….. 68

Tablo.5: Şahıs Ekleri……... 68

GİRİŞ

Kaşkay Türkçesini incelediğimiz ve Kaşkay Türklerini ele aldığımız tezimiz, giriş kısmı ile birlikte 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamamızın amaç, konu, kapsam ve yöntemi anlatılmış, incelenen metnin imlası ve metin hakkında bilgiler verilmiştir.

I. Bölüm: Kaşkay adı, Kaşkay Türklerinin fiziki ve beşeri coğrafyası, nüfusu, sosyal tabakalaşması, tarihi, sosyal yaşamı, dili ve edebiyatı hakkında bilgilerin verildiği bölümdür.

II. Bölüm: Uzak Yol adlı şiir kitabından oluşan metnin ses ve şekil özellikleri bakımından incelendiği bölümdür.

III. Bölüm: Arap alfabesinden Latin alfabesine çevriyazı işaretleri ile aktarılmış olan Metin bölümüdür.

Sonuçta ise, metinde tespit edilen ses ve şekil özelliklerine dair değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Sözlük kısmı, incelediğimiz metinde geçen ancak güncel Türkçe söz varlığında bulunmayan kelimelerin anlam karşılıklarını içermektedir. Bu sözlük, şairin kitabına eklediği 5 sayfalık sözlük bölümünde yer alan, Kaşkay Türkçesine özgü bazı sözcükleri de içermektedir. Kaynakça'dan sonra ise metinden seçmiş olduğumuz şiirler yer almaktadır.

AMAÇ

Bu araştırma Kaşkay Türkçesi ile günümüzde yazılmış Uzak Yol adlı şiir kitabı üzerinden yapılacaktır.

KONU

Uzak Yol Adlı şiir kitabı, metin transkripsiyonu, ses ve şekil özelliklerinin belirlenmesi, metinde geçen kelimelerin sözlüğünün oluşturulması.

KAPSAM

Bu çalışma Kaşkay Türkçesi ile yazılmış olan Uzak Yol adlı eser üzerinde yapılan çalışma ile sınırlıdır. Bu eser üzerinden Kaşkay Türkçesinin ses ve şekil özellikleri incelenmiş ve metinde geçen kelimelerin sözlüğü oluşturulmuştur.

YÖNTEM

Giriş kısmında, Kaşkay kültürü, tarihi, sosyal yaşamı üzerine bilgiler verilmiş, Uzak Yol adlı eser kısaca tanıtılmıştır.

Metin ve inceleme kısmında, kitabın Arap alfabesinden Latin alfabesine transkripsiyonu yapılmış, bu metin üzerinden ses ve şekil özellikleri incelenmiştir.

Şiirdeki şairin kendi yazdığı beyitler 5'er 5'er numaralandırılmış, diğer şairlerden alıntı yaptığı ve şiirlerinin başında kendi fikirlerini ifade ettiği cümleler harflendirilmiştir. Örnek birimler beyit numaralarına göre gösterilmiştir. Sözlük bölümünde sözcüklerin metinde kullanıldıkları şekliyle sözcük türleri ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları belirtilmiştir.

METNİN İMLASI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Uzak Yol adlı şiir kitabı üzerinde yaptığımız metin, inceleme ve sözlük çalışmamızı oluştururken özellikle metnin imlası konusunda bir takım sıkıntılar yaşadık.

Eserlerini kendi kısıtlı imkânlarıyla yayımlamaya henüz yeni yeni başlamış olan Kaşkayların sözlü edebiyat geleneğini yazı diline aktarma anlayışı, yazı dili geleneği Kaşkay edebiyatında henüz filizlenmektedir. Anadilleri Türkçe ile yazdıkları eserleri Fars alfabesine aktararak icra etmeleri oldukça zor bir durumdur. Kaşkay edebiyatının *Alıncak Ulduzu* adlı eserden sonraki ikinci önemli eseri olan *Uzak Yol* adlı şiir kitabında bu nedenlerden dolayı imla sorunu görülmektedir. Metinde aynı kelimeler farklı imlalarla yazılmıştır. Örneğin şeytan kelimesini aynı şiirde hem şéyeṭan (m) hem de şéyṭan (1818) olarak yazmıştır. Biz metinde kelimeler arasında imla bakımından uyum sağlamak adına imla sorunlarını doğru bulduğumuz şekliyle düzeltmeyi tercih ettik.

İncelediğimiz metin bir şiir metni olduğu için beyitleri numaralandırırken metinde düzen sağlamak amacıyla bazı şiirlerde şairin nazım şekline bağlı kalmadık. Beyitleri ikilikler, üçlükler ve dörtlükler şeklinde düzenledik. Şairin şiirlerin başında diğer şairlerden alıntı olarak kullandığı beyitleri ve şiirleri hakkında yaptığı kendi açıklamalarını rakam yerine harfle gösterdik ve şairin diğer şairlerden almış olduğu beyitleri italik yazıyla belirttik.

Şair klasik Fars şiiri anlayışı ile şiirlerini yazdığından ve şiirlerinde çok fazla Farsça ve Arapça sözcük kullandığından özellikle Farsça ve Arapça sözcüklerin yazımında Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ındaki imlasına bağlı kaldık, Arapça ve Farsça kelimelerde uzun ünlü kullandık.

Metinlerde yer alan "ng" sesini Türkçe kelimelerde "ŋ" olarak gösterdik. Aynı imlayı Farsça kelimelerde "ng" olarak belirttik. Çünkü "ng" metinde Farsça ve Türkçe kelimelerde aynı imla ile yazıldığı halde Türkçe kelimelerde ek Farsça kelimelerde ise ses özelliği teşkil etmektedir. Dolayısıyla Türkçe kelimelerde ek

görevinde bulunan “ng” ŋ ile gösterilmiştir. Ör: güleŋ (82) “gülsün” dorengligi (2ەدر “iki renkliği”

METİN HAKKINDA BİLGİLER

Uzak Yol Kaşkay Türkçesi ile kaleme alınmış bir şiir kitabıdır. Kitap Ersalan Mirzayi tarafından farklı tarihlerde yazılmış şiirleri içermektedir. Kitabın basım yılı Hicri 1388 (M. 2010)’dir.

Kitabın giriş kısmında Kaşkay Türkçesi sözlüğü ve Kaşkay Türkçesinin Atasözleri (Atalar sözü) adlı eserlerin yazarı Esedullah Merdani Rahimi’nin Ersalan Mirzayi’nin edebî kişiliği ve Kaşkay şiiri üzerine görüşlerini belirttiği bir önsöz, sonrasında da şairin büyüklerinin ve yakınlarının kendisine verdikleri destekten dolayı teşekkürleri yer almaktadır.

Kitabın son beş sayfasında Kaşkay Türkçesine ait 174 kelimenin Farsça açıklama ve karşılıkları verilmiştir.

181 sayfadan oluşan kitapta 76 şiir bulunmaktadır. Şiirler 9 bölümden oluşmaktadır. Şiirlerden bazılarının başlarında şairin başka şairlerden aldığı dörtlükler ve şairin şiirleriyle ilgili kendi açıklamaları bulunmaktadır.

1. BÖLÜM

KAŞKAY TÜRKLERİ

1.1. KAŞKAY ADI

İran sınırları içinde yaşayan ve eski Türklerin göçebe yaşam tarzını günümüzde de tüm gelenekselliği içinde yaşatan Kaşkay Türklerinin, Kaşkay adını nereden aldıkları tam olarak bilinememektedir.

Kaşkay adı ve Kaşkayların kökenlerine dair birçok kaynakta farklı görüşler bildirilmekte, bu konuya dair kesin bir kanıya ulaşılamamaktadır. Kaşkay Türklerinin Kaşkay adını nereden aldıkları ve bu adın ne anlamına geldiği aşağıdaki bilgilerde aktarılmaktadır.

Mehmet Karaarslan, makalesinde "Kaşkay" adının geçtiği ilk tarihi metin Safevi döneminin de öncesine, 1453 yılına götürülebileceğini ifade etmiştir.[1] O zamandan bu yana birçok araştırmacı "Kaşkay" sözcüğünün kökeni hakkında değişik görüşler ileri sürmektedir.

Muhittin Çelik, Kaşkay adının kökenine dair birçok araştırmacının görüşünü şöyle belirtir:

Türk kültürünün göçebe ruhunu tüm renkleriyle yaşatan Kaşkayların adına dair görüşünü İran'ın 19. asır tarihçilerinden Sipihr şöyle bildirir:

"Halaçlar, Rum'dan İran'a geldikten sonra, onlardan bir kısım tayfa ayrılarak Fars'a göçtü. Rum vilayetinin Halacistan bölgesinden sakin olup kalan tayfalar, göçenleri "Kaçgar" diye adlandırdılar.

Bazı kaynaklar da "Kaşkai" ve "Kaçkai" kelimeleri arasındaki benzerlikten yola çıkarak, Türk dilindeki "kaç" (firar etmek, kaçmak) fiilinden geldiği görüşü ileri sürülmüştür. Bu kelimenin daha sonra telaffuz bozulmasına uğrayarak "Kaçkai" iken

[1] Mehmet Karaaslan, "Başlangıçtan Günümüze Kaşkay Dili ve Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler", *Karadeniz Araştırmaları,* sayı: 31, Güz 2011, s.137.

"Kaşkai" şeklinde dönüştüğü belirtilmektedir. Balayan'a göre "Kaşkay" adının Kuzey Azerbaycan'da Savalan'ın batısında bulunan Gaşgadağ ismiyle bağlantısı vardır.

Oberling'e göre: "Alnı beyaz atın uğur getirdiğine inanılırdı. Bu batıl inançtan dolayı zamanla bu kabile fertleri "Kaşkay atlılar" (atların alnında beyaz benek olan atlılar adıyla tanındılar. Zamanla bu ad "Kaşkaylu" (lu ekinin Farsçadaki karşılığı "i" olduğundan dolayı Kaşkaylı > Kaşkai olmuştur.) şeklinde kısaldı" demektir.

Morisden, mahalli kaynaklara dayanarak, " Kaşkai" adının ilk defa Cani Ağa Kaşkai isimli Şah Abbas idaresinde makam sahibi bir şahıstan alındığını belirtmiştir.[2]

Ahmet Caferoğlu'na göre Kaşkay adı, Kaşkayların taşıdıkları kabile adı "alnı beyaz lekeli at" anlamında olan "Kaşka"dan türemektedir.[3] Muharrem Ergin de Kaşkayların "alaca atlı" olduklarından dolayı " alaca yontlu" kabile adını alan Türk boyu gibi, bunların da sırf "alnı beyaz lekeli" kabile adını aldıklarını belirtir.[4]

Babek Cavanşir, Hüseyin Ciddi'ye göre "Kaşkay" kelimesinin "Keş "ve "Kayı" kelimelerinden oluşan birleşik ad olduğu belirtilir. Keş "kale" anlamında olan Keş şehrinin adından gelmektedir. "Kayı" ise Oğuz boylarından olan Kayı boyunun adındandır. Kayı sözcüğünün anlamı ise sert ve dayanıklıdır. Böylece Kaşkayî kelimesi "dayanıklı veya alınamaz kale" anlamına gelmektedir. Cavanşir'in Henry Field'dan aktardığı bilgiye göre, Kaşkay adı için "Rivayete göre Moğol saldırısından kaçan Türkmenler Irak Acem'e ulaştıklarından onlardan bir grup için kaçanlar anlamına gelen "Kaçkayı" adını kullandılar denmektir.[5]

Şehram Ahur "İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı" adlı çalışmasında Kaşkay kelimesinin adı ile ilgili görüşlerini şöyle belirtir:

---

[2] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.658.

[3] Ahmet Caferoğlu, "İran Türkleri", *Türk Kültürü Dergisi*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, sayı:50 Ankara, 1966, s.125.

[4] Muharrem Ergin, "Kaşkay Türkleri Üzerine Açıklama", *Türk Kültürü Dergisi*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, sayı:6, Ankara 1963, s.55.

[5] Babek Cavanşir, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.3-4.

Tarihçilerin bir kısmı "Kaşkay" kelimesine dilcilik yönünden yaklaşıp varsayımlarda bulunmuşlardır. Farsname-i Nasiri kitabının yazarı, Mirza Hasan Han Fesai, bu sözcüğün "kaç" ve "Kayı" kökünden geldiğini ve firari (kaçan) anlamını ifade ettiğini, ancak zaman sürecinde "Kaşkayî" şeklini aldığını yazmıştır. Fesai'nin bu görüşünü Demorgny dahil birçok araştırmacı savunur. Bazı tarihçiler aynı mantıktan yola çıkarak, Kaşkayların "Kayı" oymağının firarileri olduğunu söylemişlerdir. Azerbaycanlı Tarihçi Mirali Seyidov, Kaşkay kelimesinin "kaşka" ve "ay" olarak iki bölümden oluştuğunu ve "parıldayan, ışıkveren Tanrı, yaratıcı anlamına geldiğini yazar. Bir diğer Azerbaycanlı Türkolog F. Ağasıoğlu'nun da bu sözcüğün " hem ay hem de ay Tanrısı" anlamını ifade ettiğini belirtmiştir.[6]

Bu görüş, eski Türklerdeki totemizmle bağlantılı olabilir. Totem kutsaldır. Tıpkı kurt ve atın kutsallığı gibi Göktanrı inancı dolayısıyla ay eski Türklerde kutsaldır. Nitekim "Tengricilik" inancında, doğa ruhlarla doludur. Bugün bazı Türk halkalarında örneğin Sibirya Türklerinde "Aykız" adı verilen ve "Gök" ün 3. katında oturan bir ay tanrıçası olduğu ve bunun güzelliği temsil ettiği inancı vardır. Tengricilik anlayışında var olan bu "ay" olgusunun Kaşkay kelimesi ile Türk inançlarına bağlı olarak ilişkili olması muhtemel olabilir.

Etnografik görüşler olarak da bazılarının Kaşkay adının Türkistan'da olan Kaşgar şehri ile birleştirmek olduğunu belirtir. Şehram Ahur Oberling'e göre Kaşkay kelimesinin Azerbaycan'da bulunan Gaşgadağ ve Özbekistan'daki Kaşka Doya ismiyle bağlantılı olduğunu söyler.[7]

Alper Aksoy'un bu konudaki görüşü "Kaşgay", "Gaşgay", "Kaşkai" şekillerinde söylenen Kaşkay adının "Alnı beyaz lekeli at" anlamına geldiği yönündedir. Ancak Şehram Ahur'un belirttiği gibi o da bazı Kaşkay büyüklerinin, Kaşkay adının Kaşgar şehrinden geldiğini söylediklerini belirtmektedir.[8]

Yaşar Kalafat, Kaşkay adının nereden geldiği hakkında birkaç görüş olduğunu belirtmiştir. İlk olarak Kaşkay adı iki kelimeden oluşmaktadır: "Kaş-kayı". Kaş akıncı birlik demektir. Kayı ise 24 Oğuz boyundan biridir görüşünden bahseder.

---

[6] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.21.
[7] Ahur, a.g.e., s.22 .
[8] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı:7, Ankara, 1980, s.8.

İkinci olarak Kaşkay adının atlarının alnı beyaz olduğu için bu adı aldığını, üçüncü olarak, Kaşgar şehrinin Kaşkayların yaşadıkları ilk yer olduğu için Kaşkay adını almış olabilecekleri görüşünden bahseder.[9]

Faruk Sümer'e göre ise Kaşkay adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Türkçede Kaşkai, at, koyun ve sığır gibi hayvanların alnındaki akıtma demek olduğu gibi Çağataycada parlak ve yiğit anlamlarına gelmektedir. Kaşkay adının bunlardan biri ve özellikle birinci ile ilgili olması muhtemeldir. Buna karşılık kelimenin geldiğine dair kaçar devri müverrihlerinin sözlerini tasdik etmek mümkün değil gibi görünmektedir.[10]

Eski Türklerin konar-göçer hayat tarzını, at üzerine kurulu olan bozkır medeniyetini devam ettiren Kaşkaylar için atın gerek ekonomik gerekse manevi anlamda büyük öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu bilgiler ışığında Kaşkay adı için en doğru görüşün "alnı beyaz lekeli at" olduğu fikrindeyiz.

1.2. KAŞKAY TÜRKLERİNİN COĞRAFYASI

1.2.1. FİZİKİ COĞRAFYA

Yaşadıkları coğrafyanın sınırları içinde kültürlerini, kimliklerini o coğrafyanın gölgesi altında koruyan Kaşkayların, bu sınırlara ne zaman geldiklerine dair kesin bir bilgiye ulaşamamaktayız. Ancak bugün İran coğrafyasında Türklerin yaşadıkları yerler değerlendirildiğinde Kaşkay Türklerinin geniş bir alana yayıldıkları bilgisine ulaşılmaktadır.

Yalçın Sarıkaya'ya göre Nadir Şah'ın 18. yüzyılın ortasında Türkleri bugünkü İran coğrafyasının tamamına siyasal anlamda da hakim kılmasından itibaren Türkler üç ana bölgede yoğun olarak yaşamaya başladılar. Bu durum günümüzde de devam etmektedir.

---

[9] Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk inançları*, http://turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim (17 Ağustos 2012).

[10] Faruk Sümer, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar", *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: X, sayı:120, Ankara, 1972, s.1238 (14).

Üç bölgeden birincisi, Güney Azerbaycan ya da " Kuzey Batı Türk Yurtları" diye adlandıran Tahran'ın doğusundan başlayarak güneyde Büyük Çöl'ün (Deşt-e Kebir) batı sınırına takiben Kum'a oradan da batıya yönelerek Tefriş, Melayir, Nihavend, Hemedan'ın batısından kuzeybatıya yönelip Bicar, Miyandap (Goşaçay), Soğukbulak (Mahanbad), Negade (Sulduz), Türkiye-Irak-İran sınırının kesiştiği noktadan Türkiye sınırı boyunca uzanıp Nahcivan-Ermenistan-Azerbaycan sınırı boyunca Hazar kıyısına ulaşıp, güneyde Talış, Halhal, Rudbar, Kazvin'den Tahran'a ulaşan sınırlar arasında kalan bölgedir.

İkinci bölge "Kuzeydoğu Türk Yurtları" denilen, Hazar denizinin doğu ucunda bulunan Bender'e, Türkmen'den doğuya doğru Türkmenistan sınırı boyunca devam eden ve Afganistan sınırını takip edererek güneye doğru yay çizen Daşlıburun, Çat, Derbend, Deregez, Kelat, Nadiri, Serehi, Salihabad, Tayban'dan Büyük Çöl'e (Dest-e Kebir) inen ve oradan batıya dönerek gölün kıyısını takiple; Bircand, Firdevs, Kaşmir, Sebzevar, Abbasabad, Şahrud, Damğan'dan kuzeye yönelip Gorgan'a varan çizginin ihata ettiği ve Horasan Türkleri ve Türkmenlerin yaşadığı bölgedir.

Üçüncü bölge ise "Güney ve Merkez Türk Yurtları"dır. Bu bölgeyi İran'ın güneybatısından Basra Körfezi boyunca uzanan Zagros Dağları ile bu dağların oluşturduğu plato ve yaylalar oluşturur. Aynı zamanda tarihi seyre uygun olarak Kaşkayî Yurdu da denmektedir. Bölgeyi Gamse, Çahar Mahal, Bahtiyarî, Burçin, Lerdergan, Ramhormoz, Behbehan, Ağacari, Semirun, Bender Lange, Benderhemir, Hacıabad, Darab, İglid, Abade şehirleri çevrelemektedir. Bölgenin merkezi şehri Firuzâbâd'dır.[11]

İran'da "Türk Yurtları" olarak adlandırılan bu bölgelerde Azerbaycan Türkleri, Horasan Türkleri, Türkmenler, Kaşkay Türkleri farklı şehirlerde Türk birliğini ve geleneklerini sürdürmeye çalışmaktadırlar.

İran Türkleri arasında, Azerbaycan Türklerinden sonra, gerek nüfus gerekse nüfuz yönünden büyük bir kuvvet teşkil eden halk şüphesiz Kaşkaîlerdir. Bu Türklerin Cengiz istilasında önce İran'a geldikleri söylenir. Önceleri Azerbaycan'da

[11] Yalçın Sarıkaya, *Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla İran'da Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, s.61.

Mugan sahrasında yaşarlarken birkaç yüzyıl önce Fars vilâyetine intikal ettirilmişlerdir. Şaşılacak bir şekilde, Türklüğün çok eski boy ve disiplin gelenekleri hâlâ sürdürürler. Her sene muntazam ve aksaksız bir göçle yaylaya çıkarlar, kışlağa inerler. Kışları Firuzabâd ve Kazerun gibi şehirler ile Basra Körfezi'ne dökülen Mund Irmağı kıyılarında yazıları ise Kuzey İsfahan'dan Zagrosların bir kolu olan Dinar Dağları'ndan geçirirler.[12]

Kaşkaylar yarı göçebe hayatı yaşamakta olduklarından, büyük bir sahayı göçlerine uygun bir şekilde planlamış, Bahtiyariler, Mamaseniler, Kühgelüyeler ve Hamseliler gibi hatırı sayılır İran kabileleriyle iyi ilişkiler kurmuşlardır.[13]

Kaşkayların kültürleri, geleneğe dayalı bir kültürdür. Dolayısıyla göç olgusu Kaşkay kültüründe bir ritüeldir. Bu ritüel, göç sahasının belirlenmesiyle başlar. Göç sahası belirli sınırlar dahilinde oluşturulur. Genellikle tercih edilen yaylalar çok değişken olmaz. Bir aile olağanüstü bir durum olmadıkça aynı yaylaya gitmeyi tercih eder.

Kaşkay Türk uruğunun enine boyuna yayıldığı göç sahası, yarım ay şeklindeki Kara-ağaç ırmağı kıyıları boyunca uzayan saha ile buraya giren kalabalık nüfuslu Arab, Ferraşbend, Firuzâbâd, Hineşur kasabalarını ve bundan başka yaz göçü bölgesini teşkil eden İsfahan-Şiraz yolu batısındaki çevre ile Şikânrüd ve Melbur Irmaklarının yukarı mecrasını, kendi sınırları içerisine almaktadır.[14]

Kaşkayların yayıldıkları bölge 186.180 bin km²'dir. Bu saha son yıllarda İran Hükümeti tarafından "Vilayet-i Kaşkaî" adı ile ayrı bir idari bölgeye ayrılmıştır. Tahminen üç yüz meskun mahalli içine alan 15 şehre bölünmüştür.[15]

Kaşkay Türklerinin 15, Firuzâbâd ile birlikte 16 yaşayış yeri vardır. Bunların bir kısmı yaylak, bir kısmı kışlaktır:

Yaylakları: 1. Şeş Nahiye 2.Çahar Denge 3.Kam Firuz 4.Erdekan 5.Kâkân

---

[12] Hâlid Laziboğlu, "İran Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı:7, Ankara, Ağustos, 1980 s.87.
[13] Ahmet Caferoğlu, "İran Türkleri", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı:50, Ankara,1966, s.125.
[14] Caferoğlu, a.g.m., s.125.
[15] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.658.

Kışlakları: 1) Heşt 2) Cerre 3) Famur 4) Ferraşbend 5) Mahalle Erbaa 6) Firuzâbâd 7) Mimend 8) Efzer 9) Honc 10) Mahur Milati 11) Kazerun[16]

Bu bilgilerden hareketle Kaşkay halkının İran güneyinde oldukça geniş bir arazide yayılmış olduklarını düşünebiliriz.

Ahur, bu yayılım alanının 186180 kilometre kareyi kapsadığını belirtirek Kaşkayların bölgelerdeki dağılımını şöyle verir:

1) Buşehr Ostan'ı : 37653 kilometre kare

2) Bender Lenge Şehrastan'ı (ilçesi): 21340 kilometre kare

3) Bahbehan ilçesi: 3815 kilometre kare

4) Ramhormaz ilçesi : 4313 kilometre kare

5) Brucen ilçesi: 4413 kilometre kare

6) Semirom ve Kamse (Şehreza) ilçeleri: 9173 kilometre kare

7) Fars Ostanı-Neyriz, İstehbarat ve Fesa'nın dışında-: 111852 kilometre kare[17]

1.2.2. BEŞERİ COĞRAFYA

Kültür, dil ve köken milliyeti oluşturan başlıca unsurlardır. Çeşitli kaynaklarda Türk kelimesinin anlamı töreli, töre sahibi, olgun kimse olarak geçmektedir. Töre de kültürün bir göstergesidir. Kaşkaylar törelerine ve kültürlerine bağlılıklarıyla Oğuz boyunun Türk kökenlerini taşırlar.

Türklerin İran'daki varlıkları miladın başlarına kadar uzanmaktadır. Türk akıncıları İran'a iki koldan Kafkasya ve Amu-derya üzerinden sarkmışlardı. Günümüzde Bizans, eski Pehlevi, Gürcü, Ermeni ve Alban kaynaklarında yer alan irili ufaklı sayısız bilgi Türklerin İran'la temasının daha M.Ö IV. yüzyıla kadar gerilere gittiğini tayin etmektedir. Ermeni kronik yazarlarından Movsey Horenli

[16] Ali Kafkasyalı, "*İran Türkleri*", Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.103.
[17] Şehram Ahur, "*İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2001, s.14-15.

M.Ö. I ve miladi başlarında kalabalık Hun, Bulgar gruplarının Kafkasya'dan içeri daldıklarını, Gürcü yıllığı ise daha Büyük İskender döneminde (M.Ö. 336-323) Kür nehri üzerinde Honların (Hunların) dört büyük istihkam veya üst kurduklarını yazmaktadır. Miladi başlarında Türklerin Azerbaycan ve oradan da İran'a yönelik akınlarının hızlandığına ilişkin bilgiler artmaktadır. Gelen Türk grupları arasında Honlar, Bunturklar, Haylanturklar, Bulgar ve Vgundur (Togan bunu Bayındırlarla özleştirmektedir) daha kalabalıktır.[18]

Kökenleri hakkında kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Başçılarının verdikleri bilgiye bakılırsa, aslen Oğuz boyundan kopma bir Türk uruğudur. Orta Asya'ya yerleştikten sonra, güya Cengiz Han'ın ordusuna katılmış. İran'a gelerek burada yerleşmişlerdir. Kafkasya eteklerine inenleri bulunduğu gibi, kendilerini Akkoyunlulardan sayanlar da vardır.[19]

Kaşkay halkının İran'a gelişleri ve etnografik kimlikleri hakkında pek çok görüş öne sürülmüştür. Kaşkayların kökenlerine dair görüşler aşağıdaki bilgilerde aktarılmaktadır.

Muhittin Çelik, Kaşkayların İran topraklarına ne zaman ve nasıl geldiklerini araştırmacıların görüşlerine göre şöyle belirtir:

Fesaî'ye göre, Kaşkaylar, Irak ve Kum'un çevresinde bulunan Halaçlardan olup, sonra onlardan ayrılıp Fars'a göçen Halaçlarla iki kola ayrıldılar. Onların bir kısmı yerleşik hayata geçerek Halaç adını korudular. Konar-göçer olan ikinci kısmın Kaşkay ili bölgesinde yaşıyor. Kaşkayları "Kaşgar" ile alakalandıran yazarlar, Kaşgayları Karahıtayların soyundan sayarak, onların kuzeydoğudan, Orta Asya'dan Fars'a ayrı gitme fikrini savunurlar. M. Keyhan'a göre Kaşkayların Anadolu'dan İran'a göçtüklerini, bir kısmının da Cengizhan devrinde Turan'da yaşadıklarını sonra Nadir Şah'ın emriyle İran'a gelen Türkler olduklarını Horasan'dan Sistan'a ve Kirman yolundan Fars bölgesine geldiklerini, daha sonraları ise güneyden yavaş yavaş kuzeye doğru Bahtiyari ve mücaviri olan Acem Irak'ına yerleştiklerini belirtmektedir. Said Nefisi'ye göre Kaşkayların Şah İsmail veya Şah Abbas Safevi tarafından İran'ın güney illerine göçürüldüğünü, Kafkasya'dan İran'a göçürülme

[18] Aygün Attar Haşimzade, *İran'ın Etnik Yapısı*, Ankara, 2006, s.62-63.
[19] Ahmet Caferoğlu, "İran Türkleri", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı:50, Ankara, 1966, s.125.

sebebinin de 1607-1618 yılları arasındaki Osmanlı-İran Savaşı esnasında Kaşkayların ve Kaçarların Osmanlılarla olan yakınlığı olduğunu, bu yüzden Azerbaycan'dan uzaklaştırıldığını yazmıştır. Ayrıca Dr. Haşmetullah Tabibi'ye ve Ahmet Caferoğlu'na göre de Kaşkay aşiretinin Moğolistan'dan ve Türkistan'dan Cengiz'in ordusundan kaçarak bu topraklara geldiklerini belirtmiştir.[20]

Ali Kafkasyalı, Şah Abbas'ın Osmanlı ordusunun Kafkasya'yı aldığı sırada karşı gelmeyip onlara tabi olan Kazakların Şemseddinli ve Otuziki oymaklarını, Osmanlı ordusu çekildikten sonra onları cezalandırmak ve bazı bölgeleri emniyete almak için Karabah ve Şirvan halı ile birlikte 15 bin aileyi Ferahabad'a yerleştirdiğini, kazak oymağını ise Fars bölgesine sürdüğünü ve bugünkü Kaşkayların bir kısmının Kazakların torunları olduğunu yazmıştır.[21]

Kaşkayların kökeninin Halaçlarla bağlantılı olması da muhtemeldir. Faruk Sümer, bu topluluğun çekirdeğini teşkil eden oymağın (Şahiler) Halaçlardan olduğu hakkında aynı devir müverrihlerinin sözlerine inanılabileceğini söylemektedir. Ayrıca Fars eyaletinde yaşayan Türkmen oymaklarına mensup bir çok kolun, XVIII. yüzyılın birici yarısındaki Afgan istilâsı zamanında Halaçlar'a (Şahiler) mensup kuvvetli bir oymağın etrafında toplanarak Kaşkay İli'ni meydana getirmiş olduklarını belirtmiştir.[22]

Kaşkayların kökeni ve İran topraklarına ne zaman geldiklerine dair kesin bir bilgi alınmamakla beraber, birçok araştırmacının ortaya koyduğu çeşitli bilgiler gösteriyor ki XII.-XIV. yüzyıllarda İran'a gelmişlerdir.

Dil, folklor, el sanatları bir topluluğun hangi halka mensup olduğunu açıklayan kanıtlardır. Buradan yola çıkarak Şehram Ahur'un belirttiği gibi Kaşkayların dil, müzik ve şifahi edebiyatlarına bakıldığında onların Azerbaycan Türkleriyle yakınlığı göze çarpmaktadır. Özellikle edebiyatlarındaki ortaklığın, Aşık Garip, Köroğlu, Kerem ve Aslı gibi halk hikayeleri, bunun yanı sıra Muğanlı, Beydilli Şamlı, Musullu, Afşar, Bayat, Karagözlü ve Iğdır gibi oymakların hem

[20] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.659-660.
[21] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.53 .
[22] Faruk Sümer, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar", *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X sayı: 120, Ankara, 1972, s.1238.

Azerbaycan hem de Kaşkay aşireti bölgesinde var olması, Kaşkayların Azerbaycan kökenli olma olasılığını da arttırmaktadır.[23]

Cavanşir, Kaşkayların sifahi olarak nesilden nesile aktarılmış bilgileri dışında yazılı tarihlerinin de olmadığını 1970'lerde bile büyük çoğunluğunun hâlâ konar-göçer hayatı yaşadığı bu aşiretin yazılı tarihinin olmamasının, Türk tarihinin eski devirlerini hatırlattığını yazar; derlenen şifahi bilgiler ışığında Kaşkayların soy kütükleri ve İran'a gelişleri hakkında 3 görüşün ortaya çıktığını şöyle belirtir:

1) Bazı Kaşkay büyükleri kendilerini Akkoyunlardan saymaktadırlar. Kaşkayların İran'a XIII. yüzyılda geldiklerini önce Kafkas eteklerinde yurt tuttuklarını uzun bir zaman Erdebil yöresinde oturduklarını, sonra Şah İsmail tarafından şimdiki Fars eyaletinde yerlerine konduklarını belirtirler. Diğer bir görüşe göre Basra körfezi sahillerinde Portekiz tehlikesi belirince Şah İsmail bu tehlikeyi bertaraf edecek dinamik gücün Kaşkaylar olduğuna inanır ve onlar Basra körfezine yerleştirir. Böylece onların kışları Basra sahillerine çıkması bu şekilde olur.

2) Bazı rivayetlere göre de Kaşkaylar İran'a Nadir Şah tarafından iskan edilmişlerdir. Halaç Türkleriyle beraber önce Halacistan'da Kum şehrinin batısındaki Save mıknatısında bulunmuşlardır. Sonra da şimdiki yerlerine gelmişlerdir.

3) Kaşkay ilhanlarından Nasır Han'la kardeşi Melik Mansur'a göre Kaşkaylar Oğuz boylarındandır. Cengiz Han zamanında Orta Asya'da yurt tutmuşlar, sonra Cengiz Han'ın harekâtına katılarak İran'a gelmişlerdir. Bir kısmı Afganistan'a yayılmış bir kısmı da Kuzeybatı İran'daki Azerbaycan'a yerleşmişlerdir.[24]

Kaşkayların bizzat kendi aralarında anlattıkları, bir diğer rivayete ve pek çok ilim adamının ortak kanaatine göre tarihi olayların zorlamasıyla Türkistan'dan göçüp Kafkasya'ya gelen Kaşkaylar, uzun bir süre burada kaldıktan sonra Şah İsmail hükümdarlığındaki Safevi döneminde ülkenin güvenliğini temin için bu bölgeye yerleştirilmişlerdir. Daha sonra bazı Halaç kabileleri ile Kazak-Borçalı Karapapaklarından ve Anadolu Türk tayfalarından bazıları da bu bölgeye göç

[23] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.23

[24] Babek Cavanşir, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.67.

ettirilerek Kaşkaylara karışmıştır.[25] Aksi istikamete de göçler olmuştur. Nadir Şah, 1735 yılında Gürcistan'ı fethettikten sonra Kaşkay ve Şahseven Türklerinden 60 bin aileyi Horasan'a göç ettirmişlerdir.[26]

Kaşkayların köklerine dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Kaşkayların birçok boydan oluşan bir il olduğu söylenebilir. Köken bilgisine ulaşılabilecek bir diğer nokta etnik kimliktir. Etnik kimlik ırk faktörünü belirler. Dolayısıyla Kaşkayların ırksal özellikleri de onların kökenleriyle ilgili bilgiye ulaşmamızı sağlar. Göçebe Kaşkayların bu özelliklerini, Reşit Saffet şöyle tanımlamıştır:

Kaşgaîler zinde, cesur ve kuvvetli olmakla beraber, erkekli kadınlı gayet çalışkan, ehli ziraat ve sanat zengini ve sakin bir kavimdir. Kendilerine mahsus bir tavır ve kıyafetleri vardır. Erkekleri ve kadınları boylu poslu, levent edalı, güzel gözlüdür. Erkeklerin siyah saçları Azeriler ve Macarlar gibi uzunca olup, yuvarlak kalpaklarının altından taşar. Çöllerde tecessüse alışmış sert bakışları, yüzlerine ayrıca bir muhabbet verir. Kadınları yüzü açık gezerler, erkekten kaçmazlar, ata binerler ve yolda at üzerinde bile çalışırlar.[27]

Cemal Hüsnü Taray da Türk ırkı için önemli bir kültür olan at kültürünü Kaşkayların dört yaşındaki çocuklarının en sert başlı atlara eğersiz bindiklerini kadınların silah kullanmakta erkeklerden arta kalmadıkları güçlü bir aşiret olduklarını söyleyerek belirtmiştir.[28]

Yaşar Kalafata'a göre Kaşkaylar, İran'ın güneyindeki Fars eyaletinin en kudretli ve nüfuslu aşiretidir. İran'da siyasi olaylara karışan Kaşkayîler iktisadi yönden zengin topraklara sahiptirler. At yetiştiriciliğinde, halıcılık ve el dokumacılığında dünyaca tanınmışlardır. Kaşkayîler cesur ve civanmert insanlardır.[29] Tarihte devamlı savaş hâlinde bulunmuşlardır. Bunun için tıpkı ata binmek gibi silah

---

[25] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.102.
[26] Babek Cavanşir, *Kaşkay Türklerinin Tarihi,* Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.67.
[27] Reşit Saffet, "İran'da Türk Katliamı", *Türk Yurdu Dergisi*, sayı: 20-214, Ankara, 1929, s.55-56.
[28] Cemal Hüsnü Taray, "Kaşkaîler Meselesi ve Karmaşık İşler", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1963, s.2.
[29] Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s.29.

kullanmak çok önemlidir. Daha çocukken silah kullanmayı öğrenirler ve her biri usta birer atıcı olurlar. Ayrıca, Kaşkaylar göçebe hayatı sürdükleri için çeşitli problemler ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sebeble silah kullanma konusunda ustalaşırlar. Sürekli vahşi hayvanlarla karşılaşabilirler. Canlarını, mallarını korumak veya etlerinden faydalanmak için de avcılık yaparlar.[30]

Ali Kafkasyalı Sir Percy Skyes'ın ise onları şöyle tanımladığını yazar: "Karşılaştığımız en mühim meseleden biri Kaşkayîler, Hamseler ve sair göçebe eşâyirle münasebetimiz idi. Bu kabileler arasında en mühimi Kaşkayîler idi. Bunlar aslen Türkmendirler ve Türkçe konuşurlar. Hâlihazırda bu kabile takriben 130 bin mevcudundadır. Bunlar her sene kışlaklarından yaylalara muhacaretlerinde, diğer herhangi aşirete nazaran daha uzağa giderler. Kışın yaptıkları muhaceret Basra körfezi yakınındaki "Celâhdar"a kadar temâdi eder. Yaz hareketleri de şimale doğru 200 mil (350 km) tecavüz eder ve "Gumişe" civarına varırlar. Bu mıntıkaya vardıkları zaman Bahtiyarîlerle temasta bulunurlar. Fars'ın munkasım bulunduğu mutasarrıflıkların birçoğu kâmilen Kaşkayîlerin elinde idi. Buna karşılık bunlar 100 bin köylüden oluşan bir halka hâkim idiler. Kaide olarak aşiretteki her aile bir muharip nefer temin ederdi… 25 bin tüfenge malik idiler. Bizimle muharebe ettikleri zaman azim miktarda cephaneye malik bulunmakta idiler. Diğer başlıca eşâyir şunlardır: Dereşuri, Keşgülî, Farsimeden, Şeşbölük, Saficanî ve Galazanoğru. Bunların bünyeleri mükemmeldir ve cesaretleri de aşikâr idi.[31]

Kaşkayların kökenleri ve İran topraklarına nasıl geldikleri tam olarak bilinememektedir. Göç, at, silah kavramlarının Türk etnik kimliğinde en önemli ögeler oldukları, Kaşkayların geleneklerine ve törelerine bağlılıkları düşünüldüğünde onların İran Türkleri içerisinde milli ve etnik kimliği koruyan Türk topluluğu olduğunu söyleyebiliriz.

1.2.2.1. NÜFUS

İran'da Farslar, Türkler ve diğer etnik gruplarla bir arada yaşayan Kaşkay Türklerinin bu topluluk arasında ne kadar nüfusa sahip oldukları konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Kaşkay ili tek bir boydan veya tek bir aşiretten

[30] Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s.35.
[31] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları , İstanbul, 2010, s.103.

oluşmaması ve tek bir halka bağlı olmaması da Kaşkay halkının nüfusu konusunda net bir bilgiye ulaşılamamasının nedenlerinden biridir. Bu konuda birçok görüş vardır.

Ahur, Oberling'in görüşünü şöyle ifade eder: Oberling'e göre genel olarak İran'da ne kadar Türk olduğunu doğru olarak tahmin etmek çok güçtür. "İran milliyetçileri ülkelerinde etnik ve dil azınlıklarının varlığını reddedecek kadar ileri gitmişler, tüm İranlıların kültür birliğine sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Bu nedenle Pehlevi döneminde yapılan çeşitli nüfus sayımlarında dil konusunda soru sorulmamasına şaşırmamak gerekir. "İran hükümetlerinin özellikle Kaşkay Türklerinin nüfuslarını göstermemek veya az göstermek gibi bir gayeleri olmuştur. Kaşkaylar hakkında dışarı haber sızmaması için hükümet yetkilileri, özel bir gayret göstermektedirler.[32]

Kaşkay Türklerinin nüfusu birçok araştırmacı tarafından araştırılmıştır. Ancak 1980'lere kadar Kaşkayların nüfusları hakkındaki bilgiler, gerek İran politikası gerekse Kaşkayların yaşadıkları birtakım olumsuzluklar nedeniyle bir kesinlik arz etmemektedir. Daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda daha net bilgilere ulaşılmıştır.

Kaşkayların nüfusu ilk defa 1807-1809 yıllarında Fransız Juber tarafından 12-15 bin olarak gösterilmiştir. Lord Curzon, Kaşkayların 1870 yılında 60 bin aile olduklarını ve 102.000 silahlı atlı verebildiklerini belirtir.[33]

Cengiz Orhonlu'ya göre, 1871-78 yılında vukû bulan kıtlık, bütün İran'ı olduğu gibi Kaşkayları da büyük zarara uğrattı. Kaşkaylar nüfuslarının birçoğu burada kaybettiler. Daha önce Kaşkaylar 60.000 hane kadar vardı. Gerek bu kıtlık gerek bir kısım oymak mensuplarının yerleşik hayata geçmeleri, Kaşkay nüfusunun azalmasına sebep olmuştur.

Kaşkay hanı o zaman Muhammed Kulu Han idi. Ondan sonra yerine Sultan Muhammed Han getirilmiştir. Bu zâtın ilbeyi Dorab Han idi. Bu Kaşkay reisi vefat

---

[32] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.15.
[33] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2002, s.663.

edince oymaklar arasında bir iç çekişme oldu. Bu çekişmeden bıkan 5000 kadar hane Bahtiyarî aşiretine katıldı; bir o kadarı da Mât-ı Hamse arasına karıştı. Takriben 4.000 hane de köylere dağıldı. Bu yüzden 19. yüzyılın sonlarında nüfusları 25.000 haneye inmiştir.[34]

Caferoğlu, Demorni'nin Kaşkayların 1913 yılına ait olmak üzere 325.000 kişi gösterildiğini belirtir. Kaşkay barışçılarından Melek Mansur'un bir İngiliz yazarına verdiği bilgiye göre ise sayıları 400.000'i aşmıştır. İddia edilen sayılar arasında büyük bir aykırılık olmadığına göre rahat rahat 4-5 yüz bini bulmaktadır.[35]

Mufassal İran coğrafyası yazarı Keyhan 1932'de yayınlanmış eserinde Kaşkay mevcudunu 150.000 kişi olarak belirtir.[36]

Bu şehri 1941 yılı itibariyle Kaşkayların nüfusu 2000 olarak verir. Rüknzade 1948 yılında Kaşkayların nüfusunu 500 bin olarak verir.[37]

Kaşkay nüfusunun 1955'te 600.000 olduğu söylenebilir. Tarafsız araştırmacılar Kaşkay nüfusunun 1980'lerde 1 milyonu aştığını rahatlıkla söylemektedirler.[38]

BM'nin 1998 yılı raporuna göre İran'daki etnik grupların ana dillerine göre nüfus dağılımlarına bakıldığında Kaşkayların sayısı 2.0 milyon civarındadır.[39]

1999 yılı Ağustos ayında, Güney Azerbaycan Milli Azaldık Hareketi Enformasyon Merkezi'nin basında yayınlanmış bilgilerine göre İran'da yaşayan halkın %2.8'i (2.0) Kaşkay Türküdür.[40]

Kaşkayların konar-göçer yaşam tarzına ve bugün Fars İslam Cumhuriyeti anayasasında sadece "İran Halkı "teriminin kullanıldığı için Kaşkayların, İran

---

[34] Cengiz Orhonlu, "İran Siyasi Hayatında Kaşkaylar ve Oynadıkları Rol", *Türk Kültürü Dergisi,* sayı: 56, Ankara 1967, s.615.
[35] Ahmet Caferoğlu, "İran Türkleri", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 50, Ankara, 1966, s.125.
[36] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı: 7, Ankara, 1980, s.10.
[37] Muhittin Çelik, "Kaşkay Tükleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.663.
[38] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı: 7, Ankara, 1980, s.10.
[39] Yalçın Sarıkaya, *İran'da Milliyetçilik ve Bölgeye Yansımaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara, 2007, s.132.
[40] Osman Metin Öztürk-Yalçın Sarıkaya, *Kaosa Doğru İran*, Ankara, 2006, s.194.

hükümeti tarafından farklı bölgelere yerleştirildiğini düşünürsek sayıları hakkında net bir bilgi edinmemiz çok zordur.

1.2.2.2. SOSYAL TABAKALAŞMA

Orhon Kitabelerine göre Türk bozkır cemiyetinin yapısı, oğuş-aile, ulus-aileler birliği, bod-boy, kabile, bodun-boylar birliği, il (el)-müstakil topluluk, devlet, imparatorluk şeklindedir.[41]

Törelerine sıkı sıkıya bağlı olan, göçebe kültürü muntazam bir şekilde devam ettiren günlük hayatlarında bir takım kurallara taviz vermeden uygulayan Kaşkayların geleneksel, sistemli ve Türk bozkır cemiyetinin geleneğini koruyan idari bir teşkilatlanmaları vardır. Bu idari teşkilatın en üst basamağını İl (El) oluşturur. Yöneticisi İlhan'dır. Daha sonra sırasıyla Tayfa, Oba, Bile (Beyle) gelir. Bunların her birinin liderleri vardır. Tayfaları kelanterler, tireleri kethüdalar, obaları aksakallar yönetir.

1.2.2.2.1. İL (EL)

Çeşitli tayfalardan oluşan gelenek görenek ve dil birliği olan birliktir.[42] Kaşkaylar milli ve mahalli adetlerine dayalı bazı siyasal örgütler oluşturmuşlardır. Bunların içinde en üst basamak "il" dir ve en saygın sınıfta da "ilhanı" yer alır.

Şehran Ahur'un, Kafesoğlu'ndan aktardığı bilgiye göre eski Türk toplumunun siyasal örgütünün en üst aşaması "il" olarak adlandırılıdır. Kafesoğlu'na göre bodunların ve boyların özellikle onlu sisteme dayalı ordu nizamı yolu ile merkezden idaresini olanaklı kılan örgüt sayesinde, bir devlet başkanının sorumluluğu altında (konfederasyon tipinde) işbirliğinden oluşan eski Türk "İl" i arazisi (ulus) ile birleşmiş halkı (budun, kün) ile ortak idari ve hukuk sistemi (töre)

---

[41] Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü-Jeokültürel Boyut-*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s.26
[42] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.660.

ile, yurdu koruyan ve milleti huzur ve barış içinde yaşatan bir siyasi kuruluştur.[43] Bir ilin itibarı ve değeri, nüfusu, aile sayısı, mera çokluğu, savaşçı ve binici sayısı ile onların maharetine ve kelanterlerin gücü ve zenginliğine bağlıdır.[44] Bu özellikler Kaşkay halkının karakteristik özellikleridir. İl Kaşkay kültürünün kimliğini oluşturan bir temeldir. Dolayısıyla Kaşkaylar illerinin her birinin adı farklı olsa da onların her biri Kaşkay kültürünün kimliğinin ögeleridir.

Büyük Kaşkay İli, kendilerine il bile denilen Keşküli, Şordereli (Dereşorlu), Altıbölüklü (Şeşbloki), Amele gibi büyük gruplardan oluşmuştur.

İlin genel reisine ilhan (il+han) denir. İlin birlik ve bütünlüğünü sembolü olan ilhan, bütün tayfalara hükmeder.[45]

Kaşkay töresinin mutlak kudreti "İlhan"dır. Kaşkay ilhanı aşiretinin en iyi süvarisi, en iyi nişancısı, en doğru karar verebileni olmalıdır. Kaşkaylar ilhanlılarda bu özelliklerin bulunmasına özellikle dikkat ederler ve bundan bir bakıma gurur duyarlar. İlhanı adayları üzerinde büyük, küçük ayrımı gözetmeden önce bu vasıfların olup olmadığına bakarlar.[46]

İlhanın bazı önemli görevleri şunlardır: İlin bütünlüğü ve birliğini korumak, ilin içinde güvenlik ve düzeni sağlamak, dış dünyada ilin temsilciliğini en iyi şekilde yapmak, göç tarihini tayin etmek, göç yollarının idaresini ve tanzimini yapmak, ilin siyasi programını ve planını çizmek, ilin askeri birliklerini hazır tutmak, silah temin etmek, savaş dönemlerinde ilin komutanlığını yapmak, kelanterleri atamak…[47]

Ayrıca ilhanı, aşiret meselelerini boy beyleri ve oba beylerinden oluşan devamlı bir kurul halinde toplayarak görüşür. Bu kurum aynı zamanda veraset ve halef vs. gibi meseleleri de görüşebilir.[48] İlhanı otoritesinin altında bir de "ilbeyi" bulunur. İlbeyi genellikle "ilhanlı"nın kardeşidir. Diğer aşiret büyüklerinden de

---

[43] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.116.
[44] Dilek Erenoğlu, "Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma", *Turkish Studies*, c.6, sayı: 4, 2011, s.128.
[45] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2001, s.661.
[46] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı: 7, Ankara, 1980, s.10-11.
[47] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.120.
[48] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı :7, Ankara, 1980, s.11.

ilbeyi seçilebilir. İlbeyinin görevi halkın vermekle yükümlü olduğu vergileri toplamaktır.[49] Asker toplamak, yönetim ve mülk işlerinin düzenlenmesi tayfaların önderliği gibi ilin iç işleri de ilbeyinin görevleri arasındadır.[50]

İlhanlık aşiret reisliğiydi. İlhan seçilirken, Kaşkay il birliği içerisinde yer alan kabile başçıları ile birlikte yöneten ailenin önde gelen bazı şahsiyetleri ilhan seçiminde söz sahibidirler.[51] Ancak Kaçar hakimiyeti döneminde şah, görünüşte Kaşkay ilhanı'nı atabiliyordu, fakat onun yapacağı seçim önde gelen ailelerin üyeleriyle, genellikle bu ailelerin tercih ettiği hanla sınırlı olurdu.[52]

Günümüzde Kaşkay il birliği sekteye uğratılmış, genellikle göçebe yaşam biçimi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. İlhanlık ve ilin siyasi-askeri idare biçimi ortadan kaldırılmıştır. Yerleşik hayata geçiş dolayısıyla şehir hayatının daha baskın olması, çalışılan iş alanlarının memuriyet vb devlet sektöründe olması gibi sebeplerle siyasi teşkilat ve toplumsal tabaka sistemi ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Toplumsal tabakalaşma sadece soyad birliğini kodlayan bir sistem olarak görülmeye başlamıştır.

İran'daki diğer aşiretler böyle bir durumda genellikle aşiret sistemini ve il mensubiyetlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir, ancak Kaşkay İl'i bütün zorluklara rağmen kendi geleneksel yapısını koruyabilmiştir.[53]

1.2.2.2.2. TAYFA (BOY)

Kaşkayların oymak teşkilatı, diğer Türk illerinin teşkilatından farksız idi. Yani bu il de boylar'a (tâife), boylar obalara (tire), obalarda ailelere (Türkçe ocak) ayrılmaktaydı.[54]

---

[49] Aksoy, a.g.m., s.11.
[50] Babek Cavanşir, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ortaçağ Programı, İstanbul, 2001, s.214.
[51] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.661.
[52] Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, Çev: Dilek Şendil,Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s.30.
[53] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.118.
[54] Faruk Sümer, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 120, Ankara, 1972, s.1239.

Kaşkay İli'nin kollarına tayfa denir. Birkaç tireden oluşur. Bu tirelerinin akrabalık boyu olması şarttır.[55] Her tayfanın bir idarecisi vardır. Buna "kelanter-kalantar" oymak beyi denir. Kelanter, ilhanı tarafından seçilir. Bunlar ilhanın yakınlarından[56] olup birkaç bin haneden oluşan oymakların başkanıdır. Kalenter ilhanın tayfa içindeki temsilcisi ve tayfanın gücünü simgeleyen kişiydi. Kaşkaylar kalenterin sözlerine harfiyen uyarlardı. Kalenterlik makamı saygın bir makam, kalenterler ise saygın insanlardır. Kelanterlik hükmü her yıl ilhan tarafından yenilenerek bir seneliğine uzatılırdı. Bir kelanterin görev süresi uzatıldığında tayfa halkı bunu sevinçle karşılardı. Ancak İlhan ile kelanterin arasında bir sorun çıksaydı tayfa halkı buna tepki gösterirdi. Bu tepki kelanterin küsmesi ve tayfanın bağımsız olarak başka bir mıntıkaya göçmesiyle sonuçlanabilirdi.[57]

Bir kelanterin seçiminde şu özellikler aranırdı:

1) Kelanterlik, seçilmiş aile olan "hanlar" (beyler) ailesine mahsustur.

2) Reislik ırkı olduğu için kelanterlik makamı babadan en yaşlı oğula geçer.

3) Kelanter olacak beyzade halkının en akıllısı, en iyi süvarisi ve en iyi nişancısı olmalıdır.

4) Kelanter seçilecek kişinin ilhan ile akraba olması veya yakın olması bu konuda önemli etkenlerdendi.[58]

Kelanterler tayfa önderleriydi ve onların görevleri de ikiye ayrılırdı: Tayfa içindeki düzeni sağlamak ve Tayfa çıkarlarını diğer tayfa ve gruplara karşı korumak.[59]

---

[55] Muhittin Çelik,"Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2002, s.661.
[56]Muhittin Çelik,"İran'daki Kaşkay Türkleri", www.tdkdergi.gov.tr/TAE/1998_05/1998_05_15_celik.pdf s.208, (20 Ağustos 2012).
[57] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.114.
[58] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.114.
[59] Babek Cavanşir, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ortaçağ Tarihi Programı, İstanbul, 2001, s.222.

Günümüzde Kaşkayların temel tayfalarını şöyle sıralamak mümkündür:

1) Şordereli (Dereşorlu) Tayfası

2) Şeşbluki (Altıbölüklü) Tayfası

3) Amele Tayfası

4) Keşküli (Büyük ve Küçük Keşküli) Tayfası

5) Farsimedan (Farsça bilmeyen) Tayfası

6) Safahanî Tayfası [60]

1.2.2.2.3. TİRE

Esasen Farsça bir kelime olan tire, İran'daki bazı göçebe gruplar arasında sosyal bir kurum olarak kullanılmaktadır. Ancak tirenin tam karşılığı olan "ok" eski Türklerde de devlete bağlı olan ve onun idaresinde bulunan kimseleri temsil eden semboldü.[61]

Tire, birkaç bonkudan meydana gelmiştir. Örf ve adetleri bir olup, aileler arasında akrabalık bağı vardır.[62]

Tireler Kaşkay siyasi birliğinin çekirdeğini oluştururlar. Tirelerdeki birlik Kaşkayların savaşçı kimlikleri ve Türk devlet geleneğinin siyasi, sosyal ve hukuk düzeni çerçevesinde oluşmuştur. Bu anlamda Kaşkay Türklerinin sosyo kültürel yapıları içinde önemli bir yere sahiptirler.

Tireler, somut ve gözle görülür obaların tersine soyut bir birlik olup dağınık ancak akraba obaların idari ve siyasi birliğidir. Tireler resmi kuruluşlardır. Obalar siyasi ve hukuki kimliklerini tireden alırlar.[63]

---

[60] Muhittin Çelik, "İran'da Kaşkay Türkleri",www.tdkdergi.gov.re/TAE*1998_05/1998_05_15_celik.pdf s.209-210, (20 Ağustos 2012).
[61] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı* , Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.76.
[62] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2002, s.661.
[63] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.78.

Tireler kendi içlerinde, kelanterlerin gözetiminde, kendilerine bir kethüda seçerler Kethüdalar, tire içindeki sorunları çözmekle görevli saygın kişilerdir. Kethüda, ihtiyaç duyulduğunda kelanterlerin emrine verilmek üzere, hazır silahlı kişileri temin etmekle görevlidir.[64]

Tireler her ne kadar kelanterlerin gözetiminde olsalar da tirelerin asıl liderleri kethüdalardır. Çünkü tire ile ilgili bütün sosyal ve siyasi sorunların çözümü kethüdaların sayesinde gerçekleşir. Bu bakımdan kethüdalar aslında tirelerin beynini oluştururlar.

Kethüdalar gayri resmi reisler olan aksakalların tersine, resmi reisler olup kelanterlerin tiredeki temsilcisi olarak sayılmaktadır. Her tirede bir, alt tireli olan büyük tireler de ise iki veya birkaç kethüda bulunmaktadır.[65]

Kethüda, aksakallıların (riş-i sefid), kolcu başlarının (peygâr) ve subaşlarının (mir-i âb) yardımıyla, çok sayıda önemli işi yerine getirirdi. Anlaşmalara ara buluculuk eder, ortak kararları kesinleştirir ve uygulamaları sağlardı. Dış dünyaya özellikle toprak sahiplerine, aşiret reislerine ve şehir memurlarına karşı köyü o temsil ederdi. Kethüda toprak sahibi tarafından atanmış köy kelanterinin hasattan kendine düşen payı görenek izin veriyorsa, ırgat haraçlarının toplanmasına da yardım ederdi.[66]

Diğer taraftan kethüda vergilerin tahsil edilmesinde yerel yetkilere destek verirdi. Kısaca kethüda bir koltukta birçok karpuz taşıyordu: Yargıç, polis, idareci, diplomat ve vergi memuru.[67]

Ayrıca tirenin iç sorunları gerek otlak, gerekse evlilik gibi konular da kethüdalar aracılığı ile konuşularak çözüme ulaştırılırdı.[68]

---

[64] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.661 .
[65] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.79.
[66] Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, Çev: Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s.36-37.
[67] Abrahamian, a.g.e., s. 37.
[68] Babek Cavanşir, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ortaçağ Tarihi Programı, İstanbul, 2001, s. 197.

Kaşkay İl'ini oluşturan tirelerin sayısı 1313'te 90, 1340'larda 180-200'ü bulmaktaydı. Bu tarihten sonra 250'yi aşkın tire, 8 tayfa bünyesinde mevcut idi. Günümüzde sayıları 190-200 civarında olan tireler 6 tayfa içinde yer almaktadır.[69]

1.2.2.2.4. BONKU (OBA)

Oba, Kaşgarlı'ya göre aslında kabile, Şeyh Süleyman'a göre küçük çadır, çadır halkı, cemaat; Şemseddin Sami'ye göre birkaç bölüğe bölünen büyük ve uzun göçebe çadırı, göçebe ailesi; Hüseyin Kazım Kadri'nin Türk Lügati'ne göre Azerbaycan Türkçesinde çadır, bir çadır halkı, aile, Çağataycada çadır, yurt, ikametgâh ve aile anlamlarına gelmektedir.[70]

Bonku ihtiyaca göre değişik durumlar gösteren ve siyah çadırlarda yaşayanların Kaşkay ilinde sahip oldukları unvandır. Oba, bölük, işam diye de adlandırırlar. Bonkuların başçılarına aksakallı (riş-sefîd) denir. Bonkular müstakil birer birliktir. Bu birliktelik onların birlikte hareket etmeleriyle oluşur. Aksakallılar bu birliğin oluşması için aralarında sözleşmeler yapar ve bu sözleşmelere harfiyen uyulur. Yeni oluşan aileler de kendi bonkularını kurarlar.[71]

Bonkular genellikle kendi aralarında evlenen, birliklerine kardeşlik ve dünürlük bağlarıyla bağlanmış, ekonomik açıdan ortak faaliyet eden, yurt olarak adlanan belli bir bölgeyi mekan edinmiş az çok kararlı bir yapı olarak karşımıza çıkan toplumsal örgütlenmedir.[72]

Bonkular ikiye ayrılmaktadır: Asıl Bonku ve Amele Bonkusu

Amele bonkusunun bireyleri (han adamı) Han'ın bütün hizmetini görmek üzere değişik tayfalar içinden seçilir. Çadırları hanın çadırına yakındır. Hanın yemeği, güvenliği, misafir ağırlama, hayvanların bakımı, otlatılması, süt sağılması gibi bütün hizmetleri yapar. Ameleler bu hizmetlerinden maddi gelir elde ederler. Amele tayfası, içindeki çobanlar, bu tayfada sosyal tabaka içinde görülmezler, ustalar

---

[69] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.78-79.
[70] Şehram Ahur , "İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.68 .
[71] Muhittin Çelik,"Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.661.
[72] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.68.

ve demirciler gibi dışarıda tutulurlar. Amelelerde en üst tabakada hanın korunması, en altta ise darga (deve ve eşek bakımını üstlenen kişi) ve çoban vardır.[73]

Bonkunun iç işlerine aksakal, dış işlerinden kethüdalar sorumludur. Bonkunun önderlik ve yönetimi aksakalların elinde, tire ve bonkuların düzenleme işleri ve aksakalların başkanlığı da kethüdaların üzerine bırakılmıştır. Her bokunun başkanı aksakaldır. Aksakal aynı bonku bireyler içerisinden seçilmekte ve bonkuya ait bütün sorunları gözaltında tutmaktadır.[74]

Aksakallıların başlıca özellikleri şunlardır:

1) Akrabalık konumu: Oba reisliği babadan büyük oğula ırsi bir biçimde aktarılır. Aksakalın seçilmesinde açık şekilde baba soyluluk görülmektedir. Bu durum il'deki bütün güç dağılımında geçerlidir.

2) Toplumsal konum ve siyasal güç: Aksakal olacak kişinin tayfa reisleri olan "kelanter"ler ve tire reisleri olan "kethuda"larla iyi ilişki ve bağlantıları olması gerekir. Bunun nedeni ise obanın idari, ekonomik ve siyasi olarak bir han veya kelantere bağlı olmasıdır.[75]

Aksakallar göç esnasında da birçok görev üstlenirler. Göç bazen teker teker bomku (uruk)lar şeklinde olur, bazen iki üç bomku birleşerek göçer; göçün zamanına, göçe katılacak olanlara göçün süresine aksakallar karar verir. Göçten evvel aksakallar fala bakarlar, iştahare ederler, göçün zamanını tayin ederler. Aksakallar yaşlı erkekler oluşur, aksaçlıdan aksakal olmaz. Aksaçın geçerli sözü olmaz.[76]

---

[73] Dilek Erenoğlu, "Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma", *Turkish Studies*, c.6, sayı: 4, 2011, s.130.

[74] Babek Cavanşir, "Kaşkay Türklerinin Tarihi", Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ortaçağ Tarihi Programı, İstanbul, 2001, s.202.

[75] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.74.

[76] Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, http:/turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim , (17 Ağustos 2012).

1.2.2.2.5. BİLE (BEYLE)

Kaşkay il teşkilatında bonku en son kol olarak bilinir. Ancak bazı bonkularda alt kollara da rastlamak mümkündür. Bu alt birimlere bile denir.[77]

Bileler (Beyleler) 3-4 aileden oluşan, hayvancılık ve ekincilik konusunda birlikte hareket eden sosyal birimlerdir. Küçük ve Büyük Keşkülli ve Dereşorlu tayfalarının obalarında bileye (beyleye) rastlanmaz. Ancak Farsimedan ve Amele tayfalarında az sayıda bile (ildeki bilelerin 13'ü) mevcuttur. 180 bile (beyle) ile Kaşkay ilindeki bilelerin (beylelerin) %87'sini içine alan kurt (Şeşbeyli) Tayfası bu konuda ele alınabilir.[78]

Beyleler bize Kaşkay aile yapısı ve sosyal yaşamı hakkında tirelere ve bonkulara göre daha net bilgiler vermektedir. Çünkü beyleler ailelerin küçük siyasi birlikleridir. Bu küçük siyasi birlik içerisinde aile üyelerinin her birinin bir görevi vardır. Bu görevler ailelerin dayanışması ile yerine getirilir.

Bir beylede aileler bir arada çadır kurar, sürülerini ortak şekilde otlağa götürürler. Beylerin kışlaktaki meraları belli olur ve değişmez. Göç zamanında bir obaya ait bütün beyleler birlikte göçerler. Beyleyi oluşturan ailelerin sayısı koyun sayısına ve ekincilik çalışmalarına göre değişmektedir.[79]

Kaşkaylar'daki bu geleneksel idari yapılanma aralıksız olarak Rıza Şah'ın tahta geçmesine (1925-1941) kadar devam etmiştir. 1930'larda Kaşkaylar hükümetin iskân siyasetine karşı isyan edince silahsızlandırmak sureti ile yerleştirilmeye teşebbüs edilmiş ve dolayısı ile oymakların teşkilâtı da bozulmuştur. Daha sonraki yıllarda (1943-1982) kısa aralıklarla bu teşkilât canlandırılmaya çalışılmışsa da başarılı olunamamıştır. Son olarak bu girişim 1982'de Hüsrev Han'ın Firuzâbâd'da idam edilmesiyle son bulmuştur.[80]

---

[77] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.661.
[78] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.73.
[79] Ahur, a.g.e., s.74.
[80] Muhittin Çelik, *İran'daki Kaşkay Türkleri*, www.tdkdergi.gov.tr/TAE/1998_05/1998_05_15_celik.pdf, s.209, (20 Ağustos 2012).

Tahran yönetimi 20.yüzyılın ikinci yarısında Kaşkay Türklerinin mecburî iskâna tabi tutmuştur. Kaşkay Türklerinin büyük bir çoğunluğu yerleşik hayata geçirilmiştir. Günümüzde göçebe hayatını devam ettiren, yazı yaylaklarda, kışı kışlaklarda geçiren Kaşkay obaları çok azalmıştır.[81]

Kaşkayların bir kısmı yerleşik hayata geçmiş olsa da bir kısım konar-göçer Kaşkaylar sayesinde oba kültürü devam etmektedir. Nitekim Muhittin Çelik, 1.500.000 olarak tahmin edilen Kaşkay Türklerinin bugün, büyük bir kısmı yerleşik hayata geçerek gelenek ve göreneklerini hızla unutmakta olduklarını, halen 300-400 bin kadar Kaşkay Türkü konar göçer hayat tarzını (düzensiz olsa da) devam ettirdiğini belirtmiştir.[82]

1.3. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ

Törelerine göre, cesur ve savaşçı bir Türk boyu olan Kaşkaylar belki de İran'ın en güçlü topluluklarından biridir. Ancak Kaşkay Türklerinde İran'ın baskıcı tavrı nedeniyle tarih bilinci oluşamamıştır. Son dönemlerde Kaşkay aydınları dil ve edebiyat bilincini oluşturdukları gibi tarih bilincini de oluşturmaktadırlar.

Kaşkay tarihi onların İran sınırlarına adım atıp ili oluşturmalar ile başlamıştır.

Böylelikle Kaşkay kimliği ortaya çıkmıştır. Kaşkayların tarihi ile ilgili birçok görüş belirtilmiştir.

Kaşkayların dağınık bir topluluktan dinamik bir güç haline gelmeleri, XVIII. yüzyılda Zend Kerim Han'ın Cani Ağa'nın ilhanlığını tanımasıyla başlar.[83]

Cani Ağa'dan sonra ilhanlık onun oğlu Muhammed Ali Han'a (1852) ve sonra kardeşi Muhammet Kulı Han'a (1866) sonrasında da Sultan Muhammed Han'a geçer. Onlar XIX. yüzyılın en ünlü Kaşkay hanlarıydılar. Bunlardan Muhammed Ali Han ile oğlu Cihangir Han'ın Kaçar hanedanlarının damatları arasında yer almış

[81] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz yayınları, İstanbul, 2010, s.104.
[82] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.661.
[83] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri" , *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı: 7, Ankara, 1980, s.13.

oldukları bilinmektedir.[84] Nasireddin Şah Kaçar döneminde (1847-1895) Kaşkay ilinin gücü artık göz ardı edilemez bir gerçektir. 1855-1856 yıllarında Nasireddin Şah'ın Herat şehrini fethetme çabaları, Kaşkaylar'ın yardımıyla gerçekleşmiştir. İngiltere'nin Hindistan ve dolayısıyla Afganistan üzerindeki sömürgeci politikası İran'ın Herat'ı fethetmesiyle ciddi bir tehditle karşılaşmıştır. Bunun üzerine modern silahlarla donatılmış İngiliz güçleri İran'ın Buşehr limanını işgal ederek İran'ı, Herat'ı terk etmeye zorladılar.[85]

Bu olaydan sonra Kaşkaylar milli kimliklerini ve birliklerini korumak için İngilizler ile mücadeleye girişmişlerdir.Çünkü bu olayla birlikte Kaşkayların etnik kimliklerine, yaşam tarzlarına balyoz indirilmiştir. Blaga'nın verdiği bilgiye göre 1858'de İngiltere İran'ın Herat kentini işgal ettikten sonra Güney İran'ı da işgal etmiş, Kaşkayî aşireti bu işgale karşı İran'da ilk anti İngiliz ayaklanmayı gerçekleştirmiştir.[86] Bu sömürgeci politikadan kendilerini kurtarmak isteyen Kaşkaylar örgütlenmeye başlayarak var olma savaşlarını başlatmışlardır.

1862'de Kaşkaylar'ın güçlü teşkilatlarından endişeye düşen Nasireddin Şah, Kaşkaylar karşısında yeni bir göçeri kuvvet oluşturmak gayesiyle Fars eyaletindeki aşiretlerden Gavamülmük başkanlığında, Baharlı, İnanlı, Nefer, Baseri ve Arap tayfalarının birleşmesinden Hamse adlı bir ilin meydana getirilmesi için şartlar oluşturuldu.[87]

1871'de Kaşkayların elindeki bütün topraklar zorla alınarak, Kaşkaylar yerleşik hayata geçirilmeye zorlanmışlardır. Aşiretin büyük bir kısmı verimsiz ve çorak arazilere iskân edilirken, ellerinden alınan verimli ziraat alanları ile gür yeşil otlaklar ise Fars aşiretine dağıtılmıştır. Verimsiz ve çorak arazilerde iskâna zorlanan

---

[84] Faruk Sümer, "Kaşkay", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 225, Ankara, 2002, s.21.
[85] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.28 .
[86] Rafael Blaga, *İran Hakları El Kitabı (Handbook's of İranian Peoples)*,1991, s.289.
[87] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.289.

Kaşkayların, kısa sürede sağlıkları bozulmuş ve bu sırada vukû bulan salgın hastalıklar sebebiyle de çok sayıda hayvan ve insan kaybına uğramışlardır.[88]

Kaşkay halkı, aynı durumla Rıza Pehlevi döneminde de karşı karşıya kalmıştır. Onlar İran topraklarında yıllarca kimliksiz bırakılmak istenmiş, edebiyatlarını, sanatlarını icra edememiş, İran hükümetinin istediği şekilde yaşanmaya zorlanmışlardır. Son yıllarda Kaşkay halkı, geleneksel el sanatları, yaşam tarzları, yeni yeni oluşan edebi eserleriyle geçmişin onlarda yarattığı derin izleri silmeye çalışmaktadır.

XX. yüzyılın başları 1905-1911 İran'ın ihtilal dönemidir. XX.yüzyılın başlarında Kaşkayların başlarında Savletü'd-Devle adlı bir ilhan vardı. Hükümet bu zatâ "Serdar-ı aşâir" unvanını vermiştir. Bu devirde Kaşkaylar sayı ve silah bakımından o kadar iyi durumda idilerdi ki, yabancı müşahitlere göre İran Hükümeti'nin İsveçli subaylar nezaretinde yetiştirilen jandarmalarına ve ordularına bile karşı koyabilecek derecede kudret gösteriyorlardı. Devrin siyasi durumu icabı İran'da bulundurulan İngiliz kıtalarına bile karşı durabilirlerdi.[89]

Birinci Dünya savaşı yıllarında Osmanlı Almanlarla ittifak halinde olma şansından yararlanılarak Almanlar Kaşkayları da kendi saflarına aldılar. İngilizler Avuçları içindeki İran Hükümeti'ni araya koyarak 1917'de[90] Kaşkaylarla bir saldırmazlık antlaşması imzaladılar. İngilizlere güvenemeyeceğini çok iyi bilen Savlet Han Kaşkaylar dışındaki diğer aşiretlerle İngilizler'i İran'dan atmak için konfederasyon çalışmalarına başlar. İngiltere'nin SPR (Güney İran Polisi) adıyla kurduğu, İngiltere yanlısı bazı aşiretlerini de desteğini sağladığı bir güçle Kaşkaylar arasında bir çatışma çıkar. 23 Mayıs 1918'de Savletü'd-Devle İngilizlere karşı savaş ilan eder. Savletü'd-Devle'nin savaş ilanın ardından yaklaşık on bin Kaşkaylı silahlı birlikler halinde SPR'a saldırmış, onlara büyük zaiyatlar verdikten sonra Şiraz kentine saldırmış, Firuzâbâd kentini fethetmiştir. Bu hareket, sonunda İngilizlerin modern silahlarla donatılmış kuvvetlerince bastırılabilmiştir. Ancak Kaşkayların

---

[88] Behçet Kemal Yeşilbursa, "Kaşkaylarda Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi*, c.28, sayı: 314, Ankara, 1989, s.356.
[89] Cengiz Orhonlu, "İran Siyasi Hayatında Kaşkaylar ve Oynadıkları Rol", *Tük Kültürü Dergisi*, sayı: 56, Ankara, 1967, s.615.
[90] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı :7, Ankara, 1980, s.14.

yaptıkları kahramanlıklar neticesinde 1920'de İngiltere İran topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.[91]

Bu savaşlar Kaşkayların güçlerini büyük ölçüde kırmıştır. 2 Temmuz 1918'de meydana gelen kolera salgını Kaşkayların arasında büyük kayıplara neden olur. Bu sırada İngilizler Savlet Han'a karşı ağabeyi İhtişam'ı silahlandırarak İhtişam'ı ilhanlılık mücadelesinde başarıya ulaştırırlar.[92] 1923'te Savletü'd-Devle Tahran'a sürülür.[93]

Kaşkaylar için en çetin dönemlerden birisi de Yeni İran'ın kurucusu Rıza Şah (1921-1941) zamanıdır. O, Acem hükümdarlığı tam olarak gerçekleştirmek için Elbruz Dağları'nın bir çatışma durumunda Kaşkaylara avantaj sağlaması ve bu gibi daha birçok sebeplerle onları Acem hükümdarlığı için tehdit olarak görülür.[94] Öncelikle Kaşkayların hedef alınması, onların Fars eyâleti içinde en büyük ve en güçlü aşiret olmaları yanında, İran'daki aşiretler içinde gelenek ve göreneklerine en fazla bağlı aşiret olmalarından kaynaklanıyordu. Rıza Şah, onları asimile etmek için güçlü Kaşkay töresinin bozulmasının gerektiğine ve bunun da tek yolunun Kaşkayları yerleşik hayata geçirmek olduğuna inanıyordu. Bu düşünceyle 1930'da Kaşkaylara zorla tehcir hareketi uygulanır. Kaşkaylar önce silahtan tecrid edilir. Sonra bir kısmı zorla iskân için ayrılmış verimsiz, çorak topraklara iskân edilir.[95]

Bu durumla daha önce de karşılaşmış olan Kaşkaylar törelerini kurtarmak adına yine örgütlenerek hükümete başkaldırmışlardır. Şehram Ahur'un aktardığı bilgiye göre Savletü'd-Devle'nin tutuklanması üzerine onun eşi Hatice Bibi önderliğinde ayaklanmışlardır (1929-1931). Şiraz şehrini kuşatmış, Kazerun'u ele geçirmişlerdir. Ayrıca güney yollarının birçoğunu da kendi denetimleri altına

---

[91] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.31.
[92] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı: 7, Ankara, 1980, s.14.
[93] Rafael Blaga, *İran Hakları El Kitabı (Handbook's of İranian Peoples)*, 1997, s.293.
[94] Alper Aksoy, "Kaşkay Tükleri*", Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı :7, Ankara, 1980, s.14.
[95] Behçet Kemal Yeşilbursa,"Kaşkaylarda Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 314, Ankara, 1989, s.357.

almışlardır. Kaşkaylar'ın yanı sıra bölgede diğer aşiretler de (o cümleden Hamse İl'i) merkezi hükümete karşı ayaklanmışlardır.[96]

Devle'nin serbest bırakılmasıyla isyan son bulmuştur. Daha sonra Tahran'da hapse atılan Savletü'd-Devle 1932'de Rıza Han hapsinde öldürülmüştür.[97]

İkinci Dünya savaşında yine İran'da İngiliz ve Alman çatışması ülkeyi iç savaşın eşiğine getirir. İran'da Schulze adlı bir Alman faliyette bulunuyordu. Almanların Rusya'ya hücum ettikleri 1941 yılında İran hükümetine Almanların çıkarılmasına dair İngilizler baskıda bulundu. İngilizler, Ruslarla birlikte İran'ı işgale başladılar. İngiliz-Rus baskısı sonunda Schulze, karısı ve arkadaşlarıyla güneye kaçtı. Orada Kaşkaylar arasında faliyetlerde bulunarak ülkeyi ikiye ayırmaya çalıştı. Hatta İngilizler, Rusya'ya yardım konusunda güney yolunda en büyük engel gördükleri Kaşkay oymaklar birliğini ortadan kaldırmayı tasarlamışlardı. Ancak o zamanın Türkiye Tahran Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray buna engel oldu.[98]

Cemal Hüsnü Taray bu konuyu 19 Nisan 1963 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şöyle yazar:

"…… Kaşkay aşiret lideri bizimle konuşmak istediğini söyledi. Hüsrev Kaşkaî'yi kabul ettik. Yirmi iki yaşında bu kahraman delikanlı bize evvela yaşlı gözlerle ve temiz Türkçesiyle:" Babamız ilk defa evlatlarıyla ilgileniyor. Minnettarız. General Chanbani bize her şeyi anlattı ve beni askeri tayyare ile buraya gönderdi, emirlerini almaya geldim" dedi."

"Bütün vaziyeti olduğu gibi kendisinden dinledik. Kendisine Alman casuslarını İngilizlere teslim edeceksiniz ve İngilizlerin bütün istediklerini yapacaksınız dedik. Tereddüt etmeden: " Bize sığınanları hayatımız pahasına da olsa teslim edemeyiz, bu aşiretin namusudur. Bu işi aşiret reisi atamıza danışmamız lazımdır." cevabını verdi. Atasının Tahran'a gelirken, kendisine ne talimat verdiğini sordum. Türk paşası ne derse onu yap emrini vermiş. O halde size sığınanları elinizle teslim etmeyin. Fakat kendisine aralarınızda hemen çıkmalarını tembihleyin. Bu da

---

[96] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı* , Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.33.
[97] Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı (Handbook's of İranian Peoples* ,1997, s.293.
[98] Cengiz Orhonlu, "İran Siyasi Hayatında Kaşkaylar ve Oynadıkları Rol", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 56, Ankara, 1967, s.616.

benim emrimdir. Yoksa hepimiz aşiretinizle birlikte öleceksiniz dedim ve İngilizceyi güzel konuşan gence sabah doğruca İngiliz sefaretine giderek sefirin ile süreceği sığınanların teslim etmeye ait kaydı ileri sürerek kabul etmesini ısrarla söyledik ve kendisini ikna ettik. Böylece Kaşkaîler silahlarını teslim ettiler. Güney şimendifer eyaletinden mesul tuttular. Böylece 150-160 bin kişi zulümden kurtulmuş oldu. Kan dökülmeksizin İngiliz müttefikler bütün istediklerini sağladılar."[99]

1945'te Güney aşiretleri, Azeri Kaşkayî vs. ayaklanmış ve bu ayaklanma bütün güney İran'a yayılmıştır. Bu ayaklanmanın amacı askeri rejim ve olağan üstü hale son verilmesi, aşiretleri özerkliğinin tanınması, özerk aşiret yönetimini ilhanlığın tekrardan kurulması, zorunlu silahsızlanmanın durdurulması, vergilerin azaltılması, aşiretlerde zorunlu askerliğin kaldırılması, zorunlu giysilere tepki ve milli giysilerin özgür olarak giyinilmesi olmuştur.[100]

1949'da Kaşkaylar İran Kominist partisi TUDEH'e karşıdırlar. TUDEH Güney İran'da Kaşkayların da içine dahil edildiği istismarcılık faliyetlerine girişir. Kaşkaylar Buna karşı koyarlar.[101]

Bir diğer Kaşkay direnişi 1950 yılında Başbakan Musaddık zamanındadır. Kaşkaylar o dönemde, Başbakan Musaddık yanlısıdır. Çünkü o dönemde Kaşkaylar yarı muhtariyet elde etmişlerdir. 1953'te Musaddık tutuklanınca onu serbest bırakılmasını hükümete açıkça bildirirler. Bu istekleri yerine getirilmedikleri taktirde İran hükümetine savaş açacaklarını bildirirler. Sonrasında karşılıklı başlatılan savaş harekâtı diplomasi yoluyla çözülür.[102]

1959'da " Ak Devrim" adıyla tanınan reformlar programı meclis tarafından kabul edilir ve Muhammed Rıza Şah 1962 yılından itibaren bu reformları uygulamaya başlar.[103] 1962'de Kaşkayların toprakları ellerinden alınmak istenince, teksime gelen memuru öldürmek zorunda bırakıldılar. Sonunda bunu bahane eden devlet kuvvetleri, Kaşkaylar üzerine savaş açtılar. F-86 jet uçaklarına, tank ve toplara

---

[99] Cemal Hüsnü Taray ," Kaşkaîler Meselesi ve Karmaşık İşler", 19 Nisan 1963, *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
[100] Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı (Handbook's of İranian Peoples)*, 1997, s.296.
[101] Alper Aksoy, " Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı: 7, Ankara, 1980, s.18-19.
[102] Aksoy, a.g.m., s.20.
[103] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2001, s.37.

karşı kahramanca savaşan bu Türkler, neticede ezildiler. Liderlerinin bir kısmı idam edildi, bir kısmı da İran haricine kaçtı.[104] Çeşitli bölgelere zorla iskân edilen Kaşkayların bir kısmı Hamse, bir kısmı Bahtiyari kabileleri arasına yerleştirilmişlerdir.[105]

1979'da İran için de Kaşkay halkı için de yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin hükümeti de diğer hükümetler gibi Kaşkayların göç kültürlerini, özgürce yaşama haklarını ellerinden almaya çalışmıştır.

1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulunca Humeyni yönetimi de önceki yönetimler gibi Kaşkaylara serbest yaşama hakkı tanımamıştır. Humeyni yönetimi ise, büyük lider Hüsrev Han'ı parlamentodan atmakla başlamıştır. Meydana gelen bir dizi olay sonucunda vatan haini olarak suçlanan Hüsrev Han tutuklanır ve girişilen tüm kurtarma çabalarına rağmen, Humeyni cellâtlarınca idam edilmekten kurtulamaz. Ayrıca Humeyni yönetimi, Irak'la uzun yıllar devam eden savaşında cephenin ön saflarına kasıtlı olarak Türk asıllı askerleri göndermekle açıkça soykırım yapmıştır.[106]

Tarihlerindeki bu acı olaylar onların etnik kimliklerine zarar vermiş, ancak bir yandan da mücadeleci kimliklerini perçinlemiştir. Muharrem Ergin'in de belirttiği gibi İran'da işgal ettikleri mevkî dolayısıyla zaman zaman hükümet tarafından siyasî işlere karıştırılmış ve kendilerinden bir hayli faydalanılmış olmasına rağmen Dede Korkut devri Türk şövalyeliğinin bir örneği halinde teşkilatlanmış olan bu eski ve öz Türk boyu gelenek ve idaresinden kolay kolay vazgeçmemiştir.[107]

Bugün İran Hükümetinin Kaşkay Türklerine olan tavrı, geçmiş hükümetlerin politikasına nazaran daha ılımlı olsa da Kaşkayların milli kimlikleri, kültürel ve dilsel özellikleri, edebiyatları son birkaç yıldır Türkoloji çalışmalarına kaynaklık etmektedir.

---

[104] Hâlid Laziboğlu, "İran'da Ne Kadar Türk Vardır, Nerelerde Otururlar?", *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: XVIII sayı: 211-212-213-214, Ankara, 1980, s.201.
[105] Mehmet Metin Ören, *İran Türkleri Hürriyet Hareketleri*, Yayına Haz. : Selçuk Alkın, Mars Matbaası, Girne, 1998.
[106] Behçet Kemal Yeşilbursa, "Kaşkaylarda Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 314, Ankara, 1989, s.359.
[107] Muharrem Ergin, "Kaşkay Türkleri Üzerine Açıklama", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 6, Ankara, 1963, s.56.

1.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜ

1.4.1. SOSYAL YAŞAM

Bugün İran'da örf ve adetlerini birlik içinde devam ettirmeye çalışan ve törelerinden asla taviz vermeyen Kaşkaylar Türk bozkır medeniyetini, Oğuz Türk kültürünü, sosyal hayatını yaşatmaya çalışmaktadırlar.

Eski Türklerde olduğu gibi Kaşkayların da sosyal yaşamlarındaki en önemli kültür olgusu göçtür. Göç, Kaşkay halkı için bir ritüeldir.Göç kararı oba halkı tarafından birlikte alınır ve göç hazırlıkları birlikte yapılır.

Yılda iki defa göç eden Kaşkayîlerin ilk göçü ilkbaharda, ikinci göçü sonbaharda olur. Göçün kesin tarihini havaların gidişatı, yem durumu gibi hususlar tayin ederdi. Göç esnasında her bomkunun (uruk) göçeceği yer, izleyeceği yol, kışlık ve yazlık yurtlar göç boyunca konaklanılan yollar belirlenmiştir. Kışlık yurtların seçimi, yüksek yer yurtları için dağ tepe yakın yurtlar için rakımı düşük yerler seçilir. Göç, eşyaların toplanması ile başlar; eşyaları kadınlar, çadırları erkekler toplar.[108]

Onlar bu hayatın icabı olarak koyun, at, deve ve sığır beslemekteydiler. Özellikle el (il) halkından önemli bir kısmın yaylaklarında tarlaları olup, bunlar civardaki köylüler tarafından korunur ve sulanırdı. Bu hizmetlerine karşılık köylülere her yıl iki koyun verildiği gibi elde edilen mahsulden de bir pay ayrılırdı. Bu köylülere "Ra'iyyet-i Kaşkâi" denirdi. Fars köylüleri için Kaşkay raiyyeti olmak büyük bir talihlilik idi. Çünkü bu köylüleri Kaşkayların himaye ve yardımları ile mütegallibenin ve rüşvetçilerin tasallutundan uzak, sıkıntısız bir hayat geçiriyorlardı.[109]

Hayvancılıkla iç içe olan bu halk, bazen daha iyi koyun sürüleri elde edebilmek için bir şehirden başka şehre gidip oradan en iyi koçu veya koyunu alarak iyi sürüler oluşturma yoluna gitmişlerdir. Kaşkay Türkleri, koyunun yanı sıra keçi de

---

[108] Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk inançları*, http:/turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim , (28 Temmuz 2012).

[109] Faruk Sümer, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı:120 Ankara, 1972, s.1239.

besler. Keçilerin daha çok tercih sebebi, zor coğrafi şartlara dayanıklı olmasındandır.[110]

Kaşkay İli'nde şöyle bir âdet vardır: Bir Kaşkaylı'ya, ne kadar koyunun var diye sorulduğunda şu cevap verilir:

-Bir bürr veya iki bürr

Eğer koyunları az ise (yüz koyundan az) bir küçük bürrüm var der. Bir bürrde bulunan koyun sayısı 200-400 arası koyundur. Bir bürrden fazla koyunu bir çoban otlatmaz.[111]

Orta Asya göçebe kültürünün vazgeçilmez bir unsuru olan at eski Türk kültüründe olduğu gibi Kaşkaylarda da çok önemli bir yere sahiptir. Bozkır kültüründe rol oynayan baş etken biniciliktir. Bu bakımdan Kaşkaylar da atlı bir topluluktur ve yetiştirdikleri bir kısmı Türki bir kısmı da Arap menşeili olan atlarıyla ünlüdürler. Ayrıca Muhittin Çelik İlde çeşitli törelerde at yarışları yapıldığını ve göç sırasında da atlardan büyük ölçüde yararlanıldığını belirtir.[112]

Kaşkaylar için el dokumacılığı da çok önemlidir. Dokumacılıktan kendi ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi gelir de elde ederler. Kaşkaylar hayvancılıkla uğraştıkları için hayvanlardan elde ettikleri yünleri önce ip haline getirirler. Daha sonra bu ipleri doğal bitkilerden faydalanarak çeşitli renklerde boyarlar ve halı dokumacılığında kullanırlar.

El dokumalarının çeşitleri şunlardır: Halı, gebbe, kilim, cacim, rend, keçe, çadır. Kaşkaylar eskiden beri el dokumacılığına büyük önem vermişlerdir. El dokumacılığı artık gelenek haline gelmiştir. Bu yüzden el dokumacılığında çok başarılı olmuşlardır. Bunun en iyi örneği Viktoriye Müzesi'ndeki 400 yıllık Kaşkay halısıdır. Hatta 1995 yılında Almanya'da düzenlenen el dokumaları yarışmasında birinci olmuşlardır.[113]

---

[110] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2002, s.671.
[111] Çelik, a.g.m., s.672.
[112] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri*", Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara 2002, s.672.
[113] Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, http://turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim, (17 Ağustos 2012).

Kaşkaylar bir diğer farklılıkları geleneksel giyimlerini yaşatmaya çalışmalarıdır. Bu özellik, özellikle kadınlarda göze çarpmaktadır. Erkekler daha çok çağdaş giyimi tercih etmektedir. Kaşkay kadınları günlük hayatlarını geleneksel giyimleri içinde devam ettirirler.

Kadınların elbiseleri birbirinin üstünden giyilen kat kat elbiselerden ibarettir. Bu elbiselerin boyları kadınların bellerinden topuklarına kadar uzanır. Bunların üstünde giyilen elbiseler çetken veya gödekçe olarak isimlenir. Baş örtüsü de çargat olarak isimlendirilir.[114]

Kaşkay Türkleri aile yapılarına çok önem verirler özellikle kadınlar sosyal hayatta ve ailede birçok yetkiye sahiptir. Ali Kafkasyalı Kaşkay kadınlarının Ata bindiğini, silah kullandığını, onların da tıpkı Karadeniz ve Toros yaylalarının kadınları gibi olduklarını belirtir.[115] Şehram Ahur ise Kaşkay ailesinin, klasik bir Türk ailesi olduğunu, Ailenin reisinin erkek olduğunu, ailenin geliri, ailenin siyasi, idari ve sosyal konumunun korunması, ailenin ekonomik sorumluluğu ve genel olarak ev (çadır) dışı bütün sorumluluklarının erkeğe ait olduğunu belirtir.[116]

Kaşkaylarda kadınlar erkeklerle eşit haklara sahiptirler. Kadın ailenin gelirlerini muhafaza eder. Borçları öder, uygun görürse sürüsünün bir kısmını satabilecek derecede mali işlere nezaret hakkına sahiptir. Erkeklerle eşit hakka sahip olmakla beraber iş yükü kadınların omuzlarındadır. Sürüleri sağar, yağ ve peyniri hazırlar, çadırları kurar ve sökerler, kilim dokurlar.[117]

Kaşkay sosyal yaşamında erkekler kışlık yiyeceğin hazırlanmasında hiç görev almazlar. Çeşmelerde çadırlara su taşımak; çadırın, eşyaların, insanların üst baş temizliği kadınlara aittir. Erkek halı, kilim ve benzeri örgülerle ilgilenmez. Malın, davarın bakımı, ahır bakımı dışarıda ise erkek tarafından yapılır. Çadır ve çadırın çevresinde ise işlere kadın bakar. Hayvanlar doğada ise çocuk refakat eder, erkek nazır durumdadır. İşlere nezaret eder. Bu durum Kaşkaylarda aile içi iş

---

[114] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri",*Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2002, s.669.
[115] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.102.
[116] Şehram Ahur , *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2001, s.57.
[117] Alper Aksoy, "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı: 7, Ankara, 1980, s.12.

bölümünün bir göstergesidir. Erkekler aralarında dövüşürler, kavga aileler arasında olursa, kadınların da eşlerinin yanında kavgaya katıldıkları olur. Çoğunlukla kadın kavgaya katılmaz. Kadının sesi yerli yersiz ve fazla çıkmamalıdır. Erkek kadının gözünde Tanrının bir nimetidir, "erbah"tır , "ağa" dır.[118]

Göçebe yaşamın vazgeçilmez bir özelliği de çadır kültürüdür. Bugün Türk evlerinin organizasyonunda Türk çadırının doğrudan doğruya etkisi vardır. Çadırın yapımında dokumacılık önemli bir yer tutar çünkü keçi kılının kırpılması, eğrilmesi ve dokunmasıyla oluşturulan yün iplikler çadırın yapımında kullanılır.

Anadolu göçer topluluklarında da en yaygın çadır tipi olan ve "çul çadır", "kıl çadır" adlarıyla da bilinen "karaçadır" (siyah çadır) ister zengin, ister fakir olsun Kaşkay göçebelerinin esas çadırını oluşturmaktadır. Karaçadır ile ilgili şu tanımı verebiliriz: Karaçadır keçi kılından üretilmiş olup, tek katlı, uzun bir ev biçimindedir. Simsiyah olduğu için "karaçadır" denir.[119]

Karaçadırın dışında, Kaşkayların kalenderi çadırı, aftabgerdan çadırı, puş çadırı, keper çadırı gibi çadırları da vardır.[120]

Kaşkay Türklerinin geleneksel Kaşkay kültürü içindeki en önemli unsuru düğünler ve evlilik adetleridir. Düğünleri onların milli kimliklerini yansıtır. Kaşkay kültüründe aile kurmak çok önemlidir. Bu bakımdan erkeklerin evlenmemesi Kaşkay kültüründe ayıp sayılır. Aile bilincinin oluşması açısından evlilik şarttır.

Kaşkay İl'indeki evlilikler genel olarak tire içi evliliklerdir. Akrabalar arası evlilikler yaygındır. Bundan dolayı Kaşkaylarda kız ve erkek genellikle birbirlerini çocukluktan tanırlar. Kaşkaylarda eş seçimi, tercih edilen türden olmayıp izin verilen türdendir. Babanın izni olmadan evlilik yapılmaz.[121]

Evlilikte üst tabakadan bir kız, alt tabakadaki bir erkekle evlenmez. Han neslinden olan bir kız, han neslinden olan bir Kaşkay erkekle evlenmek zorundadır; kendi hanedan dışında kimse ile evlenemez. Üst tabakanın erkekleri normal bir kızla

---

[118] Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü- Jeokültürel Boyut-*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s.42.
[119] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2001, s.50.
[120] Ahur, a.g.e., s.55-56.
[121] Şehram Ahur, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2001, s.125.

evlenmez, ancak bu tür evlilikler nadir de olsa görülmektedir. İlin normal tabakasına mensup kız ve oğlanlar, ilin en düşük tabakasından olanlarla evlenmezler.[122]

Eski Türklerde ve bugün Doğu kültüründe olduğu gibi Kaşkaylarda da başlık parası geleneği görülür. Erkek evlenmek için başlık parası vermek zorundadır.

Kaşkayî nikah merasiminde mollaya lüzum görülmez. "Arap işidir" denilir."Filanca ile falanca evleniyorlar, babaları da bu evliliğe razıdır" denilir ve bir kağıt yazılır; böylece evlilik hayatı başlamış olur.[123] Kaşkaylarda düğün hazırlıkları Türk düğün geleneklerine uygundur. Kız isteme, nişan gibi gelenekler Kaşkay Türklerinde de aynıdır. Ancak düğün hazırlıklarında bazı farklılıklar vardır.

Kaşkay Türklerinde çeyiz sermek ayıptır. Kadının bedenini örten örtü bile sergilenmez. Atıcılara, binicilere ait eşyalar sergilenir. Bu arada kına gecesi yapılır ancak damat yoktur. Gelinin çeşitli süsleri vardır. Bunlardan "mihenk" kurutulmuş küçük çiçeklerden oluşur. Bu kokulu bitkiler ipe boncuk gibi takılırlar sonra gelinin boynuna takılır. "melha", çok küçük tohumlar renk renk boyanır kolye gibi geline takılır. Başka bir mücevher ve makyaj yapılmaz.[124]

Düğün bir halkın hayat tarzını gösteren bir unsurdur.Kaşkay Türklerinde düğün erkek evinde yapılır.Gelin baba evinden evinden alınarak erkek evine getirilir.Bu, diğer Türk halklarında olduğu gibi Kaşkay halkında da ataerkil düzenin olduğunun bir göstergesidir.Türk düğün geleneklerine uygun olarak Kaşkay düğünlerinde de hediyeler sunulur.

Oğlan evine düğün sırasında "toyhane" denir. Gelin adayı toyhaneyi görünce veya müziği duyunca yarışa başlamak için ata binilir ve toyhaneye kadar yarışılır. İlk gelen atlı baydaktaki (bayraktaki) asılı kısmı silahla vurur. Vuran kimse, damadın babasından koyun veya koç hediye alır. Sonra gelin gelir. Gelin gerdeğe toyhanede girer. [125]

---

[122] Dilek Erenoğlu,"Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma", *Turkish Studies*, c. 6, sayı: 4, Türkiye, 2011, s.134.
[123] Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü- Jeokültürel Boyut-* , Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s.55.
[124] Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, http:/turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim (17 Ağustos 2012).
[125] Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü- Jeokültürel Boyut*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s.55.

İran Azerilerinde özellikle Kaşkayî aşiretinde birden fazla kadınla evlenmek nadir bir olaydır.[126] Fakat çocuğu olmayan bir kişinin, hısım ve akrabaları onun bir daha evlenmesinde talepte bulunurlar. Bu durumda birinci kadın, kocasının ikinci bir kadınla evlenmesine izin verir.[127]

Kaşkay kültüründe şiirin ve müziğin çok önemli bir yeri vardır. Şiire ve müziğe verilen bu önem göçebe yaşamda sözlü kültürün gelişmiş olmasındandır. Türklerin İslamiyet'i kabullerinden çok önce dini törenlerin, toyların, yuğ törenlerinin olmazsa olmaz iki ögesi şiir ve müzikti.Şiir ve müzik bir toplumun duygularını, inançlarını, sosyal yaşamlarını genel olarak etnik kimliklerini tanıtan iki önemli unsurdur. Dolayısıyla Kaşkayları şiirleri ve müzikleri tanımlar.

İran Devrimi'ne kadar (1979) Kaşkay müziğinden yazılı bilgi elde etmek mümkün olmamıştır. Kaşkay Türklerinin göçeri hayatını yakından takip eden Batılı ve İranlı müelliflerin eserlerinde Kaşkay il musikisi hakkında etraflı bilgiye rastlanmamaktadır. İnkılaptan sonra Kaşkay aydınlarından Furud Gorginpur adlı bir edebiyatçı ve musikîşinasın yaptığı çalışmada, Kaşkayların müziği, müzik aletleri, sanatçı ve oyunları hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir.[128]

Kaşkaylar güneşin doğuşuyla günlük hayatlarına başlarlar.Ersalan Mirzayi'nin *Uzak Yol*'unun önsözünde Esedullah Merdani Rahimi güneşin doğuşuyla müziğin Kaşkay ilinin ortamını doldurduğunu, Kaşkay kadınlarının çörek yaparken, yün eğirirken şarkı söylediklerini belirtir. Kaşkay ilinde müzik sosyal yaşamın bir parçasıdır. Yaşar Kalafat Kaşkaylarda 3 çeşit müziğin olduğunu aktarır. Bunlar:

1) Aşık Sözleri ve Müzikleri

Aşık Sözleri ve Müzikleri, geleneksel Türk şiirleri ve müzikleridir. Bu şiirler, âşıklar tarafından çeşitli müzik aletleri eşliğinde söylenir. Bu şiir ve müziklerin örnekleri şunlardır: Köroğlu, Aslı ile Kerem, Göç Ayvaz, Mahmut ile Garipcan, Garip ile Senem, Giden Ağır il.

---

[126] Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı (Handbook's of İranian People)*, 1997, s.301.
[127] Muhittin Çelik ,"Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2002, s.667.
[128] Çelik, a.g.m., s.666.

2) Halk Müziği

Şairler tarafından yazılan şiirler halk tarafından söylenir. Bu tür müziklere halk müziği denir. Kaşkayların halk müziği, genellikle eski dönemlerdeki şairlerin şiirleri kullanılarak yapılmaktaydı. Mirza Muhammed (Ma'zun), Yusuf Ali Bey (Yusufe Hosru), Hosru Bey ve Muhammed İbrahim, en önemli şairlerdendir. Bu müzikler çeşitli makamlarda söylenirler. Bu makamlar şunlardır: Giraylı, Bozdağ, Baş Giraylı, Sabah Sözü, Şah Hatayi, Semsam

3) Halk Oyunu Müziği

Kaşkayların dans müziğidir. Bu müzikte sadece davul ve zurna kullanılır, söz yoktur. Bu müzikle dans, tarihlerine, dini törenlerine ve eski Türk oyunlarına göre yapılmaktadır. Bunlar: Cengame (bu dansı sadece erkekler oynar), halay, yağlık dökme (mendil dökme), leki eşrefi[129]

Kaşkay müziğinin en önemli müzisyenlerinden biri Ersalan Mirzayi'nin Furud o Ferhad şiirinde konu aldığı Furud Gorginpur adlı müzisyendir. Muhittin Çelik'in aktardığı bilgiye göre Furud Gorginpur Kaşkay il müziğini 3 bölüme ayırır.

Bunlar:

1) Âşıklar

Âşıkların yararlandığı müzik âleti çekur diye adlandırılır. Çekur, dokuz telli bir saz olup, sıtara benzer. Onu mızrap veya parmakla çalarlar uzun zamandan beri de âşıklar sazdan yararlanmaktadır. Tar çekurun yerini almış, son yıllarda yetişen genç âşıklar kemançe de çalarlar.[130]

Ozan, baskı geleneğinin temellerini attığı, Türk kültür varlığının temellerini oluşturan "Aşıklık Geleneği" Kaşkay kültüründe de kuşaktan kuşağa aktarılan bir kültür değeridir.

20. yüzyılda bu değere sahip çıkan Kaşkay muhitindeki âşıklar, Davut Nekis, Âşık Hamza, Âşık Siruz, Âşık İsmail Caferniya üstat âşıklar olarak faaliyet

[129] Yaşar Kalafat, "Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları", http://turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim, (17 Ağustos 2012).
[130] Muhittin Çelik,"Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi* , Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara , 2002, s.666.

göstermişlerdir. Günümüzde ise bu değeri gelecek kuşaklara aktaracak olan Hüseyin Kiyanî, Ersalan Mirzayî Kaşkayî, Kaşkayların önemli âşıkları arasında yer almaktadır.[131]Nitekim Ersalan Mirzayi bu değeri ciddiyetle sürdürdüğünü Uzak Yol adlı kitabında yer alan şiirlerinde Kaşkay müziğini, kültürünü aşıklık geleneğinden yararlanarak yansıtmıştır. Şiirlerinde Kaşkay muhiti aşıklarının adlarına yer vermiştir.

2) Çenkçiler

Kaşkay müziğinin diğer önemli bir kısmını çenkçiler oluşturur. Günümüzde kendi meslekleriyle ilgilenirler. Çenkçiler il içerisinde hayatlarını sadece müzikle değil, aynı zamanda berberlik, diş çekmek, marangozluk, demircilik, kalaycılık gibi meslek ve zanaatlarla temin ediyorlar. Çenkçiler müzik aleti olarak kerenay (zurnaya benzeyen nefesli çalgı) ve davuldan (nagara) faydalanırlar.

3) Sarbanlar

Sarbanlar müzikle amatör olarak uğraşırlar. Yani zevk ve istekleri onları müziğe yöneltir. Okudukları türkü ve şiirleri kendileri besteler ve icra ederler. Sarbanların çaldıkları müzik aleti neydir.[132]

Müzik Türk toplumunun varlığında her zaman önemli bir yere sahip olmuştur.Türk toplumu gelenek ve göreneklerinde, dinsel ve sosyal törenlerinde yaşamını müzikle duyumsamıştır.İran Türklerinin içerisinde folklorik özelliklerini, geçmişlerini, kültürel kimliklerini ezgileriyle tanımlayan Kaşkayların günümüzde Kaşkay müziğini yaşatmaya çalışan iki orkestrası vardır. Bunlar Kaşkay Turna Musikisi orkestrası ve Maral Musiki Grubudur. Ali Kafkasyalı bu orkestralar hakkında şu bilgileri verir:

1) Kaşkay Turna Musiki Orkestrası

Kaşkay Turna Musikisi Orkestrası'nın kurucusu ve yöneticisi Muhammed Cavidî'dir. Cavidî iyi bir keman ve kabak kemanî üstadıdır. Kaşkay Türklerinin merkezi şehri olan Firuzâbâd'da faliyet gösteren topluluğun bir de "Amuzeşgah-ı

[131] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.177.
[132] Muhittin Çelik "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s.666.

Azad-ı Musiki-i Şeyda" adlı bir müzik okulu vardır. Ayrıca 2 ses sanatçısı, 27 keman, 1 viyolan, 1 tar, 1 nağara, 4 kemençe, 1 bemtar, 2 setar (sıtar) 2 gitar ve 1 piyano sanatçısından oluşan ve musikilerini kadim usul ile şefsiz icra eden büyük bir orkestra bulunmaktadır.[133]

2) Maral Musiki Grubu

Diğer bir müzik grubu da Kaşkay Türklerinin oluşturdukları ve Şiraz merkezli faliyet gösteren "Maral Musiki Grubu"dur. Grubun yöneticisi İmran Rüstem'dir.[134]

1.4.2. DİL

Kaşkay Türkçesi hakkında birçok görüş ileri sürülmüştür. Ancak Kaşkay Türkçesinin, Türkçenin hangi koluna dahil olduğuna dair kesin bir görüş beyan edilmemiştir. Bu görüşler aşağıda aktarılmıştır.

Doerfer, "İran'daki Türk Dilleri" adlı makalesinde Kaşkay ve Eynallu dillerinin Azerbaycan Türkçesinin şiveleri olarak değerlendirilir.[135]

Menges'in bu dillere ait görüşü ise Kaşkay ve Eynallu dillerinin Azerî Türkçesinden çok Türkiye Türkçesine yakınlığıdır.[136]

Doerfer "İran'da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor" adlı çalışmasında da Kaşkay dilini Azerbaycan Türkçesine doğrudan doğruya bağlı bir dil, Azerbaycanoid dilleri olarak gösterir. Kaşkay ağızlarını Güney Oğuz ağızları grubuna dahil ederek bunları "Güney Oğuz Lehçesi" adıyla anar ve Güney Oğuzcayı, Kazvin'e kadar uzanan lehçeler olarak ifade eder.[137]

Doerfer Kaşkay Türkçesini ve bağlı olduğu diyalektleri ayırırken Zencan'ı kuzeybatı alt grubu Sungur ve Farhadhan lehçelerini batı alt grubu Süleymanâbâd ve Kazvin'i kuzey alt grubu, Hasanabad, Firuzâbâd Kaşkaycasını, Samirom ve Şiraz

---

[133] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 326.
[134] Kafkasyalı, a.g.e., s.326.
[135] Gerhard Doerfer, "İran'daki Türk Dilleri", *TDAY-Belleten 1969*, Ankara, s. 2.
[136] Doerfer, a.g.m., s.2.
[137] Gerhard Doefer, "İran'da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor", Çev: Semih Tezcan, *TDAY-Belleten 1973-74* , Ankara, s.197.

Kaşkaycasını, Aynallu ve Abi-Verdi lehçelerini güney alt grubu olarak değerlendirmiştir.[138]

Shooten, Kaşkayların Kum şehrinin batısındaki Save civarında bulunan köylerdeki Halaç ve Bayat ağızlarının karmaşığı olan bir Türkçe konuştuklarını ileri sürmüştür.

Muzaffer Kahramanî "Kaşkayların konuştuğu dil asil, tatlı ve Batı Türkmenistan Türkçesi olup Kafkasça ve Azerice ile karışık haldedir. Güney İran'da muhtelif gruplarla uzun süre beraber yaşadıkları için birçok Farsça ve Lorca kelimeler bu dile girmiştir der.[139]

Yaşar Kalafat Kaşkay Türkçesi için şu görüşü belirtir: Kaşkay dili, Batı Oğuz Türklerinin kullandığı dillerdendir. Azerbaycan ve İstanbul dilleri ile kökeni aynı olup, yalnızca şiveleri yönünden farklıdır. Kaşkayların Nadir Şah zamanına kadar kendi alfabeleri vardır. Bu alfabe 40 harfli idi.[140]

Faruk Sümer Kaşkay Türkçesinin, Oğuz Türkçesinin bir şivesi olup Türkiye Türkçesine çok yakın olduğunu söyler. Hatta geleneklerinin de Türkiye Türklerinin gelenekleri ile aynı olduğunu söyler.[141]

Azerbaycan Azericesi çok sayıda ağza sahiptir. Fakat bütün bu ağızların arasında tam bir karşılıklı anlaşılırlık mevcuttur. Güney-Merkezi ağızları, Azeri Kaşkayî, Baharlu, İnanlu, Nefer vs. içermektedir. Bu ağızların Türkiye'deki Azeri lehçelerine yakınlık gösterdikleri ileri sürülmüştür.[142]

Farklı halklarla olan temasları ve farklı Türk gruplarını barındırdıkları için, konuştukları dilde farklı ağız ve lehçelerin etkisi görülür. Bugüne kadar sözlü verimlerin yazılı verimlere aktarılmamış olması ve Kaşkay edebiyatının yazılı verimlerinin henüz oluşması nedeniyle de konuşma dili ve yazı dili arasında bir birlik yoktur.Ancak incelediğimiz edebi verimden ve metindeki gramer özelliklerinden

---

[138]Lars Johanson, Christiane Bulut , *Turkologıca 62, Turkic-İranian Contact Areas Historical and Linguistic Aspects*, Harrosswitz Verlag, 2006, s.93.
[139] Muhittin Çelik, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi* , Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara 2002, s. 663.
[140] Yaşar Kalafat , *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, http://turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim (17 Ağustos 2012)
[141] Faruk Sümer,"Kaşkay", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, c.25, Ankara, 2002, s.21.
[142] Rafael Blaga, *İran Hakları El Kitabı (Hand of Book's İranian People)*,1997, s.281.

yola çıkarak Oğuz Türkçesinin bir şivesi olan Kaşkay Türkçesinin, Türkiye Türkçesinden daha ziyade Azerbaycan Türkçesine yakın olduğu, Azerbaycan Türkçesinin bir alt kolu olduğu görüşündeyiz.

1.4.3. EDEBİYAT

Bugüne kadar hayli sıkıntı çekmiş olan Kaşkay Türklerinin yazılı eserleri sınırlı sayıdadır. İran'da Türk dili ve edebiyatının yasaklanması, Arapların ve İngilizlerin siyaseti yüzünden Türk edebiyatına darbe vurulması nedeniyle Türklere ait birçok dil, edebiyat, kültür ve sanat eserine ulaşılamamaktır.

7. yüzyılda Arapların İran coğrafyasını işgal etmeleriyle birlikte Kafkasya ve İran Türkleri aynı zamanda dil ve kültür işgaline maruz kaldılar. Araplar din, dil ve edebiyatlarını planlı ve ısrarlı bir tavırla telkin ettiler. İslam dininin dışındaki bütün inançlara ait ve Arapçanın dışında diğer dillerdeki eserlerin tamamı yok edildi. Bu dil ve kültür katliamında Türk dili, edebiyatı ve kültürüne ait bütün eserler de nasibini aldı. Arap istilası ile birlikte Türk dili, edebiyatı ve kültürü talihsiz bir dönemece girer.[143]

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kaşkay Türklerinin İrem Bağı'ndaki kütüphanelerinin İngilizler tarafından yağmalanıp yedi bin el yazması eserin götürülmesi; aynı tarihlerde Tebriz, Urmiye, Erdebil, Marağa, Zencan, Sultaniye müze ve kütüphanelerinin Yine İngilizler ve Ruslar tarafından yağmalanması; 1930'lu yıllarda Bakü, Gence, Şeki, Kazak, Tiflis şehirlerinde bulunan resmi ve özel kütüphanelerdeki kadim Türk eserlerinin KGB tarafından yok edilmesi, Selman Mümtazların öldürülmesi ve kütüphanesinin yağmalanması[144] da yazılı eserlerin yok olmasının bir diğer nedenidir.

İran'da Türk dili ve edebiyatını yaralayan bir diğer olay da Şah Rıza Pehlevi'nin ülkenin resmi dilinin Farsça yapması ve Türkçeyi her yerde yasaklamasıdır. Bu dönemde İran Türk şair ve yazarları ekseriyetle Farsça yazmak mecburiyetinde kalmışlardır. Ancak bütün bu baskılara rağmen bazı Türk şair ve

[143] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.184.
[144] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.182.

yazarlar eserlerini Türkçe yazma cesareti göstermişler, hatta eserlerini gizli bir şekilde yayımlamışlardır.[145]

Kaşkayların ve daha birçok Türk boyunun eserlerine İran'ın baskıcı politikası ve İran Türklerinin yaşamış olduğu bu acı olaylar yüzünden ne yazık ki ulaşamamaktayız. Ancak Kaşkayların okuma yazma oranının düşük olması da eserlerin günümüze kadar ulaşamamasının sebebidir.

Kaşkaylar için şiir ve müzik çok önemlidir. Kaşkaylar göçebe olarak yaşadıkları için sözlü kültür gelişmiştir.[146]

Mehmet Karaaslan,"Başlangıçtan Günümüze Kaşkay Dili ve Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler" adlı makalesinde Kaşkay edebiyatının başlangıcını ve şairlerini şöyle belirtir:

Halen belli ölçülerle sürdürülmesinde de anlaşılacağı üzere çok güçlü bir sözlü edebiyat geleneği olan Kaşkay Türklerinin yazılı edebiyata ait ürünler vermeleri 1786-1844 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen Gul Oruc adlı şairle başlamaktadır. Gul Oruc'un yanı sıra Husrev mahlaslı Husrev Beg Karakanlı da Kaşkay edebiyatının ilk örneklerini vermiştir. Şahbazi bu şairlerin dışında Mirza Muhammed, Yusuf Ali Beg Bayat, Nimettullah Beg Rahimi, Ali Şaylı, Hacı Mesih Han Karaçaylı, Hemrah ve Köroğlu gibi Kaşkay şairlerinden de söz eder.Ayrıca Ma'zun mahlaslı Seyid Muhammed İbrahim de Kaşkay şiirinin en önemli isimlerinden biridir.[147]

Esedullah Merdani Rahimi, Ersalan Mirzayi'nin "Uzak Yol" adlı şiir kitabının önsözünde Kaşkay şiirini 4 döneme ayırır:

Birinci dönem Şah İsmail'in Şah Hıtayi adıyla meşhur olan şiirlerinin devridir. Bu devir ortak bayatıların, manilerin revaçta olduğu devirdir.Tilim Han, Ebul Kasım, Nebati gibi şairlerin şiirleri bu dönemde revaçtadır. Bu yüzyıllarda

---

[145] Ali Kafkasyalı, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.218.
[146] YaşarKalafat, *BalkanlardanUluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, http://turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim, (17 Ağustos 2012).
[147] Mehmet Karaaslan, "Başlangıçtan Günümüze Kaşkay Dili ve Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2011, sayı: 31, s.138.

Kaşkay halkının şiir sevgisi, geçmişlerinin, dedelerinin, ilhanlarının, Akkoyunlu Uzun Hasan ile bağlılığı ve diğer Türk Oğuz halklarıyla kültürel ilişkilerinin bağlılığı ile oluşur.[148]

İkinci dönem Ma'zun dönemidir. Mirza Muhammed (Mahlası Nisar'dır.), Kul Oruc ve Ma'zun'dan önceki şairlerin az sayıdaki bazı şiirleri Kaşkaylar tarafından bilinmektedir. Ancak Savletü'd-Devle Kütüphanesi'nin İngilizler tarafından yakılmasıyla 9 bin kitap yok olur. Ma'zun mahlaslı Seyid-i Muhammed İbrahim'den sonra, dökümanlarla Kaşkay şiiri kanıtlandı. Farsça ve Türkçe edebiyat, bilim kitaplarına hakim oldu. Şimdi onun şiirlerinin birçoğu darbü'l-mesel gibi atalar, anneler tarafından gençlere öğüt gibi söylenmektedir.[149]

Üçüncü dönem Ma'zun'dan sonraki dönemdir. O zamanlarda siyasi olaylarla, I. ve II. Dünya Savaşları'nda Kaşkay hanlarının sürgüne gönderilmesiyle Kaşkay şiiri duraklamıştır. Muhammed Behmen Begi ile başlayan göçebe eğitim sistemi ile Esedullah Merdani, Sohrab Hatemi, Azizullah Atai, Muhsin Recai Panah, Mansur Şah Muhammedi, Feridun Ferhengi, Davud Han gibi ünlü şair ve yazarlar ortaya çıkmıştır. Onlarla Kaşkay şiirinde yeni bir başlangıç yaşanmıştır.[150]

Dördüncü dönem ise İran İslam Şiiri Dönemi'dir. Bu dönemde Kaşkay gençleri, Kaşkay ilinin geçmişinden ilham alarak Türk ve Fars edebiyatını karşılaştırarak, hatta dünya edebiyatından yararlanarak Kaşkay şiirinde yeni adımlar atmaya başladılar.[151]

Kaşkay geleneksel şiiri diğer Türk halklarının şiirleri gibi hece vezninden oluşur. Geleneksel şiirler 7 heceli, 8 heceli, 11 heceli, 15 heceli şiirlerdir. Yeni kalıplar ise bugün serbest şiirin tarifine göre her türlü vezinli ve ritimli söze şiir denilmektedir. Kaşkaylar serbest şiire Yengi Koşma ve Ağca Koşma (Şiir-i Sefîd) adını vermektedirler.[152]

---

[148] Esedullah Merdani Rahimi, *Uzak Yol Şiir Toplusu, Mukaddime*, İran, 2010, s.17.
[149] Rahimi, a.g.e., s.18.
[150] Rahimi, a.g.e., s.19.
[151] Rahimi, a.g.e., s.19.
[152] Rahimi, a.g.e., s.20.

Kaşkayların şifahi edebiyatında destanlar da önemli bir yer tutar. Kaşkay İli'nde Köroğlu Destanı, Şirzad Pehlivan Destanı, Âşık Garip ve Şehzade Senem Destanı vb. bilinir.[153] Atasözleri ve deyimler de Kaşkaylar arasında yaygındır. Kaşkay Türkleri arasında darbü'l-mesel olarak adlandırılan atasözleri, Anadolu'da ve diğer Türk boyları arasında anlamı ve özü değişmeden, fakat şive ve ağız farkıyla devam etmektedir.[154]

[153] Muhittin Çelik,"Kaşkay Türkleri", *Türkleri Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, Ankara, 2002, s.665.
[154] Çelik, a.g.m., s.665.

2. BÖLÜM

İNCELEME

2.1. SES BİLGİSİ

İncelediğimiz metinde 1 örnek verdiğimiz ses olayına metinde sadece 1 tane rastlanıldığını 3 ve daha fazla örnekler verdiğimiz ses olayına da metinde sık olarak rastlanıldığını belirtmekteyiz.

2.1.1. ÜNLÜLER

İncelediğimiz metinde 9 ünlü vardır. Bunlar: /a/, /ı/, /o/, /u/, /e/, /é/, /i/, /ö/, /ü/ sesleridir.

	Düz		**Yuvarlak**	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Art (kalın)	a	ı	o	u
Ön (ince)	e	i , é	ö	ü

Tablo.1: *Ünlüler Tablosu*

Metindeki kelimelerde geçen /é/ sesi e-i arası bir sestir. Cahit Başdaş en eski yazılı belgelerden itibaren é sesinin bazen "i" bazen de "e" olarak gösterilen bir ilk hece ünlüsü olduğunu, söz konusu ünlünün bugün Azerbaycan Türkçesi ve Anadolu ağızlarında kullanıldığını belirtir[155]. Metinde /â/, /î/, /û/ uzun ünlüleri sadece Arapça ve Farsça kelimelerin okunuşunda kullanılmış olup, Türkçe sözcüklerde uzun ünlülerden kaçınılmıştır.

2.1.2. BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU

Kaşkay Türkçesinde büyük ünlü uyumu vardır.

ayrılıḳdan (962) ʿomrum (964) göynüm (1020) ettekim (1123)

[155] Cahit Başdaş, "Türkiye Türkçesindeki Asli Uzunluk Belirtileri", *Turkish Studies*, c.2/2, s. 92, 2007.

2.1.3. KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU

İncelenen metinde Kaşkay Türkçesinde küçük ünlü uyumu görülür.

böyüg (1092) gözel (1108) tıfan (1140)

2.1.4. ÜNSÜZLER

İncelediğimiz metinde 25 ünsüz vardır. Bunlar: /b/ , /c/ , /ç/ , /d/ , /f/ , /g/, /ġ/, /h/ , / ḫ /, / ḥ / , /k/ , /ķ/, /l/ , /m/, /n/, /ŋ/ , /p/, /r/, /s/ , /ş/ , /t/ , /v/ , /w/ , /y/ , /z/

	Süreksiz	**Sürekli**	
Tonsuz (sert,sedasız,)	p ç t k ķ	f h s ş ḫ ḥ	
Tonlu (yumuşak,sedalı)	b c d g ġ	v w z	l m n r y ŋ

Tablo.2: *Ünsüzler Tablosu*

Metindeki ünsüzleri çıkış yerlerine göre şöyle sıralayabiliriz:

2.1.4.1. Dudak Ünsüzleri: /p/, /m/, /b/

ammâ (130) baḫam (146) çapar (178)

2.1.4.2. Diş-Dudak Ünsüzleri: /v/, /f/, /w/

vâdısı (181) efsiler (360) sufalmış (575) rûwşen (1337)

2.1.4.3. Diş Ünsüzleri: /d/, /t/, /z/, /s/

özünü (12) teslim (42) dardan (255)

2.1.4.4. Damak-Diş Ünsüzleri: /c/, /ç/, /ş/

neççe (1593) carrı (1941) yaşıl (2106)

2.1.4.5. Ön Damak Ünsüzleri: /g/, /l/, /k/, /y/, /r/

karaŋi (640) gurca (757) yaşıl (891) lalası (1218)

2.1.4.6. Arka Damak Ünsüzleri: /ġ/, /ḫ/, /ḥ/, /ɴ/, /ḳ/, /ŋ/

céyran (69) baḫdım (114) ḥaḳiḳatiŋ (115) ġamlı (594)

2.1.4.7. Gırtlak Ünsüzü : /h/

her (118) hamı (725) héç (731)

3. DİL İÇİNDEKİ SES OLAYLARI

3.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

3.1.1. i>é Değişimi

Kelime içindeki "i" sesi Kaşkay Türkçesinde "é" sesi olarak görülür. "é" Sesi i ve e sesinin arasında bir sestir.

hiç> héç (154) il>él (245) gitti>gétdi (285)

3.1.2. ı>i Değişimi

Kaşkay Türkçesinde kelime başındaki ı sesi i'ye dönüşür. Azerbaycan Türkçesinde de kelime başında ı ünlüsü bulunmaz, genellikle Türkçe kelimelerin başındaki ı'lar i'ye döner. ı>i Değişimi Azerbaycan Türkçesinde incelme olarak belirtilir.[156] Bu bakımdan Kaşkay Türkçesi Azerbaycan Türkçesiyle ortak bir özellik taşır.

iraġam (237) issidmiş (374) işiḳ (386)

[156] Kartallıoğlu-Yıldırım, a.g.e., s.179.

3.1.3. a>o Değişimi

Azerbaycan Türkçesinde de görülen v ünsüzünden önce gelen ünlülerde yuvarlaklaşma olur.[157] Kaşkay Türkçesinde de w ünsüzünden önce a>o değişimi görülür.

ḳowġası (219) towuḳ (761) sowrulmuşdu (1349) ḳowrulmuşdu (1350) owçu (1590) owuc (1651)

3.1.4. e>o Değişimi

W ve v ünsüzlerinden önce ünlü yuvarlaklaşması e>o değişimi görülür.

cowr (254) owladıŋıŋ (882) şowġundan (955) covher (968) novruz (1158)

3.1.5. u>a Değişimi

Muhtemelen Azerbaycan Türkçesinin etkisiyle görülen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekiminde görülür.[158]

oldam (187) koşdam (1961) uçdam (1971) kondam (1971)

3.1.6. Kelime Başında Ünlü Genişlemesi:

ölgemize (266)

3.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

3.2.1. –ḳ->-ġ- Değişimi

âşıġıŋ (49) saġlıġınıŋ (235) iraġam (237)

3.2.2. – ḳ->-ḫ- ve – ḳ>-ḫ Değişimi

saḫlayan (127) baḫam (146) yiḫildi (582) çoḫ (764)

---

[157] Muhittin Çelik, *Kaşkay Türkçesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük,* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s.102 .
[158] Çelik, a.g.e., s.103.

3.2.3. -k->-g- Değişimi

Görmeginden (276) dorengligi (283) üregi (86)

3.2.4. –p>-b Değişimi

çekib (85) açıb (186) gédib (459)

3.2.5. -r->-d- Değişimi

-r->-d- değişimi metinde sadece bir örnekte görülmektedir.

bayrak>baydaḳ (361)

3.2.6. t->d- Değişimi

daş (45) dırnaḳ (210) daraḳ (345)

3.2.7. -ç->-c- Değişimi

aġacdan (1139)

3.2.8. b->m- Değişimi

men (1086) moncuġundan (1376) miŋ (1713)

3.2.9. –ld->-ll- Benzeşmesi

allatma (C) - *s.88*

3.3. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi:

yürek>üreg (86) yüzün>üzüŋ (231) yüce>uca (272) yıldız>ulduz (389) yiğit> igid (872) hayvan>éyvân (1199)

Kelime başında /y/ sesinin ön türeme mi yoksa düşme mi olduğu tartışmalı bir konudur. Gürer Gülsevin *Yaşayan Ve Tarihi Türkiye Türkçesi Ağızları* adlı eserinde ırak/yırak, igit/yiğit, üzüm/yüzüm gibi ilk heceleri dar-düz ünlü olan

kelimelerde y- türeyebildiği gibi, y- ile başlayan bir kelimenin kök ünlüsü ı/i seslerinden birisi ise baştaki ünsüzün düşebileceğini de bildirir.

Bir dar-düz ünlüden önceki bu y- düşmesi olayının Azerbaycan diyalektlerinde karakteristik bir vasıf kazandığını belirtmiştir.[159]

3.4. Ünsüz İkizleşmesi:

ikki (410) dussaḳ (533) saḳḳal (858) errimez (969) işşiḳi (1204)

3.5. Kelime Ortasında Ünsüz Değişimi (Metatez):

torpaḳ (357) örged (617) yarpaḳlara (625) kipriki (1059)

3.6. Ünsüz Uyumsuzluğu

Kaşkay Türkçesinde de Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi ünsüz uyumu sağlam değildir. Kelime içerisinde ve eklerin eklenmesi sırasında ünsüzler tonluluk ve tonsuzluk bakımından Türkiye Türkçesinde uyum gösterirken Kaşkay Türkçesinde bu görülmez.

uçdu (2) ʿışḳdan (93) açıḳdır (130) ḳarışıḳdır (131)

4. ŞEKİL YAPISI

4.1. YAPIM EKLERİ

4.1.1. İSİMDEN İSİM TÜRETEN EKLER

+{ CA }

bâġça (65) birce (1332)

[159] Gürer Gülsevin, *Yaşayan Ve Tarihi Türkiye Türkçesi Ağızları*, Özel Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2010, s.49-51

+{ CI }

owçu (1590) oŋunçu (2148) avcigimiŋ (2243) yurdçu (2342) ķorŋançılıķ (2393) yirçi (o)

+{ dAr }

Farçadan alınmış bu ek, bir işle meşgul olan şahısları ifade eden isimler veya bir şeye düşkün olma durumunu karşılayan sıfatlar türetir.[160]

vefâdarlıķ (285)

+{ DAŞ }

ķardaş (1264) éldaş (1413) yoldaş (1529) sirdaşıŋ (1995)

+{ DIZ }

gündüz (1887)

+{ gA }

özge (400)

+{ gez }

gülgez (504)

+{ gUn }

gözgün (2329)

+{ lAK }

ķışlaġıŋ (2122) yaylaġıŋ (2123)

[160] Yavuz Kartallıoğlu-Hüseyin Yıldırım,"Azerbaycan Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: A.Bican Ercilasun, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s.184.

+{ lI }

vefâlı (56) saḳḳalılar (840) havalı (1418) gummudlu (1769) ḳanlı(2011) nâzlı (2094) dağlı (2122) bulaḳlı (2123) iftıḫârlı (2135)

+{ lIK }

dostluḳ (265) dorenglig (283) vefâdarlıḳ (285) âşıḳlıġa (290) şâdlıġıŋ (330) aclıḳ (466) naştaliġi (857) ayaydınlıḳ (947) yaġlıḳ (1996) saġlıḳ (1997) çaġlıḳ (1998)

+{ mac }

dilmacı (2192)

+{ sI }

ayrıḳsı (2177)

Bu ekin Türkçede +ÇA ekinin bazı sıfatlara eklendiğinde zarf olarak ortaya fonksiyonuna yakın bir kullanışı vardır (<+sIg) [161]

+{ sIz }

bağbânsiz (585) çârasız (1192) savadsiz (2229)

+{ şIm }

sarışım (1571) "sarışın"

+{ yuz }

suyuz (1049) "susuz"

[161] Gürer Gülsevin-Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s.145.

4.1.2. İSİMDEN FİİL TÜRETEN EKLER

+{ Ar }-

göyerdi (564)

+{ lA-ş }-

ķucaķlaşa (1524)

+{ lAn }-

laylanmışdı (1279) nallana (1731) allana (1733)

+{ lAş }-

ḫaberleşdi (1190) suraķlaşıŋ (1251) daʾvâlaşmış (m) dilleş (2445)

+{ L }-

saraldı (1018) ucaldı (1545) ķocaldı (1019)

+{ LA }

sensizlemişem (1130) gizlemişem (1131) dizlemişem (1133) üreklenir (1892) sesleyerem (1945)

4.1.3. FİİLDEN İSİM TÜRETEN EKLER

-{ AĶ }+

daraķ (345) bıçaġa (484) ķonaķ (537) ķivraķ (553) yornaķ (561) oyaķ (825)

-{ AnAĶ }+

asanak (299) busanak (300) boġanaġa (482) doġanaġa (483)

-{ (A)Ş }+

savaşında (262)

-{ CAK }+

tüfürcek (921) emcekinden (2291)

-{ ÇA }+

taġça (536) damça (1077)

-{ ġa }+

ķonalġası (1483)

-{ ġı }+

yazġı (1339)

-{ ĠUn }+

çoşġun (249) pozġun (939)

-{ I/U }+

dolu (186) ayrı (400) sancısı (818)

-{ ICI }+

bilicisi (f) alıcı (1346) dilençiyim (1126) oŋunçu (2148)

-{ IĶ }+

alışıķ (447) dolaşıķ (1047) ķimişiķ (1392) kesiķ (1844) sinik (2306)

-{ (I)Ş }+

yaġış (520) baŋışı (721)

-{ Ķ }+

aġsaķ (2383) uzaķ (364)

-{ (ü)m }+

ölüm (1530)

4.1.4. FİİLDEN FİİL TÜRETEN EKLER

Dönüşlülük Ekleri :

-{ (A) l }- , -{ (I) l }-, -{ (U) l }-

yiġildi (279) “Perişân sözüm yiġildi”

büküldüm (1282) “Bilmemişden büküldüm men”

yorulmuşdur (652) “Yorulmuşdur bu aḥvâlden”

tökülse (263) “Yoluna tökülse ḳanım”

-{ (A)n }- , -{ (I)n }- , -{ (U)n}-

dolanır (191) “Çoḫ dolanır ḫazân olur”

serinmez (2356) “Ḳara téller aġ üzlere serinmez”

Edilgenlik Ekleri :

-{ (A) l }- , -{ (I) l }-, -{ (U) l }-

sepiler (950) “Sen gelende su sepiler yollarıŋ”

-{ (A)n }- , -{ (I)n }- , -{ (U)n}-

çalınır (992) “Sazınan naḳara çalınır döyre”

görünmüşdur (611) “Görünmüşdur “Mekku” bâġı”

İşteşlik Eki :

-{ ş }-

soruşmaz (579) “Soruşmaz ḫâlımı héç kim”

oḫuşurdu (1327) “Mest bulbullar oḫuşurdu”

boġuşurdu (1328) “Göy sunalar boğuşurdu”

Ettirgenlik Ekleri :

- { (I)r }- , { (U)r }-

ḳayıran (418) "‘ İzzet evini ḳayıran"

yumuran (420) "Ṣavlet" kim düşmen yumuran"

batırdılar (2437) "Batırdılar kül altına gözleri"

-{ t }- , -{ d }-

geçirtmişdir (656) "Geçirtmişdir ay o ili"

étirtmiş (1743) "İndi gelmiş baş étirtmiş özüŋe"

çevirdeŋ (2353) "Ün çevirdeŋ orda "Duna"üzüne"

-{ dAr }- , -{ dIr }- , -{ dUr }-

sindirmişdir (660) "Sindirmişdir bu ḳafesi"

öldürdem (1841) "Öldürdem itini ḳoyaram tasa"

ḳarışdırma (2178) "Bu bafayı ḳarışdırma ḫermene"

döndermişem (2362) " "Mecnûn" olub döndermişem üz daġa"

-{ z }-

tütüzdürem (1716) "Tütüzdürem izerlig o ʿıtr o ʿûd"

-z- eki Eski Türkçede görülen bir yaptırma ekidir[162]

4.2. ÇEKİM EKLERİ

4.2.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ

4.2.1.1. Yalın Durum

çöl (425) "Güllü yaşıl çöl varımız"

gül (444) "Bir kevde gül ḳucaġımda"

[162] A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* , Çev:Mehmet Akalın,Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s.61.

çörek (763) “Çörek atlı olmuş bizde piyâda”

géce (822) “Melâék bu géce éşidir vayım”

4.2.1.2. Yönelme Durumu +{ A }

yére (2) “Uçdu yére geldi göyden”

péymânaya (3) “Tökdü péymânaya meyden”

üze (5) “Açdı zulfu sepdi üze”

mene (12) “Özünü mene dost étdi”

Ermen’e (2177) “Ayrıḳsı yâr göçme gédme Ermen’e”

4.2.1.3. Bulunma Durumu +{ DA }

çimende (60) “Çimende serv-i nâzım sen”

çölde (69) “Sen menim çölde céyranım”

deryâda (173) “Géce tıfanlı deryâda”

bâġda (963) “Fiġân édir bâġda bulbul dahı gel”

ettekde (1006) “Gülüm ettekde ḳaldı”

çiçekde (1007) “Gözüm çiçekde ḳaldı”

toyda (1017) “Üregim toyda ḳaldı”

düşde (1884) “Bir géce düşde gördüm ki çalıraŋ bir ḳizil ay tek”

4.2.1.4. Ayrılma Durumu +{ DAn }

göyden (2) “Uçdu yére geldi göyden”

méyden (3) “Tökdü péymânaya meyden”

tenden (13) “Baş gezdi bu tenden ayrı”

iligimden (474) “Ġam geçmişdir iliğimden”

dirligimden (476) “Lâ aḳâl bu dirliğimden”

ḫiyâlımdan (795) “Ḫiyâlımdan çiḫmez gözleri hergîz”

4.2.1.5. Eşitlik Durumu +{ CA }

birce (1332) “Birce güllü yaz yazılmış”

4.2.1.6. Vasıta Durumu +{ InAn }, +{ lA }

Kimseynen (154) dünya inen (199) ḳanatınan (351) meniminen (515) gücünen (563) başla baş (1344)

İlen<ile+n “ile, beraber” Çağatay ve Batı Türkçesinde görülmektedir. Sonda yer alan “n” vasıta hali eki olup anlamı biraz daha kuvvetlendirmektedir.[163] Kaşkay Türkçesinde de ilen şekli l>n değişmesi sonucu, muhtemelen inen, inan şekline dönüştü.

4.2.1.7. Çokluk Eki +{ lAr }

dağlar (71) çaylar (72) cesedler (189) güzeller (193) düzleri (570) sözleri (571) ayları (618) burmaḳlara (621) konşulardan (919) igidler (2321)

4.2.1.7.1. Belirtme Adı

meni (4) **“**Meni mest-i elest étdi**”**

cânânı (9) “Gördüm o nâzlı cânânı”

özünü (12) “Özünü mene dost étdi”

gözümü (481) “Gözümü üzzebilmirem”

körpesini (615) “Céyran gezir körpesini”

4.2.1.8. İyelik Ekleri

I. Teklik +{ m }

göynüm (24) namâzım (48) céyranım (69) Élim (74) üregim (153) gözüm (247) dizlerim (468)

[163] Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar* , Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984, s.47.

II. Teklik +{ (I)ŋ }

Türkiye Türkçesinde ikinci şahıs teklik ve çokluk ekinde kullanılan +(I)n eki Kaşkay Türkçesinde (I)ŋ‘ dır. Kaşkay Türkçesinin iyelik ekleri açısından ayırt edici en önemli özelliği budur.[164]

özüŋ (141) elleriŋ (226) başıŋda (233) sesiŋ (633) üzüŋü (878) sözüŋü (879) gözleriŋ (974)

III. Teklik +{ (s)I }

özüne (722) üzüne (724) kipriki (1059) ilimesini (1262) boyaġı (1371) hörükü (1372)

I. Çokluk +{ (I) mIz }

élimizde (423) ʿahdımızı (727) araçımız (732) esrârımız (798) yazımız (800) ḫayaṭımız (906) saṭlımızıŋ (907) cânımız (961)

II. Çokluk +{ (I)ŋIz } , +{ (U)ŋUz }

işiŋiz (1243) ḫoşuŋuz (1245) gözüŋüze (1255)

III. Çokluk +{ lArI }

gédâlarıŋa (1768) imâmzâdalarıŋa (1769)

İlgi Eki +{ In }, +{ Un }, +{ nIn }, +{ nUn}

ʿâşıġıŋ derd o ġamı (49) sıtarıŋ her maḳamı (61) derdimiŋ dâvâsı (217) toyuŋ ṣafâsı (218) méydânıŋ ḳowġası (219)

[164] Muhittin Çelik, *Kaşkay Türkçesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s.142 .

4.2.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ

4.2.2.1. ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ

4.2.2.1.1. ZAMAN EKLERİ (BİLDİRME KİPLERİ)

4.2.2.1.1.1. Geniş Zaman –{ (y)Ar }

isterem (310) açaram (526) vérireŋ (702) aparar (1141)

Olumsuz Şekli: solmam (97) olmam (98) gülmez (462) çekilmez (463) vérmez (1032)

4.2.2.1.1.2. Şimdiki Zaman -{ (y)Ir }, -{ (y)Ur }

édir (498) déyirler (623) sevürir (677) istirem (743) sévir (746)

Olumsuz Şekli: Azerbaycan Türkçesinde, şimdiki zamanın olumsuzunu ifade eden -mIr- şekli[165] Kaşkay Türkçesinde de görülür.

coşmuram (470) ḳoşmuram (471) aḫmır (974) baḫmır (975) gelmirem (1269) gülmür (2328)

4.2.2.1.1.3. Gelecek Zaman -{ (y)Ar }

Kaşkay Türkçesinde, Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi gelecek zaman genellikle geniş zaman eki ile anlatılır; -ar/ -er, - yar/ - yer eki aynı zamanda gelecek zamanı da kapsar.[166]

éderem (529) sepiler (950) gelerem (1678)

-AsI, -AsU Kaşkay Türkçesinde gelecek zaman ve gereklilik işlevi yapar.[167]

olası (810) “olacak” çalası (824) “çalacak” çalasıyam (1967) “ çalacağım” salasıyam (1969) “salacağım”

---

[165] Yavuz Kartallıoğlu-Hüseyin Yıldırım, “Azerbaycan Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: A.Bican Ercilasun, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 207.
[166] Muhittin Çelik, *Kaşkay Türkçesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s.171.
[167] Çelik, a.g.e., s.171

4.2.2.1.1.4. Görülen Geçmiş Zaman -{ DI }

uçdu (2) tökdü (3) étdi (4) aldam (186) oldam (187)[168] yiẖildi (582) étdiŋ (690) içdig (852) sediŋ (1064) bildim (1181) biçdü (2378)

4.2.2.1.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman -{ mIş }

yazmışam (45) uçmuş (351) aġlamışag (426) şaẖlamışag (427) girmişem (482) minmiş (483) yazmışaŋ (700)

Bildirme Kipleri	**Geniş Zaman –{(y)Ar}**		**Şimdiki Zaman -{(y)Ir}, -{(y)Ur}**		**Gelecek Zaman -{(y)Ar}**		**Görülen Geçmiş Zaman -{DI}**		**Öğrenilen Geçmiş Zaman -{mIş}**	
Kişi Çekimleri	*I. Teklik*	-(y)ArAm	*I. Teklik*	-(y)IrAm	*I. Teklik*	-(y)ArAm	*I. Teklik*	-DIm/ -Dam	*I. Teklik*	-mIşAm
	II. Teklik	-(y)ArAŋ	*II. Teklik*	-(y)IrAŋ	*II. Teklik*	-(y)ArAŋ	*II. Teklik*	-DIŋ	*II. Teklik*	-mIşAŋ
	III. Teklik	-(y)Ar	*III. Teklik*	-(y)Ir	*III. Teklik*	-(y)Ar	*III. Teklik*	-DI	*III. Teklik*	-mIş
	I. Çokluk	-(y)ArAg/ -(y)ArAk	*I. Çokluk*	-(y)IrAg/ -(y)IrAk	*I. Çokluk*	-(y)ArAg/ -(y)ArAk	*I. Çokluk*	-DIg/ -DIk	*I. Çokluk*	-mIşIg/ -mIşIk
	II. Çokluk	-(y)ArIŋ	*II. Çokluk*	-(y)IrIŋ	*II. Çokluk*	-(y)ArIŋ	*II. Çokluk*	-DIŋIz	*II. Çokluk*	-mIşIŋIz
	III. Çokluk	-(y)ArlAr	*III. Çokluk*	-(y)IrlAr	*III. Çokluk*	-(y)ArlAr	*III. Çokluk*	-DIlAr	*III. Çokluk*	-mIşlAr

Tablo.3: *Zaman Ekleri*

[168] Şair bu yapıyı kafiye oluşturmak için kendisi kullanmıştır. Bu yapı Kaşkay Türkçesinde görülmez.

4.2.2.1.2. ŞEKİL EKLERİ (TASARLAMA KİPLERİ)

4.2.2.1.2.1. EMİR KİPİ

Kaşkay Türkçesinde emir çekimi Türkiye Türkçesindeki gibidir. I. teklik ve çokluk eki yoktur. II. şahısın teklik emiri eksiz, çokluk da –Iŋ ve –Iŋlar'dır. -Iŋlar şekli Eski Türkçede de II. çoğul şahıs emir eki olarak kullanılır.[169] Kaşkay Türkçesindeki –ıŋlar eki bu bakımdan arkaik bir özellik göstermektedir. III. şahısın emir eki –sIn ve –sInlar'dır.[170]

getir (26) vér (30) işid (63) déyiŋ (399) çalsınlar (810) yirlaşıŋız (1093) yiğiliŋiz (2077) geçsin (2114) dolmasın (2117) dıŋılasın (2412)

4.2.2.1.2.2. İSTEK KİPİ

İstek kipi çekimi de Türkiye Türkçesindeki gibidir.

ḳala (37) çala (39) örgenem (873) ḳaçag (1134) uzadasın (1146) esneye (1710) gelek (2397) ölek (2398)

4.2.2.1.2.3. ŞART KİPİ

Türkiye Türkçesi ile aynıdır.

gedse (262) tökülse (263) ḳopsa (304) yussam (863) görse (1166)

4.2.2.1.2.4. GEREKLİLİK KİPİ

sévmeli (2105)

Aşağıdaki tabloda tasarlama kiplerinin kişi çekimleri, Şart Kipi üzerinden örneklendirilmiştir. Kişi ekleri diğer kipler için de aynı şekilleri ile kullanılır.

---

[169] A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* , Çev: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s.79.

[170] Muhittin Çelik, *Kaşkay Türkçesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s.173.

Tasarlama Kipleri	Emir Kipi		İstek Kipi - {A }		Şart Kipi - {sA }		Gereklilik Kipi -{ mAlI }	
Kişi Çekimleri	*I. Teklik*	-	*I. Teklik*	-Am	*I. Teklik*	-sAm	*I. Teklik*	-mAlIyAm
	II. Teklik	-	*II. Teklik*	-AsIn	*II. Teklik*	-sAŋ	*II. Teklik*	-mAlIsAŋ
	III. Teklik	-sIn	*III. Teklik*	-A	*III. Teklik*	-sA	*III. Teklik*	-mAlI
	I. Çokluk	-	*I. Çokluk*	-Ag/Ak	*I. Çokluk*	-sAg/ -sAk	*I. Çokluk*	-mAlIyAg/ -mAlIyAk
	II. Çokluk	-Iŋ, -IŋlAr	*II. Çokluk*	-	*II. Çokluk*	-sAŋIz	*II. Çokluk*	-mAlIsAŋız
	III. Çokluk	-sInlAr	*III. Çokluk*	-AlAr	*III. Çokluk*	-sAlAr	*III. Çokluk*	-mAllAr

Tablo.4: *Kişi Çekimleri*

4.2.2.2. ŞAHIS EKLERİ

4.2.2.2.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

a) I. Teklik -{ (A)m }, -{ (I)m }, -{ (U)m }

ķazanıyam (120) gönderdum (1300) gönderdum (1300) mindim (1306)

b) II. Teklik Metinde örneği görülmemiştir.

c) III. Teklik -{ ∅ }

çala (39) geler (193) olaydı (442) édir (498)

d) I. Çokluk –{ (A)G }, -{ (I)g }

véreg (1072) bulmadig (1148) inanarag (1518) gelek (2397) ölek (2398)

e) II. Çokluk Metinde örneği görülmemiştir.

f) III. Çokluk -{ lAr }

oŋuyarlar (194) déyirler (1776)

4.2.2.2.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

a) I. Teklik Metinde örneği görülmemiştir.

b) II. Teklik -{ (A)ŋ }, -{ (I)ŋ }

yazıraŋ (182) étdiŋ (690) ḳonduŋ (890) göçdüŋ (890)

c) III. Teklik -{ ∅ }

d) I. Çokluk Metinde örneği görülmemiştir.

e) II. Çokluk -{ (I)ŋIz }, -{ (I)ŋ }

yirlaşıŋız (1093) vuruŋ (1093) suraḳlaşıŋ (1251) aġlaşıŋ (1253)

f) III. Çokluk Metinde örneği görülmemiştir.

ŞAHIS EKLERİ			
Zamir Kökenli Şahıs Ekleri		**İyelik Kökenli Şahıs Ekleri**	
I. Teklik	-{ (A)m }, -{ (I)m }, { (U)m }	***I. Teklik***	-
II. Teklik	-	***II. Teklik***	-{ (A)ŋ }, -{ (I)ŋ }
III. Teklik	-{ ∅ }	***III. Teklik***	-{ ∅ }
I. Çokluk	–{ (A)G }, -{ (I)g }	***I. Çokluk***	-
II. Çokluk	-	***II. Çokluk***	-{ (I)nIz }, -{ (I)ŋ }
III. Çokluk	-{ lAr }	***III. Çokluk***	-

Tablo.5: *Şahıs Ekleri*

4.3. BİRLEŞİK YAPILI FİİLLER

4.3.1. Yardımcı Fiiller

râm éyledi (j) giléylig édir (l) câr étdim (764) ḳayım olam (845) çapaḳ kesmiş (977) afv édmeġi (1202) salam édir (1725) kend édem (1802) bend édem (1803)

4.3.2. Tasvir Fiilleri

4.3.2.1. Yeterlilik Fiili

yazabilmem (292) gezebilmem (294) üzebilmem (302) geçebilmeŋ (1786)

Olumsuz Şekli: yazabilmirem (467) süzebilmirem (473) bizebilmirem (493)

4.3.2.2. Sürerlilik Eylemi

soragelmişdir (806) düşübdur (1427) gelibdir (1440) yatıbdır (1466)

4.3.2.3. İsteklenme Eylemi

ḳonası gelir (1494)

4.4. EK FİİL

İsimlere gelerek isimlerin yüklem yapılışında kullanılan Türkiye Türkçesindeki i- fiili Kaşkay Türkçesinde de aynı şekilde kullanılmaktadır.[171]

4.4.1. Ek Fiilin Geniş Zamanı

seneŋ (54) güneŋ (57) incidir (166) Kerememem (780) yoldaşam (1858) çamırdır (1794) demireŋ (1860)

Kaşkay Türkçesinin bir diğer özelliği de bildirme fiili ile kullanılan iyeliğin bildirme fiilinden sonra gelmesidir. Bu Farsçadan gelen bir özelliktir. Örneğin Farsçada "kalemim var" cümlesi "kalem darem." Bunun Türkçe karşılığı "kalem

[171] Muhittin Çelik, *Kaşkay Türkçesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya,1997, s.149 .

varım.” Kaşkaylar Farsçanın etkisinde fazlasıyla kaldıkları için bildirme fiili ile kullanılan iyelik çekimi Farsçanın özelliğini yansıtıyor.

yoḫuŋdur méydanda tay sen (222) sél varımız (421) çöl varımız (425) ḫal yoḫumdur (1806) ayaḳ yoḫum (2368) ḳanat yoḫum (2368)

Olumsuz şekli: işik deyil (1428) Ḥażret-i Âdem deyilem (1856) sensiz canım deyil raḥat (147) Türk menden deyil (1792)

4.4.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

ẓulumâtıdı. (177) iraġıdım (1106) uşaġıdıg (1172) ġaribdi(1589)

4.4.3. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı

sulṭanımış (1596) oyaġımış (1601)

4.5. ÇEKİMSİZ FİİLLER

4.5.1. İsim Fiiller

sürme (297) gülüş (832) öpüş (1128) barışmaġa (1161) baḫış (1284) yanmaḳ (1316) sevmeg (1316) tanış (1589) baḫmagı (1621)

4.5.2. Sıfat Fiiller

Saḫlayan (127) süzülen (245) üzülen (247) solmuş (430) batmış (431) geldigiŋ (528) bağışladıgda (2189)

4.5.3. Zarf Fiiller

çekib (85) dayananda (85) uyananda (87)[172] açıb (186) görmeginden (276) yaġanda (631) yaġa yaġa (680) köçüp (813) gédeli (898) çaḫnaşanda (1284) çekiban (1411) dönüban (1450)[173] gelmeginden (2319) [174] solmaginden (2320)

---

[172] -(y)AndA Azerbaycan Türkçesinde kullanılan bir zarf fiil ekidir. Uyananda “uyanınca” , yaġanda “yağınca” (Yavuz Kartallıoğlu-Hüseyin Yıldırım, “Azerbaycan Türkçesi” , *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör:A.Bican Ercilasun , Akçağ Yayınları, Ankara,2007,s.213.)

[173] Gürer Gülsevin -(y)UbAn ekinin EAT.’de karakteristik bir zarf fiil eki olduğunu belirtir. ([173]Gürer Gülsevin-Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s.152.) Bu ek Kaşkay Türkçesinde de görülmektedir.

[174] -(y)AndAn: Gelmeginden “geldikten sonra” Gülsevin-Boz, a.g.e., s.213.

4.6. SORU

Kaşkay Türkçesinde soru, -mI, -mU soru ekleri ve “kim, ne, haçan (ne zaman), neçun, ”niçin” hanı neççe “nice” gibi soru sözcükleri ile karşılanır. Ancak soru eki kullanılmadan cümledeki tonlama ile soru fonksiyonun yerine getirildiği örnekler de görülür.

Men yazam sözleri nice? (571)

Can o başdan geçen vardır bilireŋ? (777)

Héç bilireŋ baġrım olmuş yara yar? (782)

Néççe ölüm gördüŋ néççe itim sen? (876)

Néye ķan issi vérir? (1068)

Çöllériŋ çayı hanı? (1082)

Esir bura neçunam men? (1200)

Ḫazanınan işiŋiz ne? (1243)

Gördüŋ aḫır yalan dédiŋ gédiŋ o géri gelmediŋ? (1680)

Bilireŋ haçan gédmişeŋ ? (1682)

Bizi saldıŋ tep o tola Tarıcan? (1737)

Türkü daġda ser gerdân ķoyduŋ gétdiŋ? (1751)

Senden ayrı dâda gelenim kimdır? (1777)

Türke haçan dédim: Én o Tacık min? (1797)

Şéyṭan dédi: Söylediŋ kim? “Ersalan”? (1872)

Nun ve’l ķalem bizim éliŋ béygi kim? (2228)

Ķubar seniŋ gözleriŋi basmışdır? (2324)

3. BÖLÜM

METİN

I. BÖLÜM

GİRAYLILAR

AY O GÜN

Tebârek bu meşker-i péyden
Uçdu yére geldi göyden

Tökdü péymânaya méyden
Meni mest-i elest étdi

Açdı zulfu sepdi üze
Méy tökdü péymâna göze

Onda teklif étdi bize
O meni mest-i mest étdi

Gördüm o nâzlı cânânı
Édemedim cânı ḳurbânı

Baġladı yéngi péymânı
Özünü mene dost étdi

Baş gezdi bu tenden ayrı
Yar bulmadı senden ayrı

Bir dé: Görem menden ayrı
Kim bu gözü perest étdi.

Merḥabâ bu zulfu çine
Ay üze o ay o güne

O aḥsenü'l ḫâliḳine
Ki bu ḳaşı peyvest étdi

Ersalan dér cânânına
ʿ Aḳla dine îmânına

Ot düşsün raḳib cânına
Artıḳ göynüm pâbest étdi

1374 (1995)- Semirom-İsfahan

ḪÂṬIRA

Dur ay şâhid-i “gül rûḫem”
Bir bizi manẓûre getir

Ay, ay parası car yoḫum
Bu meclisi nûra getir

Gâhı davâdan bîmâra
Gâhı méyden vér ḫumâra

Gâh sıtara gâhı tara
Sal sesi senture getir

Ayı hârdan çaḫartmışaŋ
Ḳara şâmı aġartmışaŋ

Ḳiyâmatı ḳopartmışaŋ
İsrâfîl’i sûra getir

Bu lâḥze ḫâṭıra ḳala
Her zamân yâdı ḫéyr ola

Sen oyna ta muṭrub çala
Oyna bizi şûre getir

Eger ḳaṣdıŋ var tökeŋ ḳan
Buyur sene teslim bu cân

Bu sen bu dar bu “Ersalan”
Ḳoş meni mémûre getir

1374 (1995)-Payizi-Firuzâbâd

SEN

Men yazmışam daġ o daşa
Menim tek dil-nevâzım sen

Sen “ẓuhr” o “maġrıb” o “ʿişa”
Seḥer çaġı namâzım sen

Sen ʿâşıġıŋ derd o ġamı
Sen “Ġarîb” iŋ “Şahsenemi”

Sen seḥer gülleri şebnemi
Menim bir güllü yazım sen

Seḥer çaġı duʾâm seneŋ
Menim tek iddiʾam seneŋ

Men her söz ki çalam seneŋ
Vefâlı ehl-i râzım sen

Sen güneŋ ay o ulduzaŋ
Cismeŋ cânânaŋ ikki gözeŋ

Yaz günü “ʿıyd-ı novruz” aŋ
Çimende serv-i nâzım sen

Sen sıtarıŋ her maḳamı
Hem “Ḥéydarı” hem “Şamṣamı”

İşid her günde nevâmı
Seḥer, seḥerâvâzım sen

Sen o bâġça sen o héyva
Sen o dildâr-ı bîpervâ

Men o Mecnûn sen o Léylâ
Men o Maḥmûd, Ayaz'ım sen

Sen menim çölde céyranım
Bâġçalardaki reyḥanım

Dağlar başında terlanım
Çaylar keminde ḳazım sen

Menim cânım cism o tenim
Élim, ölkem, öz vaṭanım

Çin o Maçin o Ḫoten'im
Ġarîb ölke Ḥicaz'ım sen

Sen nahânım sen ʿayânım
Hem o yanım hem bu yanım

Menim yèrim âsımânım
Âsımânda şahbâzım sen

Bilmem sen vaḥşi céyranaŋ
Ya güleŋ ya ki reyḥaŋ

Aṣlen göynüme gumânaŋ
Ḥaḳiḳatim mecâzım sen

Çekib dara dayananda
Üregi ḳana boyananda

Géce yarı uyananda
Menim râz o niyâzım sen

Ersalan dér: Menim meşkim
Abdalam Çin o Demişkim

Menim ʿaḳlım menim ʿışḳım
Menim sûz o güdâzım sen

1374 (1995)-Ḳays-Firuzâbâd

ʿIŞḲ OĠLANI

Herkes ki ʿışḳdan söz déye
Men diliniŋ ḳurbânıyam

Herkes menden nişân seye
Men ʿâşıḳlar sulṭânıyam

ʿÂşıġam saralmam, solmam
Héç zaman nâ-sıpâs olmam

Bu damdan héç ḫalâṣ olmam
Giriftâr-ı müjgânıyam

Herkes ki ʿışḳ ḫaṭâsıdır
Daġ o daşa yatasıdır

Mecnûn ʿışḳiniŋ atasıdır
Mende ʿışḳiniŋ oġlanıyam

Biliŋ ki ʿışḳdan ser ḫoşam
ʿAḳl o hûşu unutmuşam

Çoḫ démişem danışmışam
Méyiŋ fincanı canıyam
O tîr ki yâr çekmiş düşe
Atır ki mene étişe

Üregim ḳana ḳarışa
Men o tîriŋ kemânıyam

Gördüm darınıg Manṣûrunu
Baḫdım bildim Manẓûrunu

Ḥaḳiḳatiŋ senturunu
Vér ki mende çalanıyam

O dağı ki Mecnûn gezmiş
Her daşına bir söz yazmış

Bî-sütün ki Ferhâd ḳazmış
Men de ile ḳazanıyam

Ecel gelende can alar
Maḫlûḳ ikki béyle olar

Yarı gider yarı ḳalar
Mende burda ḳalanıyam

Men cigeri ḳan gözü yaş
Rind o ʿ ârıflara yoldaş

Men o sir saḫlayan sirdaş
Her sir sözüŋ pinhânıyam

Bu deli her çend ʿ âşıḳdır
Ammâ sözleri açıḳdır

Baḫma vażʿ ım ḳarışıḳdır
Men éliŋ “Ersalan”ıyam

1374 (1995)/11/15 (Ḫunc-i Laristan, Ḳışlâḳ)

YÉRİD ḪALI

Seḥer şebnem güle ḳondu
Tefriḳa él çöle ḳondu

Baḫ béleden béle ḳondu
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Yél eser güller efsiler
Açılar ḳonçalar güler

Sen yoḫaŋ baġrım ezziler
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Özüŋ otaḳ o éyvânda
Fikriŋ bu ḳalb-i virânda

Léylî cân “küll-i İran”da
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Gel ḳarşıya uca ḳâmet
Baḫam duymayam héç sâat

Sensiz cânım deyil râḥat
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Ṣabâ ki güller saralar
Ecel gelir cânım alar

Gel kim bu dünyâda ḳalar
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Ḳan üregim séver ṣoḥbet
Héç kimseynen yoḫum ulfet

Dörd bir yanım olmuş ḫalvet
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

“ Iyd-ı novruz” béle ḳalsın
Kuhne yar yâdı ḫéyr olsun

Ḳoy herkes her ne déyir olsun
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Bir yandan keklik ḳeheleyer
Bir yandan bulbul çeheleyer

Gel gör ʿâşıġıŋ ahlayar
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Gel ʿâşıġıŋ zârencidır
Yâr nice yârı incidir

Yirim ġamḫâna kuncudur
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Gel vaʿdengi édme yalan
Ḳiyâmata çıḳar hicrân

Gel gözü yolda “Ersalan”
Yériŋ ḫâlıdır ḫâlıdır

Hunc-i Lâristan- Ḳışlâk-1374 (1995)

(a) ʿÂziz yoldaşım ʿEvazullah Seferî-i Keşkulî (köçende) ḥürmetli şâʿir içi

TIFANLI DERYÂ

Géce tıfanlı deryâda
Düşde gördüm bir keştînen

Sen o men çatdıŋ saḥıla
İkki ḥurûş sereştinen

O deryâ ẓulumâtıdı.
Keştî bir çapar atıdı

Saḥıl “âb-ı ḥayât”ıdı
Gezdig baḳanıŋ deştinen

Miḥnet vâdısı gezireŋ
Cünûn kıtabı yazıraŋ

Dé: Görem nice sazıraŋ
Ḳara gün ser neveştinen

Şiʿrde senden ilhâm aldam
El açıb dolu câm aldam

Béle üstâda mât oldam
Béle ṭâbʿo sereştinen

Cesedler yére san olur
Şirin söz câvidân olur

Çoḫ dolanır ḫazân olur
Yazlar ord-i behiştinen

Şûḫ güzeller geler bura
Oḫuyarlar duʿâ ṣenâ

Cûş yémişeŋ onda daha
Yériŋ torpaḳ o ḫıştinen

Her zaman ḫiyâla düşdem
O zamandır mene ḫoş dem

Ne dünya inen deyişdem
Ne de ḥûrlar bihiştinen

Ersalan “ḫûb” ḳarârım var
O keştîde nigârım var

Menim her gün bahârım var
Dünyânıŋ şûḫ o zeştinen

1375 (1996)-Firuzâbâd

(b) “Bu şiʿri bir toyda yazmışam”

OYNAMA YARIM OYNAMA

Zâr üregim ḳana döner
Oynama yarım oynama

Ecel geler câna döner
Oynama yarım oynama

Usa çalar heléy ḳassı
Béle gédme dırnaḳ üstü

Dolandırma “çeşm-i mesti”
Oynama yarım oynama

Tow salma sen ince béle
Sévme ki baġrım ezile

Alma gülgez yaġlıḳ ele
Oynama yarım oynama

Derdimiŋ dâvâsı seneŋ
Bu toyuŋ ṣafâsı seneŋ

Méydânıŋ ḳowġası seneŋ
Oynama yarım oynama

Ulduzlar içinde ay sen
Yoḫuŋdur méydânda tay sen

Miḫnet édme mene pay sen
Oynama yarım oynama

Yaşıl çârġad püleklidir
Aġ elleriŋ mileklidir

ʿÂşıġıŋ zâr üreglidir
Oynama yarım oynama

Başdan ayaġıŋ yaşıldır
Göy çimende ḳizil güldür

Üzüŋ mene muġabıldır
Oynama yarım oynama

Başıŋda sarı yaġlıġıŋ
Boynuŋda zer asmalıġıŋ

Ḫaṭerdedir ḳiz saġlıġınıŋ
Oynama yarım oynama

İraġam bilmem sözüŋü
Menden towlama gözüŋü

“Nâ-maḥrem” görür üzüŋü
Oynama yarım oynama

Aġ üzüŋ ḳara ḫâlı inen
Miskin ʿâşıġıŋ ḫâlı inen

“Ersalan” ıŋ ḫiyâlı inen
Oynama yarım oynama

1374 (1995)-Semirom (Isfahan)

ÇINARIM

Aġır él içi süzülen
Gözden yaşıŋ ḳurbânıyam

Gözüm gözünden üzülen
Ḫûb yoldaşıŋ ḳurbânıyam

Çoşġun bulaḳ yaşıl çimen
Susenli sunbullu semen

“Ṣavlet” ḳadem ḳoyan gezen
Daġ o daşıŋ ḳurbânıyam

Ḳonça gülüm ʿomru talan
O ḫazân cowrundan solan

Çınarım dârdan asılan
Gözel başıŋ ḳurbânıyam

Yaşıl çölüŋ çiçekiniŋ
Ter sunbuluŋ göyçekiniŋ

Aġ üzleriŋ birçekiŋ
Ḳalem ḳaşıŋ ḳurbânıyam

Aġır él menim îmânım
Savaşında gedse cânım

Yoluna tökülse ḳanım
O savaşınıŋ ḳurbânıyam

Dostluḳ yéli ese bize
Vaḥdet geler ölgemize

Her kim ḳana bu sir söze
O sirdaşıŋ ḳurbânıyam

“Ersalan” dér: Ḳara daġlar
Üregim seni ḳucaḳlar

Ölümüŋe gözüm aġlar
Uca yaşıŋ ḳurbânıyam

EBED ZİNDANI

Ḫaber vériŋ yoldaşlara
“Ersalan” da mahzûm oldu

Yâr üzüne perde çekdi
Görmeginden maḥrûm oldu

Nâzlı dilber ḥasretinden
Ḫâ˘b-ı ʿadem yoḫum oldu

Perişân sözüm yiġildi
Kitab oldu manẓûm oldu

Her saṭırında baḫ miŋ yérde
Nâzlı yâr manẓûrum oldu

Vefâsız yâr dorengligi
Hamı kese maʿlum oldu

Vefâdarlıḳ gétdi elden
Vefâsızlıḳ marsûm oldu

Ẓâlım yâr elinden göynüm
Sitem gördü maẓlûm oldu

“Ersalan” zindân-ı ebed
ʿÂşıḳlıġa maḥkûm oldu

1377 (1998)-Şiraz

AĦIR ZAMAN

Nâzlı dilber senden ayrı
Şiʿr o gazel yazabilmem

Dizlerime ḳonub sayrı
Daġ o daşı gezebilmem

Daġlar yaşıl ḥarîr ekmiş
Hicrân menim bélim bükmüş

Göreŋ neçün sürme çekmiş
Ala ḳaşeŋ görebilmem

Dârdan asanak ḳullarımı
Oŋdan busanak yollarımı

Dâmânıŋdan ellerimi
Yüz ḳan olsa üzebilmem

“Ersalan” dér: Tıfan ḳopsa
Eger yüz miŋ yaman ḳopsa

Eger âĦır zaman ḳopsa
Üreg senden ḳazabilmem

ÇOĦ İSTEREM

Men gümüş işiḳ ulduzu
Ḳizil ayı çoŋ isterem

Inıẓârlı ala gözü
Coşġun çayı çoŋ isterem

Farḳ édmir “Aşlınan” hemen
…….

Men ʿâşıḳ göyünden çıŋan
Âh o vâyi çoŋ isterem

Bî-sütün doşünde al ḳan
Oldu ʿâleme dâsitân

ʿIşḳıŋ kitabı yazılan
Elifbâyı çoḫ isterem

Men derd o renc o ʿaẕâbı
Méy o sâġı o şarâbı

Men o mescidi o miḥrâbı
Kilîsayı çoḫ isterem

Ḳizil gül yanında ḫârı
Nar yanında “zehr-i mârı”

Dağ o daş o semâları
Men deryâyı çoḫ isterem

Hem ṣevâbı hem günâhı
Hem şâdlıġı hem âhı

Hem o ḳizil tâclı şâhı
Hem gédâyı çoḫ isterem

Men şâdlıġıŋ gelmağında
Dudağlarıŋ gülmağında

Bir gülüŋ açılmağında
Tamâşâyı çoḫ isterem

Men Ḥavvâ’yı men Âdem’i
Men Yusuf’u men Ḫâtem’i

Novruz gülü ölen demi
Mesiḥâyı çoḫ isterem

"Ersalan" ıŋ ʿamelinden
Cânım ḳorḫmaz ecelinden

"Dünyanıŋ şûḫ gözelinden
Tek "ṣaḥrâyı" çoḫ isterem

AY ʿAKSİ

Düşde gördüm nâzlı gözel
Üzü buyaḳ édmiş gelir

Bulur nâzık burmaḳları
Zulfa daraḳ édmiş gelir

Ay çalmış on dörd yaşında
Ay ʿaksi gözü yaşında

Ḳaraŋi şâmlar döşünde
Üzü çırâḳ édmiş gelir

Gelir bir şûḫ ṣıfatınan
Uçmuş yaşıl ḳanatınan

Ḳamçılır keher atınan
Çölde dulaḳ édmiş gelir

Üzü gümüş dudaḳ ḳizil
Bir günü başına bir il

Ettikinde bir ḳevde gül
Dağı torpaḳ édmiş gelir

Götürmüş saz o saġlıġı
Başlamış damaḳ çaġlıġı

Efsiler başda baġlıġı
Yaşıl baydaḳ édmiş gelir

Gül elde şaçları bélde
Sowrulur télleri bélde

Yatmamış bir uzaḳ çölde
Gözü uyaḳ édmiş gelir

Göynüm sévirdi ḳoynunu
Ḳolum ṣurâḥı boynunu

Laylanmiş deli göynünü
Bizde suraḳ édmiş gelir

Gözüm gördü bu şuluġu
Cânım vérdim muştuluġu

Aramızdan ayrılığı
Gözel iraḳ édmiş gelir

İssidmiş yanırdı tenim
Düşde gördüm gül bedenim

Raḳîbler yanında menim
Üzümü aġ édmiş gelir

1379 (2000)/ Firuzâbâd

A "Ayaydındır işiḳdır
B Lenger dolu ḳaşıḳdır

C Ḳiz üzüŋü allatma
D Göynüm sene ʿâşıḳdır"

AYAYDIN

Göynüm istir ḳismet ola
Ḳizil gül oynaya baḫam

Ayadında gédem çöle
Tek oturam aya baḫam

Ḳaynaya şâdlıġıŋ aşı
Ḳan üregim ocaḳ daşı

Yalvaram tâ gözüm yaşı
Muhlet vére çaya baḫam

Bir ayadın ola işiḳ
Lenger ola dolu ḳaşıḳ

Bir géce men olam ʿâşıḳ
Gözüm ulduz saya baḫam

Men yalvaram bulaġıma
Gel sen siḫil ḳucaġıma

Dudaġıŋı dudaġıma
Sen Allâhıŋ daya baḫam

Oḫuyam yüz and o aya
Yalvaram getirem raya

Héyva çala nar oynaya
Men ḳizil almaya baḫam

“Ersalan” düşmüş ḳafese
Déyiŋ bayram yéli ese

Yârdan ayrı özge kese
Allâhım olmaya baḫam

1379 (2000)/3/20 Firuzâbâd

ÉL

Biz Türkeg biz Ḳaşḳayiyag
Bizim aġır él varımız

Aġzımız içinde şirin
Şeker tekin dil varımız

Bizim élde gümüş üzler
Ḳalem ḳaşlar ala gözler

Yaḫçı metel şirin sözler
Duyġulu naġıl varımız

İkki nergiz ikki sunbul
Şéydâ bulbul bir ḳizil gül

“Yusuf ʿAlî” tekin bulbul
“Sulṭân” kimin gül varımız

“Dâvûd” tekin sıtar çalan
Ḥaḳ ayeti Cihângîr Ḫân

Méẕûn kimin sirr-i nahân
Mecnûn o ʿaḳıl varımız

ʿİzzet evini ḳayıran
İngilis döşünde turan

“Ṣavlet” kim düşmen yumuran
Bizim çoşġun sél varımız

Gölümüzde suna vardır
Élimizde ana vardır

Arḫamızda Duna vardır
Güllü yaşıl çöl varımız

Geçen güne aġlamışag
ʿAhdımızı şaḫlamışag

Élim sene baġlamışag
Muḥkem sinmez bél varımız

Solmuş güllerin açılsın
Batmış günün géne çalsın

Düşmenin gözü kor olsun
Zaġ varımız hél varımız

Yetimyâl “ʿEvaż” ġamından
Duna “Manṣûr” ḳademinden

“Ersalan”ın ḳaleminden
Bizim uzaḳ yol varımız

1380 (2001)-Şiraz-Zerḳân

ŞAḤRÂYA SARI

Ḳar olam dağlar başında
Erriyem men çaya sarı

ʿAksi gözlerim yaşında
Dönem baḫam aya sarı

Bir gül olaydi bâġımda
Ḳaşeng adı dudağımda

Bir kevde gül ḳucağımda
Gédem men “şaḥrâya” sarı

O daraḳ ki téle çekmiş
Alışıḳ ot éle çekmiş

Kizil üzü güle çekmiş
Güzleri deryâya sarı

Üzüŋ meni saratmışdır
Döşüm ķandan boyatmışdır

Gör Allâh ne yaratmışdır
Bükül baḫ aynaya sarı
Mene yarsen mene kessen
Gel as bu başımı kes sen

Gül üzüŋden bir yél es sen
Ta rengim olmaya sarı

Gel şâmımı uzatma sen
Gédib gün tekin batma sen

Gözleriŋden oḫ atma sen
Bu coşmuş yaraya sarı

"Ersalan" dér: Üzüm gülmez
Gorem ellerim çekilmez

Boynum zencîrde bükülmez
Dönem baḫam aya sarı

1381 (2002)/Şiraz-Zerķân

ACLIĶ

Aclıķ ʿarşa teng édmişdir
Daha şiʿr yazabilmirem

Dizlerim cândan gédmişdir
ʿIşķ evi gezebilmirem

Daha üregden coşmuram
Yâr içi ķoşma ķoşmuram

Mâtam dutmuş danışmıram
Gözleri süzebilmirem

Ġam geçmişdir iligimden
Ḫaber yoḫ ʿâşıḳlıġimden

Lâ aḳâl bu dirligimden
Şarrımı ḳazabilmirem

Can geçdi baḫdım dalından
Ḫoş édemedim vuṣâlından

Geçen günler ḫiyâlından
Gözümü üzzebilmirem

Girmişem bir boġanaġa
Örken minmiş doġanaġa

Ġam el édmiş bir bıçaġa
Öz başım üzebilmirem

Baġrım alışmış bu otdan
Gözüm çaydır bu hey hâtdan

Düşmüşem ḳoldan ḳanatdan
Bu çayda üzebilmirem

“Ersalan” baġrım bişmişdir
Ġamdan boġazım şişmişdir

Cânıma bir ot düşmüşdür
Aġzımı bizebilmirem

1381 (2002)/Şiraz-Zerḳân

UYAN

Gözel resmiŋ târâc oldu
Uyan aġır élim uyan

Şér igidleriŋ ac oldu
Uyan sinmez bélim uyan

Uyan ḫazân tıfan édir
Daġlar başı duman édir

Şéydâ bulbul fıġân édir
Uyan ḳizil gülüm uyan

Uyan, uyan, uyan, uyan
Uyan diziŋ üste dayan

Uyan gülgez ḳana boyan
Uyan coşġun sélim uyan

Uyan béle yatma ḫâmuş
Uyan ḳaleminen danış

Uyan şuʿle çekib alış
Uyan yanmış külüm uyan

Uyan ay yuḫulu gözler
Uyan ay rûwşen ay üzler

Ḳoyma göynüŋdeki sözler
Torpaḳ ola dilim uyan

Uyan éllerinen çalış
Uyan meniminen danış

Olma başıma nâz balış
Uyan ḳolac ḳolum uyan

Yola düş sen sél gözünden
Deŋiz deŋiz gül gözünden

Yaġış yaġır él gözünden
Uyan sarı çölüm uyan

Uyan ẖazân döne yaza
Sümüglerim mine saza

“Ersalan” göynü sér yaza
Uyan yatmış elim uyan

1382 (2003)/Şiraz-Zerḳân

AĠ ḲOŞMA

Men açaram ḳolu gözel
Ḳuluŋa ḳolbaḳ éderem

Sen geldigiŋ yolu gözel
Ḳadem ḳadem bâġ éderem

Yüz muṭrubu yüz sazinen
Bir gülü néççe yazinen

Yüz güzeli miŋ nâzinen
Yanıŋa dussaḳ éderem

Ḳizil gülü bâġça inen
Eteg eteg boġça inen

Öz ʿaksiŋi taġça inen
Men aya ḳonaḳ éderem

Saçıŋa ayçek ekerem
Hélinen miẖek ekerem

Çöllere çiçek ekerem
Dağları torpaḳ éderem

Ay bezerem otaġıŋa
Gül seperem ḳucaġıŋa

Seniŋ bulur ayaġıŋa
Cânımı başmaḳ éderem

Şâdlıġı ġamdan soyaram
Başıŋa bir tâc ḳoyaram

Defteri şiʿrden boyaram
Ḳoşmaları aġ éderem

Men seni céyran yazaram
Özümü ḥéyrân yazaram

Zulfuŋu efşân yazaram
Saçıŋı ḳivraḳ éderem

ʿAksim : Gözüŋ yaşındaki
Cânım: Ḳalem ḳaşındaki

Nâzlı gözel başındaki
Yaġlıġı baydaḳ éderem

Gözel bizim söze, inan
Ne ceng o ne daʾvâynan

“Ersalan”am ḳoşmaynan
Raḳibi yornaḳ éderem

1384 (2005)/Şiraz-Zerḳân

ARḪA DAĠIM

(c) “Atam ölümüne”

Bu felek menim elimden
Gücünen her ne var aldı

Göyerdi nâle dilimden
Gözümden intıẓâr aldı

Bu hicrândan yandı tenim
Yazım yaylaġım vaṭanım

Bu Mirşıkâr felek menim
Elimden Mirşıkâr aldı

Men gezem düzleri nice?
Men yazam sözleri nice?

O céyran dizleri nice?
Ḳiydi bizden mezâr aldı

Geliŋ baḫıŋ âvâzıma
Sarı sufalmış yazıma

Bayġı ḳondu boġazıma
Burmaġımdan sıtar aldı

Alışıb yanmış üregim
Soruşmaz ḥâlımı héç kim

Doġru bilen gözel ḥekim
Elimden bir bîmâr aldı

Yiḫildi servim kölgesi
Biyâbân élim ölkesi

Arḫa édebilmem kesi
Bâġbânsiz bâġım saraldı

Ayrıldı cânımıŋ tayı
Élimiŋ şâm çaġı ayı

Çölümüŋ çebimni çayı
Dağlar başını ḳar aldı

Dağ yumruldu ḳuluncumdan
Perişân derd o rencimden

Tabşırdım yére gencimden
Bu torpaḳ i'tıbâr aldı

1385 (2006)/Firuzâbâd

(d) Merḥum ustâd Ḥabib Ḫân Gürginpur böyüg sıtar çalan Ḳaşḳayî mûsiḳîsiniŋ atası içün

ĠAMLI SITAR

Ġamlı sıtarıŋ sesini
Dolan sal dağlara seslen

Yaşıl bulbul hevesini
Apar göy bâġlara seslen

Açıl seḥer çaġlar kimin
Oyna gül budaḳlar kimin

Dayan uca dağlar kimin
Düşme torpaḳlara seslen

Gel ḳotar sen ayrılıġı
Canım gözüŋ muştuluġu

Seni Tarı bu şuluġu
Apar uzaḳlara seslen

“Çah Marı”nıŋ yaşıl düzü
Céyranım sürmeler gözü

Sıtar göynündeki sözü
Sal bu dudaḳlara seslen

“Çah Marı” “Çah Kûhuŋ”dağı
Görünmüşdur “Mekku” bâġı

Gün gédir céyran balaġı
Gelir yataḳlara seslen

Éle san bir yaz pesîni
Céyran gezir körpesini

Ḥabib Ḫân dırlıg ḳassini
Örged uşaḳlara seslen

Üzüŋdeki gün ayları
Gözüŋde ḳanlı çayları

Boġulmuş bu harayları
Sal bu burmaḳlara seslen

Bâġçalarda ipek ölmüş
Déyirler yalan gerçek ölmüş

Eger nâzlı çiçek ölmüş
Söyle yarpaḳlara seslen

Göz baġlaram “Dâvûd” çala
Nigar Dağı “Furud” çala

Ferhâd “Nigâr” “Mahmûd” çala
Aġır oymaḳlara seslen

Baḫ”Çah Zal” ıŋ boynaġında
Ḳar yaġanda cân dağında

“Ersalan” ıŋ dudaġında
Sal sesiŋ dağlara seslen

1384 (2005)/Şiraz-Zerḳân

(e) Merḥûm ʿAlî Ekber Meḥemmedî Gelezen, él kişisi merḥûm babamıŋ can yoldaşı ve bizim ʿaziz ve böyüg kimsemiz

DAĠIMIŊ ARḪADAŞI

Babacanım yola su sep
Sene bir ḫûb ḳonaḳ gelir

Doġru déyem aṣl-ı maṭlab
Gördügiŋe muştaḳ gelir

Elinde dolu péymâna
Ayrılıḳdan yana yana

Bu ḳaraŋi ḳabristâna
Birgün üzli çırâḳ gelir

Gelir dağlar Mirşıkârı
Bağlamış bir now ḳaṭârı

Gezmişdir dağ o daşları
Yanıŋa çoḫ yornaḳ gelir

Sil gözünden ḳubârını
Aç bélinden ḳaṭârını

Al dalından şıkârını
Çoḫ şâd o ter damaḳ gelir

Göz bağlamış mulk o maldan
Ayrılmışdır at ʿâyaldan

Yorulmuşdur bu aḥvâlden
Seni édmiş suraḳ gelir

Gelir meclisleriŋ gülü
Ḫoş ṣoḥbetli şirin dili

Geçirtmişdir ay o ili
Ṭâḳati olmuş ṭaġ gelir

Élde gelir şiven sesi
Ayrılmışdır él kişisi

Sindirmişdir bu ḳafesi
Bulbula güllü bâġ gelir

Gel tâ alam muştuluġuŋ
Şâdlıḳ ola bu şuluġuŋ

İkki gündür ayrılığıŋ
Bizlere çoḫ uzaḳ gelir

Ne daha”Kûhpen” Dağında
Ne “béşe –i rezd” iŋ bâğında

Ne céyranlar yataġında
Görmem güleş dudaḳ gelir

Ayrı düşmüş ḫoş gününen
Keher at meḫmel zîninen

“Bir now” “ ḳaṭâr” “durbin” inen
Açmış sene ḳucaḳ gelir

Gelir nâzlı “‘ Alî Ekber”
Evinde kopmuşdur maḫşer

“‘ Alî Aḳa” bilmiş ḫaber
Sevürir başa torpaḳ gelir

Ḳizlar serilmiş torpaġa
Ḳalbi sevürulmuş Meḥed Aḳa

Gözden séylâb yaġa yaġa
Bir ḳanlı çay buyaḳ gelir

“Ersalan “ dér aġır éle
Bulbul oldum ḫazân güle

Babacanım su sep yola
Sene bir ḫûb ḳonaḳ gelir

1386 (2007)-Firuzâbad

(f) Ḳaşḳayî bilicisi ustâd Esedullah Merdani Raḥimli içi

ÉL KİŞİSİ

Selam sene él kişisi
Men sene ḳoşma yazaram

Ṣabrıŋı bir daġ kimi men
ʿ Azmiŋi deryâ yazaram

Sen dilimi kitab étdiŋ
ʿ Işḳı pâ-be-rikâb étdiŋ

Élime cân ḫıṭâb étdiŋ
Men seni dunyâ yazaram

ʿIşḳıŋ ureg isi vérer
Cân geleceg isi vérer

Elim çiçek isi vérer
Adıŋı men tâ yazaram

Sen deyirli ʿâm sözünü
O ḳadîm ki şâm sözünü

Yazmışaŋ atam sözünü
Men sene ata yazaram

Gördüm éle cân vérireŋ
Élde öle cân vérireŋ

Aġızda dile cân vérireŋ
Rûhuŋu ʿÎsâ yazaram

Sen ulusun sözlugunu
Él, munusum sözlugunu

Resm o rusum sözlugunu
Yazmışaŋ aya, yazaram

Çaġırdam Şâh-ı Merdani
Bizim él şâhı, Merdani

Olmaya ġam perişânı
Yüz daha ṣenâ yazaram

“Ersalan”ıŋ sözü seneŋ
Aġır éliŋ gözü seneŋ

Sen ʿIşḳımıŋ özü seniŋ
Men sene ḳoşma yazaram

II. BÖLÜM
KOŞMALAR

DİLÂRÂM

Nâzlı yârıŋ şirin şirin sözleri
Tʿerifiniŋ her kelâmı yâd olsun
Ḳéy baḫanda ala ḳaşıŋ gözleri
Şûḫ baḫışı ḫoş merâmı yâd olsun

O ki ayı ayna édmiş özüne
Ḳalem ḳaşı zînet vérmiş gözüne
Ḳara zulfu kölge salmış üzüne
Ebrişem téliniŋ ḫamı yâd olsun

Kelâm a….. ḳoyduŋ étdig aḳrârı
ʿAhdımızı éyledig ruzgârı
Nâzlı yârıŋ hamı sözü guftârı
Ale'l ḫusûs bir péyġâmı yâd olsun

Dur tökmüşdü şirin dilden o cânân
Héç sinmez muḥkemdir bu ʿahd o péymân
Araçımız söz getiren aparan
Nâzlı yârım ḫûb adamı yâd olsun

Gözüm ḫoşdur baḫayar endâmına
Üreg ḫoşdur yarıŋ bir péyġâmına
O seḥer ki düşdüm ʿışkıŋ dâmına
O günüŋ pesîni şâmı yâd olsun

Méẕûnuŋ "Mazı"sı "Yusuf" "Sulṭânı"
"Mecnûnuŋ" "Léylâsı" cânı cânânı
"Ferhâdıŋ" "Şîrîni" şirin zebânı
"Ersalan"ıŋ dilârâm yâd olsun

E “Hamı pûçdır her ne vardır ʿışḳdadır

F Bu dünya héç Sulṭân’ı héç Ṣâh’ı héç” Méźûn

ŞÛḪLUḲ MÉẔÛNUNAN

Bâr-ilâha men bu ikki cahândan
Faḳaṭ bir velm pül istirem dahı héç
Ḳarnı duzlamışam düşmüşem cândan
Gâhı tapsam ġam yéyerem gâhı héç

Biri gözel sévir gözü yoldadır
Biri şéydâ bulbul şowġu güldedir
Hamı pûçdur her ne vardır püldedir
“Bu dünya héç sulṭânı héç şâhı héç”

Ṣâh o sulṭân taḫtı gétdi ber-bâda
Ḳarûn adı diri ḳaldı dünyâda
Héç kâfar görmesin bizim obada
Su bir günden bir içrek çâhı héç

Pül tükendi ḳowġalı başım ḫâmuş
Gözden düşdüm burru oldum ferâmûş
Ġamlı ḳarnım! Cüce kebabdan danış
Gurca héçdir badıncan héç kâhı héç

Yâ- Rabb dédiŋ ḳulaḳ vériŋ sözüme
Dar günlerde üz getiriŋ özüme
Ḳurru ḳaşıḳ vérdiŋ menim aġzıma
Et görmüreg towuḳ yémek mâhı héç

Ersalan dér: Nicédek bu dünyâda
Çörek atlı olmuş bizde piyâda
Çoḫ câr étdim Allâh gelmedi dâda
Meni görmez dünyânıŋ Allâhı héç

BİLİREĐ?

Ṣafâlı yér seniŋ göyçek kûyuŋda
Çiçekli bir çimen vardır bilireŋ
Serv aġacı seniŋ zulâl suyuŋda
Bir susenli semen vardır bilireŋ

Bilireŋ ki ḳara şâmıŋ üstünde
Bir ay yanır seniŋ damıŋ üstünde
Seniŋ hamı ḫoş endâmıŋ üstünde
Bir nâzık gül beden vardır bilireŋ

Héç bilireŋ menim bu ḳan üregim
Vérir seniŋ kûyuŋda cân üregim
Gâh yalvarır gâh vérir yan üregim
Cân o başdan geçen vardır bilireŋ?

Bilireŋ ki yanıŋda gül nesli var?
Ḫazânıŋda göyçek bahâr faṣlı var
Men Keremem yanıŋda bir Aṣlı var
Aramızda hemen vardır bilireŋ?

Héç bilireŋ baġrım olmuş yara yâr?
Dar günlerde lazım olur yara yâr
Ḳoy ta hicrân gele ḳalbim yara yâr
Bu cefâlar neden vardır bilireŋ?
Bilireŋ ki sende “Maḥmûd” “Nigâr’ı”
Héç bilireŋ sen de “Ṣanʿan” “ ḫumârı” ?
Yanıŋdadır “Ersalan”ıŋ dildârı
Sende meşk-i Ḫoten vardır bilireŋ?

1377 (1998)-Firuzâbâd

ʿIŞḲ

Yâd o gün ki düşdüm zulfu bendine
Bir gün oldum burda dâmen-gîr-i ʿışḳ
Yaġı göynüm düşdü dost kemendine
Burda düşdü boynuma zincîr-i ʿışḳ

Yâd olsun o gözel gözleri nergiz
Ḫiyâlımdan çiḫmez gözleri hergîz
Ḳaşı kemân sanki tîr idi her göz
Burda deydi üregime tîr-i ʿışḳ

Burda bizim açıldı esrârımız
Hanı péymân hanı aḳrârımız
Göreŋ indi hârda şirin yazımız
O saralmış men olmuşam pîr-i ʿışḳ

Burda ʿışḳıŋ otu çekdi zabâna
Burda ṣaf üregim batdı al ḳana
Burda menim ḳalbim oldu nişâna
Canımdan geçdi bu taḳdîr-i ʿışḳ

Yéddi ilden soragelmişdır yâda
Bir gün burda düşdüm ah o feryâda
“Ersalan” bir gozel sévmiş dünyada
Göynü çalmış yirlamışdır yir-ı ʿışḳ

1377 (1998)/ Şiraz

DUYĠULU SÖZ

Bulbullar çalsınlar oynasın güller
Yâr bugün yanıma ḳonaḳ olası
Başlayıŋ şâdlıġı yıġılsın éller
Ġam köçüb yanımdan iraḳ olası

Bihiştiŋ ḥûrûsu girer dâmıma
Şekerden şerbetden ezer câmıma
Menim bu ḳaraŋı uzaḳ şâmıma
Dilberiŋ ay özü çırâḳ olası

Ayrılıḳ sancısı baġrım daġlar
Töküler göynümden derdinen daġlar
Yar köçüb gelende bu ḳara daġlar
Ḳademi ucunda torpaḳ olası

Melâék bu géce éşidir vayım
Deryâha ḳarışar bu coşġun çayım
Gününen biline çalası ayım
Bu géce gözlerim oyaḳ olası

Ay kimin çalası nâzlı dilberim
Duyġulu sözlerden dola defterim
Menim bu nâ-tevân ʿâcız ellerim
Yârımıŋ zulfuna daraḳ olası

Ḳademin ḳoyası elvân otaġa
Boyayam ḫinadan bulur burmaġa
Ḳonça tek açılan gülüş dudaġa
Güllériŋ gül bergi boyaḳ olası

Bir ḳizil asmalıḳ salam boynuna
Bir göyçek gülüstan yazam ḳoynuna
“Ersalan” deyme sen yârıŋ göynüne
Danışıb, déyib o gülmaḳ olası

1380 (2001)/Iṣfahan

ÖZÜM ḲAÇAM

Bundan sora sérem olam namâzı
Varam gédem mescidlere ḳayım olam

Saḳḳalılar ola menden çoḫ râżı
Göz düşmeye bir kâfire ḳayım olam

Bir tesbiḥ götürem bir uzun aba
Böyügler ʿaksini te dutam ḳaba

Ṭahâratda götürem bir aftâba
Düz yérlerde gezem dere ḳayım olam

Ḥaḳḳa sarı bükem ḫalḳıŋ allını
İkki sâat çekem vele'ż żalim

Memleketiŋ hamı ʿaḳl-ı kullunu
Bir bir édem pés mesiḫre ḳayım olam

Raḥmet yéli tekin her yandan esem
ʿAḳḳıl olam pamıġinen baş kesem

İçdig içi sâġılardan méy sesem
Allâha sedi meni göre ḳayım olam

Oruc tutam nâhâr açam ifṭârı
Aġzım oruc çekem paket sigarı

Mürġ o polow daém édem nâhârı
Naştalıġı édem kere ḳayım olam
Saḳḳal gele göbekime étişe
Ḫalḳ menim zuhdumdan el duta dişe

Secdelerde allıma bir ḫâl düşe
Allâh mene bihişt vére ḳayım olam

Eger birden dowre sedi deyişile
Yussam saḳḳalımı men vérem yéle

Tutam “Ersalan”ı men vérem ele
Özüm ḳaçam bir ḫûb yére ḳayım olam

1380 (2001)-Şiraz-Zerḳân

ḲARRI ANA

(g) Raḥtemli Zeyneb Anam”anamıŋ anası”içün

Ḳarrı Ana geçdigiŋden bir danış
Söyle görem neler geçmiş başıŋdan

Dirligiŋ çıraġı olmuşdur ḫâmuş
Ala gözden danış kemân ḳaşıŋdan

Ḳarrı Ana söyle mene metel dé:
Ḳadîm ustâdından êarbü’l- meṣel dé:

Néççe igid gördüŋ? Néççe gözel dé:
Tecrübeler men örgenem yaşıŋdan

Néççe siniḳ gördüŋ néççe bitim sen?
Néççe ana öldü bala yetim sen?

Néççe ölüm gördüŋ néççe itim sen?
Yusduŋ ḳevde ḳara saçı başıŋdan

Néççe “Ġarîb” “Ṣanem” gördü üzüŋü
Néççe “Kerem” “Aṣlı” dédi sözüŋü

Néççe “Mecnûn” gezdi daġ o düzüŋü
Néççe “Ferhâd” daġlar yundu daşıŋdan

Balası var owladıŋıŋ owladı
Danış görem ruzgârıŋ ustâdı

"Çarḫ-ı felek" çarḫın nice towladı
Ecel néççe ḳuzu çekdi ḳaşıŋdan?

İndi sönmüş gözleriŋiŋ çırâġı
Héç kim almaz dahı senden soraġı

Sofra açdıŋ sévdiŋ néççe ḳonaġı
Néççe ḫân doymadı dadlı aşıŋdan

Ḳonduŋ göçdüŋ néççe aġır élinen
Néççe yaşıl sebz o ḫurram çölünen

Başa vurdıŋ néççe yaman ilinen
Néççe suna üzdü gözü yaşıŋdan

Ḳarrılıḳ ḳoymuşdur kemânıŋa tîr
Yaḫçı geçmiş yaman yéli pés esir

"Ersalan"dér: Ne çâra var ne tedbîr
Nicédem ki çâra geçmiş işiŋden

1382 (2003)-Ḫunc-i Lâristan-Ḳışlaḳ

(h) Ḫanımım Zehra içi ki néççe gün menden iraḳ olmuşdur

DAHI GEL

Sen gédeli evimize cin gelmiş
"Ḳaç ḳara ḳaç" işim olmuş dahı gel

Başıma çoḫ ḳara yaman gün gelmiş
Ḳarimçeler dowrum almış dahı gel

Mermelikler deligden boy boy édir
Peḫşe kil o şabaşınan toy édir

Gurba zârır köpek gelir huy édir
Korpeler meni çalmış dahı gel

Ḥayaṭımız dolu pırr o poşaldır
Saṭlımızıŋ içi ḫâlı aşġaldır

Şâd déyireŋ ḥâlımız ḳadim ki ḥâldır
Ḫırt o pırttan burru dolmuş dahı gel

Ḫazuk çapır éli san ki Landkruz
Taḳçadaki güller olmuş ḫerkûruz

Sen gédeli men olmuşam siyah ruz
Pes ınṣâfıŋ hârda? Tolmuş? Dahı gel

Carrı berḳi "râḥat yatmış" bir konca
Kim görmüş "ḫak endâz" elini ḳonca

"Hemrişi " ki varmış gédirdi Ḫunc'a
Meni yaman güne salmış dahı gel

Filmler hamı vil gédmiş dir baḫan yoḫ
Men ölmüşem ḳonşulardan çıḫan yoḫ

Özüŋ bildiŋ mende lâf o çaḫan yoḫ
Tüfürcek deil gözüm dolmuş dahı gel

Géce yarı ḫazuk gelir döşüme
Aġzım açıḳ dimdig vurur dişime

Sen gédeli péşmânam öz işime
Yola baḫa göz yorulmuş dahı gel

Géce gündüz yémelim sanduyçdır
İştaham kesilmiş ḳarnım çoḫ lîcdir

Üregim bolanır başımda gîcdir
Gözlerim göz bir göz dolmuş dahı gel

Ṭâġatım yoḫ ayrılıġa bir deyḳe
Ḳazma vurma murçalıġa bir deyḳe

Suyu kesme bu balıġa bir deyke
Bir gördeŋ ki balıḳ ölmüş dahı gel

"Ersalan" dér: Bir ki yoḫum ev yiġe
Ḳırḫaram saḳḳal étdim "dotiġa"

Birini yériŋe éderem şiġa
Câneşınıŋ yaḫın gelmiş dahı gel

1386 (2007)-Şiraz-Zerḳân

SEN GELENDE

Sen gelende bulbul çalar gül oynar
Pozġun olmuş bâġçamıza yaz gelir

Ḳademiŋden serḫoş olar ruzgâr
Béle bahâr bizim éle az gelir

Sen gelende gülümes olmaz bâġçalar
Açılar üzüme güler ḳonçalar

Sen gelende ḳara şâma gün çala
Meclisime saġlıġinen saz gelir

Sen gelende göy, ulduzu ay éder
Ayaydınlıḳ işşiġini pay éder

Ḳurru bulaḳ damçasını çay éder
Gölümüze suna gelir ḳaz gelir

Sen gelende su sepiler yollarıŋ
Yél elinde afşân olur téllériŋ

Açılmamış ḳonça ḳizil güllerin̆
Endâmına ʿişve gelir nâz gelir

Sen gelende âh o fiġân baş olar
Yâr şowġundan gözüm dolu yaş olar

Gizli sözüm üregimden fâş olar
Bu ġamlı göynümü ehl-i râz gelir

Geçdi ʿomrum gel bu çölden güẕer éd
Ayrılıḳ yamandır gözel ḥeẕâr éd

Seni Tarı pişbâzın̆a ḫaber éd
Cânımız yolun̆a pây-endâz gelir

Ayrılıḳdan gözel ayrıl dahı gel
Fiġân édir bâġda bulbul dahı gel

Sindi ʿomrum yoḫ teḫammul dahı gel
Sen gelende sümüklerim saz gelir

Bu hicrânı yaz bir uzaḳ defter éd
Döşün̆deki ḳara daşı guher éd

“Ersalan” ḳanın̆ ḳizil covher éd
Bu errimez ḳara üstüne yaz, gelir

1386 (2007)/Şiraz-Zerḳân

(ı) Bizim yaylaġımızda bir ḳowġalı bulaḳ içi ki dörd yanı élden ḫalvet ḳalmışdı

ÇİŞME-İ RİŞTE

Gelmişem başın̆a ay çeşme-i rişte
Ne gelmiş başın̆a kim bulaḳ kesmiş
Élimin̆ başından mâtem bu işde
Kim börkü götürmüş kim ḳulaḳ kesmiş

Boġazıŋ ḳurrumuş gözleriŋ aḫmır
Ay işşiḳ aynaŋa ḳiz gelin baḫmır
Âḫır ki oḫunu âḫ ki bu taḫmır
Gözleriŋ kor olmuş pés çapaḳ kesmiş

Başıŋda ḳiz gelin daraġı ḳalmış
Daramış saçını saçbaġı ḳalmış
Almışam herkesden soraġı ḳalmış
Dudaġıŋ gözünden kim dudaḳ kesmiş

Élimiz çobanı çoluġu yoḫdur
Başıŋda çobanlar şuluġu yoḫdur
Ḳizlariŋ meşkûlu tuluġu yoḫdur
Ay ḳara gözüŋden kim çırâḳ kesmiş?

Saġıŋdan sol yana esilmir yéliŋ
Çatılmaz damaġa ʿıṭırinen héliŋ
Perişân olmuşdur zerefşân teliŋ
İpekli saçıŋdan kim daraḳ kesmiş

Ḳarġalar başıŋda ḳoḳlamaz ḫéyre
Kor bayġuş duşüŋde çiḫmişdir séyre
Sazınan naḳara çalınır döyre
Kim seniŋ başıŋdan habalaḳ kesmiş

Yanıŋda ḳalmışdır yurdumuz daşı
Göy çalmır zumurrud üzügüŋ ḳaşı
Kim demiş ḳurruya gün gözüŋ yaşı
Kim şarṭı baġlamış kim canaḳ kesmiş

Analar gözüŋe batırmış payla
Men éli layladım sen oḫu layla
Nefesim kesilmiş sen meni hayla
Boġulmuş sesimi boġanaḳ kesmiş

Alışmış bir şuʿ la çırâḳdan iraḳ
Gözleriŋ kor olmuş ḳulaḳdan iraḳ
“Ersalan” ḳalmışdır iraḳdan iraḳ
Yolumu yoluŋdan kim uzaḳ kesmiş

15/3/87 (2008) Puşta-Semirom-Işfahan

III. BÖLÜM
ASANAKLAR

ḲALDI

Gülüm ettekde ḳaldı
Gözüm çiçekde ḳaldı

Nâzlı yârı görmedim
Sözüm üregde ḳaldı

Gözlerim yanarda ḳaldı
Cân başı darda ḳaldı

Ayrıldı menden üreg
Bilmedim hârda ḳaldı

Yaġlıḳ héleyde ḳaldı
Bir ucu göyde ḳaldı

Ayrıldı gétdi gözüm
Üregim toyda ḳaldı

Gülüm saraldı ḳaldı
Bulbul ḳocaldı ḳaldı

Deli göynüm gelmedi
Daġı ḳar aldı ḳaldı

Bu yolda buġda ḳaldı
Yârım uzaḳda ḳaldı

Télinden bir tala tök
Bizim daraḳda ḳaldı

Kulaġım sesde ḳaldı
Âḫır nefesde ḳaldı

Yaralı terlanımız
Hanı ḳafesde ḳaldı

Çölüŋ maralı ḳaldı
Bizden aralı ḳaldı

Dağlar bize yol vérmez
Céyran yaralı ḳaldı

Bu yolda céyran ḳaldı
Yanında bir cân ḳaldı

Göynümü bellemedim
Bilmedim haçan ḳaldı

Bu yolda deŋiz ḳalmış
Ḳubâr ḳubâr toz ḳalmış

Téz géri gel bu yoldan
Yoluŋda bir göz ḳalmış

Bu yolda saman ḳalmış
Dağlarda duman ḳalmış

Nâzlı yârı görmedim
Aḥvâlım yaman ḳalmış

Bu yolda ʿâşıḳ oldum
İşi dolaşıḳ oldum

Nâzlı yârı görmedim
Bir suyuz balıḳ oldum

GÖZLER

Téliŋ daraḳ sindirer
Gül üzüŋ bâġ sindirer

Sen Şîrîn ol men Ferhâd
ʿIşḳımız daġ sindirer

Göy gözleri towlatdiŋ
Özgelere göz atdiŋ

Men seni cândan sedim
Sen meni héçe satdiŋ

Gün géder daġdan batar
Kipriki ḳaşa çatar

Géce geler düşüme
Ay mene ḳaş göz atar

Kaş köyneginiŋ olaydım
Ḳol boynuŋa salaydım

Her vaḳt sediŋ çaḫardaŋ
Yaḫamdan yirtilaydim

ÇÖLLER

Çöller dumanlı çöller
Çayları ḳanlı çöller

Néye ḳan issi vérir?
ʿIṭr o reyḥanlı çöller

Çöller bağlandı yollar
Ḳurrudu ḳonça güller

Gel el véreg bir bire
Açıla bağlı ḳollar

Çölleriŋ bâğı bâğça
Ḳurrudu gülü ḳonça

Gözlerimiŋ bulutu
Süzüler damça damça

Çölleriŋ başı yurddur
Dağınan daşı yurddur

Él ḳademi göz üste
Gözümüŋ ḳaşı yurddur

Çölleriŋ çayı hanı?
Şâm çağı ayı hanı?

Baḫışlı ḳonça gülden
Gözümüŋ payı hanı?

IV. BÖLÜM
ḲOŞA ḲOŞMALAR

MEN ÖLENDE

Men ölende mezârımıŋ üzünü
Nâzlı dilber kûyuna sarı ḳazıŋ
Bir daş ḳoyuŋ üregimiŋ başına
Üstüne dilberim adını yazıŋ

Men ölende oḫumayıŋ şehâdet
Faḳaṭ dilber nışânına tabşırıŋ
Ölüm faḳirlere böyüg saâdet
Nışâṭ édiŋ yirlaşıŋız kil vuruŋ

Men ölende kefenimi ḳaradıŋ
Tâ yar bile ayrılıḳdan yaslıyam
Eger ki yâr müddeʿîdir Şîrîndir
Bilsin mende ʿâşıḳ Ferhâd nesliyam

Men ölende kaş geleydi Mesîḫe
O ki ölü dirildendir ḥekimdir
Méyd üstünde bir lâḥza cân vérdi
Baḫam görem dost o düşmenim kimdir

Men ölende mezârımıŋ daşına
Yazmayıŋ “Ersalan” yazıŋ “Bî-nişân”
Yazıŋ bir ʿomr ḳalan çekdi mukâfât
Ne raḫm gördü, ne din gördü, ne îmân

BAḪIŞ

Bir gün senden iraġıdım
San éyle ki bir il geçdi

Hicrân çekmemişeŋ gözel
Ne bileŋ? Ne ḳabîl geçdi

Baḫışıŋdan bir ḳırrâni
At bu gözüm kassasına

Tut elimden ta dayanam
Téllériŋiŋ ʿaṣṣasına

YAŞIL ḲOŞMA

Men seni dünyâdan baş ter çoḫ sérem
Deryâlardan gözüm yaş ter çoḫ sérem
Ḳan üregim Mecnûn olub dağıŋda
Olma dağdan üreg daş ter, çoḫ sérem

Mescidimi kemân ḳaşdan séverem
Men muhrumu üreg daşdan séverem
Â ʾbâd kimin men turaram namâzda
Seni seḥer men ol başdan séverem

Sen gelende üregime şiʿr gelir
Ḳoşma ḳoşma ettekime şiʿr gelir
Her vaḳt sérem ay üzüŋi oḫşayam
Yalıŋġızam kömegime şʿiir gelir

Dilençiyim dilim aŋla gözelim
Bir baḫışda dilim bağla gözelim
Bir gül öpüş gül dudaḳdan vér mene
Şâh bâğından gül bağışla gözelim

Bilmireŋ bu géce sensizlemiş
Derdimi "nâkesden" men gizlemişem
Ayrılıḳdan dön yolumu kutâ éd
ʿIşḳiŋ başḫarısında dizlemişem

V. BÖLÜM
YÉNGİ ḲOŞMALAR

BOĞANAḲ

Dur ay göŋül ḳaçag burdan
Gelir çölde bir boğanaḳ
Dağıdar esbâbımızı

Dünyâ hamı yoldaşlıdır
Gédme dağdan yol daşlıdır

Her ağacdan hélli asma
Geler tıfan siner liẖe
Sél aparar tâbımızı

Ṣabâ esende çaẖnaşır
Ḫiyâlımıŋ bulutları

Seniŋ yanıŋda ẖâṭıra
Sed éder séylâbımızı
Bu meṣel dir ki déyirler:
((Ayağıŋı uzadasın
Gereg öz yorġanıŋ bâbı))

Vallah göŋül sen o men ki
Bulmadig öz bâbımızı

Câr éyle bir ṭabîb gelsin
Ḳurtanag bu tâb o tebden

Dudaḳdaki bu uçuḳlar
Alar gözden ẖˇâbımızı

Götür bâda ḳoy ḳıraġa

Dolaşma sen el ayaġa
Dur ay göŋül ḳaçag buradan
Gelir çölde bir boġanaḳ
Dağıdar esbâbımızı

1376 (1997)-Firuzâbad

NOVRUZ GÜLÜ

Novruz gülü yaz gülüdur
Yazıŋda bir nâz gülüdur

Yaz çiḫar o soruşmaġa
Güllerinen barışmaġa

Ḳol açar o ḳocuşmaġa
Yaz çıḫar o çiçekinen
Çöllerіŋ çeminde çimer

Yarar köynek yaḫasini
Görse de miḥneti dağı

Üreg dağlı, üzü ḳandır
Bilirem ruzgârdandır

Yél esende gül efsiler
Ezzilir cigerim bendi
Geler yâdıma bir gözel ḫâṭıra göynüm pesendi

O zaman biz uşağıdıg
Ḳaçırdıg çölde şowġunan

El édirdig ḳumpa düreg
Novruz gülü ḳonçasından

Ḳapılarıŋ ḳabağında
Haylardı bir ḳarrı ana

Olmaya, balam, olmaya!

Olmaya!
Ağırar gözüŋ

Yaḫçı bildim indi özüm
Anamıŋ ḥéyfi gelirdi

Ķompa gülüm perper ola
Ruzgâr el deyme, deyme!

Deyme!
Gül bergi töküler

Novruz gülü yaz gülüdur
Yazıŋda bir nâz gülüdur

1375 (1996)-Firuzâbâd

TEKLİG DİYARI

Ay yoldaşlar eger bizden
Birden bir kes ḫaberleşdi

Déyiŋ: Teklig diyârında
Bir çârasız âvâra var

Nışânım bî-nışânlıķdır
Bir şikeste Mecnûnam men

Déyiŋ: Teklig diyârında
Bir şehr vardır adı ġamdır

Ķapısı herkese bağlı
Ḥaṣârı gözyaşındandır

Éyvânı sinmiş üregden
Esir bura neçunam men?

Déyiŋ: Teklig diyârınıŋ
Afv édmeġi dara çekdig
Uca feryâdı sukûtdur
Ḫûb işşiķi ay ķaraŋı

Ķaçaram ay ķaraŋıda
Baş açıķ ķiç yalınam men

Çekdim nʿare sesim çiḫmaz
Boġazdan nefesim çiḫmaz

Yoḫum arḫa kesim çiḫmaz
Çıḫar düşmen dostum çiḫmaz
Açılmaz menim ḳafesim

Bir ḳanatsız laçınam men
Tikilmiş gözlerim yoldaş

Yoluŋ ḳubârlı gözüne
İntıẓârda âh o zârda

Gele bir gül déye: Bir söz
Siziŋ bâġçada reyḥandan

Ki lalası pozġunam men
Nışânım bî-nışânlıḳdır
Bir şikeste Mecnûnam men

1375 (1996)-Firuzâbâd

TERLAN

Ahai cufta tuwar terlan
Yérişiŋiz baḫışıŋiz
Âsımânda gerdişiŋiz

Üregimden alır tavân
Bir vaḳt geliŋ ki âsımân
Laçınlardan ḫalvet ola

Seḥer gün çalmamış kerez
Geliŋ ki bu ḳan üregim

Sizi göre raḥat ola
Gumânım yoḫ boyuŋuz tek

Ḳiyâmetde ḳâmet ola

Göyne gelmez béle gumân
Ahai cufta tuwar terlan
Eger dünyâ bahâr ola

Bahârı lala-zâr ola
Lalaları ḳaṭar ola

Siz o lalalardan yéy ter
Her göy güllü yazdan göy ter

Ammâ ṣabâ geler ḫazân
Alar tâb aparar tavân

Ahai cufta tuwar terlan
Sizde ki bir yaz uşağı
Ḫazânınan işiŋiz ne?

Uçuŋ ḳonuŋ göy dağlara
Yér üzünde ḫoşuŋuz ne?

Şirin cânım size ḳurban
Ahai cufta tuwar terlan

Uçuŋ geliŋ semâlardan
Pesîn çağı yuwalardan

Bir ḫaber bî-nevâlardan
Biliŋ meni suraḳlaşıŋ

Bu yâr yârdan düşer ayrı
Gözel terlanlar ağlaşıŋ

Bilirem daha gözlerim
Düşmez göyçek gözüŋüze

Ḥasretli öler “Ersalan”
Ahai cufta tuwar terlan

ḲALİ NAḲŞI

Bir gün dédim:
Gözel bacim otaġimdan bir ḳali ger
Darini hél aġacından
Tarini da ḫam ipekden
İlimesini nâz ḥarîrden
Kerkidi tovuslar téli
Dédi: Ḳardaş soyle görem pes naḳşını ne toḫuyam
Dédim: Göynümde bir ay var. İkki sunbul, ikki nergiz
“Şehriyariŋ” bir şâh beyti aġ ṣadef duzulu mercan
Açılmamış bir ḳonça gül
Dédi: Naḳşı çok çetindir
Men ki göynuŋdan gelmirem

Dédim: Sene ḳurbân bacim
Göynumuŋ naḳşini toḫu
Gunler dolandı ay geçdi
Ḳali naḳşine ay duşdu
Birgün gördüm gulumes uzlu gözü yaşlı çekir nâle
Déyir: Ḳardaş gel ḳardaşim
Gel ki çiḫdi yariŋ ʿaksi
Naḳşim o dildâriŋ ʿaksi
Seniŋ her ne variŋ ʿaksi

1380 (2001)-Zerḳân

YÉDDİ İL HİCRAN

Birgün göynüm laylanmışdı
Mecnûn kimin biyâbânda
Gezirdim bir nâzlı “ṣaḥrâ”
Bilmemişden büküldüm men

Geldim sévdâ ḳapısına
Gözüm düşdü gözleriŋe çaḫnaşanda ikki baḫış
Sen olduŋ nâzlı sévgili mende bir alışan ʿâşıḳ

Yaman günler yaman şâmlar
Neler çekdim sen bilmediŋ

Göz baġlırdım göynümdeydiŋ, göz açırdım gözümdeydiŋ
Danışırdım sözümdeydiŋ

Sen olduŋ mene bir ilhâm mende élde gözel şâʿir
Gâh tuşumda gâh düşümde

Sayıḳladım ḳaraŋi şâm
Men gülürdüm sen gülmürdüŋ, men ölürdüm sen bilmirdiŋ

Günler dolanırdı şâma
Şâmlar dönürdü seḥere

Sâatlar geçirdi ʿomrum mektebḫânalar yolunda
Geçmez zaman sen geçirdiŋ

Sen gédirdiŋ men ḳalırdım
Bir baḫış baġışlamırdıŋ menim ḥasretli gözüme
Yâd olsun o gün ki yazdım gönderdum sene bir mektub

Yazdım seni çoḫ istirem
-Araçımızıŋ yâdı ḫéyr-

Dédi: Yarıŋ dédi: Gereg bir muddet men fikre ḳalam
O zamanda sura henuz, sen éle fikre ḳalmışaŋ,

Men de éle seniŋ tekin…

Gerçekli yâdıŋda bir şâm men mindim bir ʿışḳ atına
Çapdım siziŋ şehriŋize

Sarı ulduz çalanda men
Çatdım siziŋ şehriŋize

Gün çalmamış bir ay çaldı
O gün seḥerden tâ şâma

O ayinen men dolandım gezdim öz ʿışḳim şehrini
Yéddi il geçdi hicrândan

Menim ʿışḳım göy ḳuş kimin uçdu gétdi bu başımda
Géne ayrılıḳ yâd olsun

Géne sévmeg, géne yanmaḳ
Géne derd o géne hicrân

Géne baḫışlar yâd olsun
Yéddi il geçdi hicrândan

Menim ʿışḳim bitmiş ammâ
Henuz seni çoḫ istirem

1381 (2002)-Şiraz-Zerḳân

(i) Baş saġlıġı élmiziŋ böyüg hünermendi Tehmureş Ḫân Keşkuli içi ki. Göyçek gülünü ve cavan oğlunu (Fetullah Ḫânı) elden vérmişdi.

ŞÉYDÂ BULBUL

Tehmureş Ḫân şéydâ bulbul:
Fıġân édme gül dağından
Gülüŋ ʿomru az yazılmış

Tehmureş Ḫân:
Boġazıŋda

Mest bulbullar oḫuşurdu
Göy sunalar boġuşurdu

Görmemiş Ḳaşḳayı éli seni basa ġam o ḳaygı
Boġazıŋa ḳona baygı

Ḫazân görmüş göy bâġıŋa
Birce güllü yaz yazılmış

Tehmureş Ḫân:
Yirla çalam

Taḳḳaşımı ġamdan alam
Oḫu lala lala balam

İkki yanar rûwşen günden tökme gümüş işiḳ ulduz
Birce ḳizil ay üstüne

Oḫudum yazġı kitabı
Sene şâdlıḳ bâz yazılmış

Tehmureş Ḫân:
Sil gözüŋü

Aġlama sen deŋizleri
Başla baş Giraylı gördüm

Her kegligiŋ keminine
Bir alıcı bâz yazılmış

Tehmureş Ḫan:
İpekleriŋ

Ḳevde saçı sowrulmuşdu
Yazġı yazan yazġısından öz cigeri ḳowrulmuşdu

Siḫme gözler tuluġunu nalıma sen ayrılıḳdan
Nâzlı yârıŋ gözlerine

ʿİşve inen nâz yazılmış

Tehmureş Ḫân:
Yirla géne

Géden aġır éli yâd éd
O ḳuşu ki uçmuş gédmiş yaşıl bâġa ḳonmuş şâd éd

Yiḫilmiş serv-i revânıŋ
Ammâ seniŋ ḳismetiŋe
Saġlıġinen saz yazılmış

Tehmureş Ḫân:
Şéydâ bulbul

Fıġân édme gül dağından
Gülüŋ ʿomru az yazılmış

1383 (2004)-Şiraz

YAZ

Yaz gelende
Yazġılarım
Aġ yazılar

Her yazıda
İndi ḳalemleriŋ atı
Çökmüş kaġız yaġmırında

Boyaġı ḳaçmış bu atıŋ
Hörükü darı dar olmuş

Sen yazanda men ḳoşaram
Ḳara ḳaşlar ḳoşmasını gümüş ay ḳonşuluġunda

Asaram ay boġazıŋdan
Birce düzüzem boynu bağı göy gözleriŋ moncuġundan

Bu kişneyen ilḫi atı ḳeyḳac éd bağrım çölünde
Yaz üregim reglerini

Gör ki göynüm yazzısında bir deli ʿâşıḳ él sévir
Ḳara ḳişler ḳafesinde

Bu errimez ḳar üstüne ḳanımıŋ el boyağı inen
Yazaram yaz

Yazaram yaz
Men yazaram sen de gül yaz…

1384 (2005)-Şiraz-Zerḳân

GÜN BATANDAN GÜN ÇALANA

Ün édmişem gün batana
Dalım süre yaman ḳaçır
Bir uzaḳ ḳorḫu kölgesi

Menem o seniŋ ḫiyâlıŋ
Gümüş tasım ḳana batır
Dağ o daşlar yasa batmış

Kömürden çaḫnaşır ulduz
Ḳimişiḳ sowrulur göyde

Aġ bulutlar köçüp gédir
Ülger mene ḳaş göz atır

Ayda başmaḳ tekin baḫır
Mene sarı gülümsenir

Menem o seniŋ ḫiyâlıŋ
Soġulmuş ḳanlı gözlerim

Ṭâḳat alır yoḫu satır…
Géce yarılmış başımda

Çalḫanır ayinen ülger
Menim gözlerim yaşında

Menem o seniŋ ḫiyâlıŋ
Danışaram öz özüme

Feryâdım özüme çatır
Gözüm busmuş Samanyolu

Ulduzlar sayġışa gelmir
Yoḫ bir ses bayġı hulamır

Ḳimişiḳlar sönür bir bir
Sarı ulduz boz palasın
Çekiban üstüne yatır

Şafaḳ çalır yér açılır
Seḥer istemirem éldaş
Menem o seniŋ ḫiyâlıŋ

Bir yanımda ilan kimin gün parılır dağdan çalır
Bir yanımda inge kimin ay oturmuş dağdan batır
Menem o seniŋ ḫiyâlıŋ

1385 (2006)-Şiraz-Zerḳân

VI. BÖLÜM
AĠÇA ĶOŞMALAR

(j) Aslanlar, ķaflanlar, laçınlar, céyranlar, kegligler ve şér kişiler dağı kuh hava içi ki ṣanʿat onu râm éyledi

KUH HAVA

Seni basmış duman ay havalı dağ
Döşü çiçekli çemen ṣafâlı dağ
Yaz o başdan ki bulutlar ķara gözü süzüler
El vérib bir bire durna düzüler
Aķķişar her yanda céyran
Çirpiner her yanda aslan

Hele döşüŋde kuhéylan yayılır
Körpe céyran yayılır

Hele hél issi gelir göy yarpaġıŋda
Sanki on dörd yaşar ay ʿaksi düşübdur ķabaġıŋda
Bu yanan işik deyil
Alışıb şuʿle çekir cân çırâġıŋda
Havalı dağım “kûh hava”
Seni “kûçende” Duna’sından éle tay biçmişem
Döşüŋde and içmişem;
Gül ekem
Gül-zâr édem
Gözyaşınan dâmânıŋı

El ataydım döşüŋe
Dudaķ ķoyaydım daşıŋa
Bir soram engebini
Ne bileŋ ne çekmişem ay nâzlı yârım! Fırâġıŋda
Düşde gördüm ki keher atlı gelibdir ķapıŋa “serdâr” durub
Her yana covlan vurub

Çaġırır hay gülüm susenli sunbullu çölüm
Gün gedib ʿarşa dayandı
-Hay Élim-
Yuḫudan ayılıŋız
Ḳoyma sen raḥat yata Miṣrî ḳılıclar niyâma

Sizde “Ṣavlet” varımış
Ḳarışıḳ bir bire élim

Ḳan ve ġayret varımış
Aslanım gün batana dönüban ḫumâr baḫdı

Bu sözün dédi buraḫdı
Günüm eyildi géne gün çalana étdi ġurûb

Seni basmış duman ay havalı daġ
Döşü çiçekli çemen ṣafâlı daġ

Deli dönmez er yowudmaz gelinim
Vaḥşi céyran, yaġı terlan ḳulunum

Sen ki owsar o kemend yowudmazdıŋ
Sen ki higer o ögen yowudmazdıŋ
Hanı tedbire béle ḫâm olmuşaŋ?

Hanı neyreŋe béle râm olmuşaŋ
O ki ḳorḫuram olmuşaŋ

Göz aç ay gözü çapaḳlı
Baḫti baġlı

Gör ki nâ-maḥrem nice
Ḳolun atıb boynuŋa

Ḫoş yatıbdır ḳoynuŋa
Sen ahay poşt o penâhım, ḳiblegâhım

Aġır olmuşdur günâhım
Sen ki varıŋdır taḥammul himmet éd

Ḳoyma nâz-kegligiŋi ay dağım laçın apara
Ḳoyma ki buġdamızı düşmen éde un apara

Ḳoyma her yana serile sunalar
Bilmemiş özge damına ḳonalar

Baḫ ki Mecnûnuŋ éli ḳapıŋda her yana ḳaçır
Ḳorḫuram gözüm çayı ṭoġyan éde

Séylâbı Mecnûn apara
Seni basmış duman ay havalı dağ
Döşü çiçekli çemen ṣafâlı dağ

1387 (2008)-Firuzâbâd

GÖZLERİŊ ḲONALĠASI

Gözleriŋ bir ḳaraçadır
Ki almış dowrünü kipriglériŋ
Birce alaçıḳ kim

Boynunda bir ḥalḳa ḳaş var
Ne bir gözel ḳonalġası

Gözlerim ḳomaşmışdır
Ḳowuşmamış
O burundan ki geçeŋ

Ḫûb bilirem
Bir şirin sulu bulaḳ var

Daşı mercan,
Yanı yarpızlı, ḫam ipek bağı var

Gözümüŋ yurdçuları
Ķarlı towalarda haylar

Göynümüŋ éli bükülmüş
Bura ķonası gelir

ÉLİ SÉV

Sen eger éli séveŋ él séver seni
Él eger seni séve baḫmayaŋ yaşıl
Ucalar sen gün batan kölgesi kim
ʿOmuruŋ ķısa

Işıġıŋ alçaķ
Géce yolda ulduzum
Ucal alçın kimi ol alıcı ķuş sen éli sév

Burmaġıŋ gözyaşıları dolanda
O sazıŋ simi çayında

Şéydâ bulbul çileyende
Seniŋ o gül boġazıŋda

Géden aġır éli yâd éd
Hem sazı sal sen gözelim hem dile çal sen

Sen eger éli séveŋ él sever seni
Baḫ éle yaşıl éli sév

Sen olaŋ él dıriler
Él olmasa sen ölereŋ

Éli sév sen
Éli sév sen, éli sév…

1386 (2007)-Şiraz

ŞÂM

Şâm uzaḳdır bu cânım çirâġınıŋ
İşşiġi az

Her yanımdan gözelim pés yél esir gel
Gözlerim gördügüŋe çoḫ tele sir gel

ÇETİN BÂVER

İnanarag asanlıġa bu çetin bâveri bir gün
Men ölerem sen ölereŋ ve hamı her ne yérde var
Men ölerem bir ḳarimçe ölümü tek
Éliŋ aġır ayaġında
Çekiler bir balta resmi, soġulmuş bağım üstüne
Şayed bir gün çalan çaġı
Ḳucaḳlaşa uzaḳ gölgem menim alçaḳ cismiminen
Şayed bir gün orta çaġı
Ki sancıya sancaġını sıcaḳ cânım köynegine
Durdum ölüm kölgesine
Şayed bir covr daha bilmem
Ayna tekin ayaydındır mene yoldaş ölüm ḥaḳdir
O zamanda-ölüm çaġı-
Kimse başım üste olsa
Ön éder Allâha sarı
Mene çoḫ gevâhlıḳ vérer
Doġru bilmem
Biler?
Bilmez?
Baġlayar baş burmaġımı
Dünyânıŋ resmi tek meni aġac ata mindirerler

Molla geler söyler: Size
Déyeŋiz: Allahû ekber
Dörd aġacı ḳoy sen yére
Néççe owre dé: Lâ ilâha illâllâh

Dé: Lâ ilâha illâllâh

O ki söylemişdir Tarım: Nefḫet fih men rûḥı
Ucalır göylere sarı
Ayaydınlıḳ ona yazġı
Ammâ bu ol buyaḳlı
Bu ḳara cismim ḳaraŋi şâm
Géder torpaḳdan aşaġı
Oḫur molla déyr: -Efhem falan ibn falan oġlan-
Menim bu ḥasretli gözüm bürünür daş o torpaḳdan
Sen ayrılıb menden gétdiŋ
((Ölünüŋ torpaġı serddir))
Sen inanmaŋ! Ammâ yoldaş
Men inandam asanlıġa bu çetin bâveri bir gün
1386 (2007)-Şiraz-Zerḳân

SARI BUĠDA TEKİ SAÇ

Sarı buġda teki saçlarıŋı ser
Ser serin çeşmelere
Baḫ bulaḳ aynasına

Dara télleri yana
Ḳoy raḳib evi yana

Bir aġac daraġı men
Ḳayırıb hél aġacından

Sene bağışlayaram ḳowluġunan
Dara télleri yana
Ḳoy raḳib evi yana

Sarı buġda teki saçlarıŋı ser
Ser serin çişmelere
Yél esir cân söküdü çalḫalanır

Alışıb bulaḳ içimde ot yanır
Dara télleri yana
Ḳoy raḳib evi yana
Sarışım sarı saçı ipek ipek
Ḫer meni tapşır gözelim yél eline
Menim ellerimi vér tél eline

Gül kimin efsil ay başım es bize sarı
Sarı menim boynuma

Dara télleri yana
Ḳoy raḳib evi yana

Gözleriŋ san ikki gündür
İkki gün ʿomrum ḳara

Gözel öz san ki bir aydır
Gözlerim bu ay başında

Sarı sevdâ soġulub
Bu yara baġrıma bas

Dara télleri yana
Ḳoy raḳib evi yana

1386 (2007)-Şiraz-Zerḳân

VII. BÖLÜM

AYRI ḲALIBLAR

(k) Bir kohne mezâr içi ki bizim ḳişlaġimizda bir biyâbân arasında yalġız ḳalmış

KOHNE MEZÂR

Gülüstân virâne olub hû çeker bayġuş
Biyâbân ḳan issi gelir dünyâ ne ḫâmuş

Daġlar hamı ḳara géymiş güller daġından
Vay bu çöl ne ġarîbdi yoḫdur bir tanış

Berehûtda vaḫşi céyran keminde owçu
Kéhre owçu naşı ceyéran olmuş tîre tuş

Ne ins vardır ne cin vardır bir kohne mezâr
Neççe daş dayalı var torpaġı ḳalmış

Bir mezâr daşı ḳalmışdır ad o san hanı
Ruzgâr ne kend ẕéhnimiş édmiş ferâmûş

Şayed ki bu sulṭânımış şayed bir gédâ
Yaʿâşıḳ-ı Mecnûnumuş ya ʿişve furûş

Ya şâhımış zer géymişdir ya gédâ ḫirḳe
Zer o ḫirḳe bir olmuşdur cismi kefen pûş

Bir gün dowran kamındaymış bir gün ẕilâlet
Bir gün baḫtı oyaġımış bir günde yatmış

Ḳalan çekmiş mukâfâtı oyaḳ ol hoşyâr
İndi ki görüḫ yoḫdur bir gün varımış

Çoḫ dolanmış çöllere özünde görmüş
Çoḫ baḫmışdır ṣafâ vérmiş zulfu daramış

Ne kefenden bir ḫaber var ne ʿanber télden
Sümükler çurrumuş yétmiş torpaġınan cûş

Żâlım olma sitem édme gör cesediŋi
Nâ-tevân gelir tevâna yéyer ḳacır ḳuş

“Ersalan” çün dörd gün varaŋ ḫisâb éd yoḫaŋ
Dünya dolanir ta varaŋ dörd gün sen ol ḫûş

1375 (1996)-Ḫunc-i Lâristan-Ḳışlaḳ

NÂZLI YAR

Nâzlı yârım çekib leşker ḫiyâlıŋ ḳaṣd-ı cân éyler
Kemân ḳaş mujgânı ḫancer bu ḳalbimi nişân éyler

Vavéyla bu melâḥatden gören ṣabrı géder elden
Bîdâd olsun kemân ḳaşdan gören aman aman éyler

Üreg daġ olmasa eger ʿabeş gözden yaş aḫmaz yar
Süzüler baḫ gözüm yaşı nahân râzı ʿayân éyler

Cânım çiḫsin yél esmişdir gül üzüne ḳubâr ḳonmuş
Düşde gördüm başım üste gelmiş uyan uyan éyler

Ala gözler çalar kiprik ucalır üregim sesi
Ḳéy baḫmagı ʿışḳimizden bir ʿâlem söz beyân éyler

Raḳib duʿâ ṣenâ éyler ta belke muhr ola dilim
Hay aġlar geliŋ görüŋ “Ersalan” şiʿri ḳan éyler

1375 (1996)-Ḫunc-i Lâristan-Ḳışlaḳ

GEÇEN GÉCE

Geçen géce düşde gördüm
Camâlıŋ aya beŋzer yâr

Ḳara çin çin uzaḳ zulfuŋ
Şâm-ı yeldâya beŋzer yâr

Ḫâlıŋ dana, zulfuŋ dâma
Gözüŋ şehlâya beŋzer yâr

Behişt o bu gülüstânlar
Seniŋ mévâya beŋzer yâr

Men ol Mecnûn –ı “dil ḫaste”
Ḥusnuŋ Léylâya beŋzer yar

Şirin şirin, şirin sözüŋ
Şirin ḥelvaya beŋzer yar

Menem Ṣanʿân bu hicrândan
Gözüm deryâya beŋzer yâr

Gédib elden mısılmânlıḳ
Dinim tersâya beŋzer yâr

Hanı ʿâşıḳ bu dünyâda
Men-i rusvâya beŋzer yâr

Her meclis ki başlayaram
Sensiz ʿazâya beŋzer yâr

Adı ki daém dilimde
Nâzlı “ṣaḥrâya” beŋzer yâr

Sen ınṣâf vér hanı işiŋ
Resm-i vefâya beŋzer yâr

Hicrânda gör “Ersalan”ı
Miskin gédâya beŋzer yâr

1375 (1996)-Firuzâbâd

YAŞIL DEDİZ

Yaşıl deŋiz vurar muwc o nâzlı yârdan yoḫdur ḫaber
Men-i bînevâ ḫâlı owuc o sunalardan yoḫdur ḫaber

Muṭrubum çalmaz âheng o éder bize ʿarṣa teng o
Vurar üregime çeŋ o çeŋ o tardan yoḫdur ḫaber

ʿIşḳıŋ otu çeker dûd o bu dünyânıŋ yoḫu sûd o
Çârasız ḳalmış Maḥmûd o Şûḫ Nigâr'dan yoḫdur ḫaber

Ḳurrumuş bâġda sunbul o bî-nevâ ḳalmış bulbul o
Açılmaz o ḳizil gül o ḫoş bahârdan yoḫdur ḫaber

Yoḫdur Ferhâd'a Şîrîn o gelmez ahvı meşkin o
Açılmaz Çin o Maçin o bâzârdan yoḫdur ḫaber

Bir yandan yâr fırâġı "o fikri göynüm ḳonaġı" o
Yérim deryâ " ḳıraġı"o bir kinârdan yoḫdur ḫaber

Olmuşdur géce, göynüz o "Ersalan" ḳalmış yârsız o
Hicrân otu çeker sûz o "gül -ʿiẕâr" dan yoḫdur ḫaber

SENDEN SORA

Héc bilireŋ göynüm istir aḥvâlımız nice ola
Sen olaŋ o men olam o bir ayaydın géce ola
Senden sora henuz gözüm oturmuş ülgere baḫır
Henuz de tâ gözüm işléyer biyâbân çöllere baḫır
Senden sora uzaḳ yoldan henuz ḳubâr ḳowzanmamış
Éle günde yaġışdır o henuz bahâr ḳowzanmamış
Senden sora ḳurru bâġda henuz bulbul oḫumamış
Henuz yaġış açmamışdır ḳarrı tamdar toḫumamış
Senden sora ḳurrumuşdur açılmaz dudaġım gülü
Sen gel şayed seniŋinen açıla bu bâġım gülü
Senden sora gözlerimi açmamışam bahâr görem

Démişem ḳoy dilber gele göz açam nâzlı yâr görem
Senden sora ay gözelim gözümden çay yola düşmüş
Şâmdır o göy bulutludur san éyle ay yola düşmüş
Démediŋ çoḫ darıḫma sen gédirem elan gelerem
Men ki sene yalan démem! Ayrılıḳdan men ölerem
Gördüŋ âḫır yalan dédiŋ gédiŋ o géri gelmediŋ?
Ayrılıḳdan men öldüm ve sen de héç ḫaber bilmediŋ
Bilireŋ haçan gédmişeŋ? Ondan sora baġrım ḳandır
Senden sora ḫoş görmedim günüm günümden yamandır
Sen gédenden sora henuz gün éle maġribden çalır
Henuz felek sukûn tapmış çarḫ éle gerdişden ḳalır
Bilirem ki her yérdeyeŋ ayı tamâşâ édireŋ

Ettekiŋ dolmuş işşiḳden ulduzdan ḫoşa édireŋ
Yâdıŋda bir géce dilber cunûn naġad gül édmişdi
Tarı seni çoḫ istirdi gözüŋü yaşıl édmişdi
Yâdıŋda déyirdiŋ ayyam men ayınan günden serem
Men susenem men sunbulam susen o gülden yéy terem
Men dédim: Gülden yéy tering ammâ bir az sitemgereŋ
Ṣûretiŋde ʿaynen aydır ammâ aydan gözel tereng
Yâdıŋda sen géne mene hey ʿişve étdiŋ, nâz étdiŋ
Öz taʾrifiŋi éşitdiŋ muḥabbetiŋi az étdiŋ
Bilirem nâzenin dilber o géce yâdıŋdan çiḫmaz
Eger bir ʿâlem dâd édeseŋ bir ses feryâdıŋdan çiḫmaz
Gel ḳoyma ḳurbânıŋ oldum ṭâḳatımı sél apara
Ḫoş güllériŋ defterini varaḳ varaḳ yél apara
Gel ki daha dizlerimde tâb o tevân ḳalmamışdır
Üregim burru su olmuş bir tokka ḳan ḳalmamışdır
Yâdıŋdan çıḫmaya dilber geldiŋ bir ḳevde gül getir
Bir ḳucaḳ öpüş sen mene ḳonça dudaḳdan gül getir
Olmaya yaman iḳbâlım âh yile baḫtim kec ola

Olmaya birden gelmeyeŋ gün günden geçe géc ola
Bir geleŋ ki gezeŋ göreŋ daha bizden nışân yoḫdur
Yoldaşlar mâtem tutmuşlar arada”Ersalan” yoḫdur
1377 (1998)-Firuzâbâd

PÜL

Haçan olur gül aġacı güllene
Göynüm atı meḫmelinen cüllene

Dura şansım bir esneye gerenşe
Pül görmemiş cibim bir dem püllene

Her vaḳt sedim el aparam cibime
Çeppe çeppe miŋ tümenlig ellene

Ḫoşbeḫtligden tök çaḫarda gerri şans
Kâkul éde baş ḳulaġı téllene

Tütüzdürem izerlig o ʿıtr o ʿûd
Baḫt havası ḫûb ise vére héllene

Bir tâcırım géde Çin o Japon’a
Bir tâcırım Englise yolana

İndi yoldaş almır menim salamım
San ki ḳorḫur geççileri yéllene

Tanış déyir: Tarı bilsin tanımam
Tacik déyir: “Ne mi şenâşem valla, ne”

Onda gördüŋ gelir ḫân o kelanter
Salâm édir meniminen dillene

“Timur” démişli ḳorḫuram çuḳḳurdan
Şans ḳurtana ḳuyulara sallana

Ḳorḫuram ki basa meni kufârât
Düşde görem saḳḳalım sér ḳillene

Onda dir ki ḳara şansım evinde
At yérine zerde eşşek nallana

Ḥasret çeke pül görmeye “Ersalan”
Uç-dörd ḳara kor şâhı inen allana

(l) Bir ʿaşayîr Ḳaşḳayî Türki Allâhdan giléylig édir

TÜRK İNAN TARI

Bir gün bir Türk ʿarż apardı Tarıya
Ne çün bizi ḳabladıŋ başḫarıya

Ḫalḳı saldıŋ sen düz yola Tarıcan
Bizi saldıŋ tep o tola Tarıcan?

Aḫmurruŋi édme turuş Tarımız
Eyri otur sen düz danış Tarımız

Neçün bizi béle giriftâr étdiŋ
Tat yanında bizi ḫˇâr o zâr étdiŋ

Tatı ki héç baḫmazıdı sözüŋe
İndi gelmiş baş étirtmiş özüŋe

Ḳara ʿArab ki gezirdi ḫalîci
Âsımândan bâc almışdır ḳilici

Türk ki sene ṭarafdardır Tarıcan
Hamı yérde giriftârdır Tarıcan?

Tatıŋ yéri kend o teni saġ oldu
Türküŋ teni nâ-saz yéri daġ oldu

Tata tamam bâġ o vila luṭf étdiŋ
Türkü daġda ser gerdân ḳoyduŋ gétdiŋ?

Géŋ yérde yoldaşaŋ dar yérde düşmen
Baḫ ẓulmuŋ tîrine olmuşam tuş men

Murvet éyle miŋ bir iliŋ acıyam
Dergâhıŋdan bir çörek muḥtâcıyam

Dudaġım diliŋdir paşnam yarıḳdır
Himmet édsiŋ alan canım fârıḳdır

O günü ki vérdiŋ Türk'e gallâhı
Héyr görmedim ondan sora vallahı

O günü ki vérdiŋ béş on ḳoyunu
Başıma tutduŋ sen miŋ bir oyunu

Göy ḳuzular vérdim seniŋ yoluŋa
İtimiŋe dussaġıŋda doluŋa

Neẕr étdim, yoluŋa néççe ḳoç kesdim
Her defede ikki kesdim üç kesdim

İmâmzâdaŋ mende oġlaḳ ḳoymadı
Béş öldürdüm, on öldürdüm doymadı

Varlıġımı vérdim gédâlarıŋa
Göy gummudlu imâmzâdalarıŋa

Pir o péyġamberiŋ ẕikrini étdim
Yémemiş niʿmetiŋ şükrünü étdim

Ta başardım niyettimi ṣâf étdim
Açıḳ dé: Tarıcan ne ḫilâf étdim?

Dédiŋ Türk imâmı Ḫażret-i ʿAbbâsdı
Onuŋda ḳuluna şom yezîd kesdi

Déyirler: Ḫudâvend ḥayy o kerimdır
Senden ayrı dâda gelenim kimdır?

Deli börgü davara ḳoyma Tarıcan
Soyulmuş ḳafile soyma Tarıcan

Güvenme dalıŋıŋ donuna Tarı
Bir gel faḳîr yoldaş yanına Tarıcan

Tarı dédi: Kimeŋ béle ḳulduraŋ?
Çomaġınan séreŋ meni öldüreŋ

Dédi: Türkem bir bendeŋem Tarıcan
Varı yérde şermendeŋem Tarıcan

Tarı dédi: Kölgemden geçebilmeŋ
Ḳilicim altından sen ḳeçebilmeŋ

Men Tarıyam Tarılıḳdan ḳaçmıram
Özüŋ bildeŋ vil yére and içmirem

Yalan déme béle beşer yoḫumdur
“Ḳur’an” bilsin Türkden ḫaber yoḫumdur
Türk menden deyil bir ḳullâbı bendedir

Bende odur ki hemişe kendedir
Menim bendelerim cisni çamırdır

Béle ki sen déyireŋ Türkler demirdir
Dédim: “Ḫâlâḳu’l insâne mineṭṭin”

Türke haçan dédim: Én o Tacık min?
Ondaki dünyâ malını behr étdim

Çoḫ kimseniŋ ḳismetini şehr étdim
Türküŋ varlığına sulum étişmir

Pés mowġa gelmişeŋ pülüm étişmir:
Ki dowruŋu baġ o mulk o kend édem
Bir naḫvinen aġzıŋızı bend édem

Türk dédi: Tarıcan hey danışıraŋ
ʿAceb menim ʿaḫvâlım soruşuraŋ

El götür başımdan ki ḫal yoḫumdur
Seniŋinen cuġab sual yoḫumdur

Tarılığıŋ menim başıma tütdü
Başıma baş ḳoşma duwarım gétdi

Çomaġımı ḳoy ta ḳoyam boynuma
Gédem çatam uç dörd arıḳ ḳoynuma

Vardı gétdi gedigden panâh oldu
Her ne ki démişdi ṣaf gunâh oldu

Tarı dédi: Damar çekdi dalıŋdan
Cehennemde ḫaber bildem ḥâlıŋdan

Damar çekdem adı Türki zebândan
ʿAle'l ḫuṣûṣ şiʿr yazan "Ersalan"dan

1377 (1998)-Şiraz

(m) Bir ʿaşayîr Ḳaşḳayî Türki Şéyṭânınan daʿvâlaşmış

TÜRKİNEN ŞÉYṬÂN

Bir gün Şéyṭân Türkü çekdi sımṭaġa
Dédi: Gereg burnuŋ basam torpaġa

Düzde gezdim gördüm seni dağdayaŋ
Sola gördüm seni baḫdım sağdayaŋ

Héç bilmirem göydeyeŋ ya yérdeyeŋ
Gâh serḥâdde gâhı germe sérdeyeŋ

Béye seniŋ towsan o ḳiş yoḫuŋdur?
Aġzıŋda da bir dana diş yoḫuŋdur

Biyâbânda ʿomruŋ gétmişdir bâda
Ne uşaġa étişdeŋ ne arvada

Sen ḳalmışaŋ bu biyâbân kuncunda
ʿOmuruŋ geçdi geççiler ḳuluncunda

Geççiden geç ilm o ṣanʿatdan danış
Déme ḳoynum o pehleynen daramış

Ne bulmuşaŋ bu din o Allâhdan
Bu géççiden bu ḳoyundan gallâhdan

ʿEuẕubillâh dédi: Ṣalâvât vérdi Türk!
Bir aġzını şéyṭân içi irdi Türk!

Dédi: Menim dirligim Tarınıŋdır
Héçne yoḫum her ne de var onuŋdur

Oġlaġımı mene ḳaytarmış aġa
Vérem ḳurbân cânına Şâhçıraġa

O ḳuçumu vérdem Ḥażret-i ʿAbbâsa
Öldürdem itini ḳoyaram tasa

Evden eve, élden éle gezdirdem
Men şemʾinen üzerlig tütüzdürdem

Ḳurbanam ʿAbbâsıŋ kesik ḳoluna
Dirliġimi vérdim Tarı yoluna

Şéyṭân dédi: Bi ses ol çoḫ ḳoz olma
Her yére ki yapışmışaŋ ḳazılma

Tarıŋ olsaydı bu günde deylidiŋ
Geççi ḳoyun pehlîsinde deylidiŋ

Tarıŋ olsaydı indi sen kendeydiŋ
Özüŋ içi Allâha bir bendeydiŋ

Türk géneden ḳowzandı ṣalâvât vérdi
El étdi çomaġa sehmi sindirdi

Dédi: Béye bilmeŋ ki men poladam
Taḫtıŋdan çomaġı alan buladam

Men Ḥażret-i Âdem deyilem Allâham!
İpiŋinen her ḳuyuya sallanam!

Men Tarı inen ḳavm o ḫéşm yoldaşam
Ḥaḳ yanında Cebréil'den men başam

Şéyṭân dédi: Men otam sen demireŋ
Bir üfürsem burru ḫurd o ḫemireŋ

Türk gördü ki çomaḳ fayda yoḫudur
Câr o câr res yér o göyde yoḫudur

Dédi: Ahay ḥarâm Şéyṭân-ı recîm
Ne fayda ki sene étişmez gücüm

Nicédem ki menin sowad yoḫumdur
Çomaḳ varım ḳalem dowat yoḫumdur

Engliŋi olamışaŋ çobana
Ḥavalaŋı vérerem “Ersalana”

Déyerem: Ki damar çeke dalıŋdan
Ruzgârı şiʿr déye bu ḥâlıŋdan

Şéyṭân dédi: Söyledіŋ kim? “Ersalan”?
Buwam! Yansın o Tarı inen cer salan?

O gör sedme aġ o ḳara seçmemiş
Men ki ḫûbam Tarıdan da geçmemiş

Tarı inen Türk yanında yoḫ ḳarar
Burda turdug ṣalâḥ deyil elfirâr

1378 (1999)/Ḳiş-Firuzâbâd

DİLDEN DUŞDUM

Seniŋ ʿışḳiŋ bulbulu yar henuz oḫir ḳulaġımda
Tabşırdıgıŋ bir ḳevde gül henuz menim ḳucaġımda

Meger torpaḳda itirem gözel sening ḫiyâlıŋı
Tarı seniŋ sévmegiŋi yoġurmuşdur toprağımda

Seḥer gah ki ayna ḳoyduŋ daradıŋ télleri gétdiŋ
Téllériŋiŋ bir tek tarı henuz ḳalmış darağımda

Bir géce düşde gördüm ki çalıraŋ bir ḳizil ay tek
Seniŋ o ay üzüŋ ʿaksi henuz menim otağımda

Atam Mecnûn rûḥu şayed ḥulûl édmişdir cânıma
ʿIşḳıŋ gezir daġ o daşı géce gündüz suraġımda

O téllériŋ asmalıġa éle menim boynumdadır
Nışâna zulfuŋ ḥalḳesi henuz menim burmağımda

“Ersalan dér: dilden düşdüm adıŋ düşmedi dilimden
Su dilimden düşdü ammâ adıŋ henuz dudaġımda
10/2/1380 (2001)-Şiraz

SAMANYOLU

Sâatımız geçmiş birden ʿaḳrabeler üreklenir
Daḳiḳeler yoluŋ gözlür s̱âniyalar bereklenir

Gümüş tasım batmış ḳana kiprigiŋ oḫ kimi câna
Gel gör ki ġam ġalbirinde şâdlıḳlarım eleklenir

Şâmdır o gözleriŋ ġamı orḳ olmuş menim cânıma
Seniŋ fikriŋ hücümünda yalıŋġız göynüm teklenir

Ay ulduzlar dalı süre baş açıḳ o ayaḳ yalın
Gözlerim saman yolunda gâh gédir gâh imeklenir

Géceler fiġânım göyde üregimi ire bir dem
Menim bu göynüm uşaġı ḳucaġımda böleklenir

Sen üz édesiŋ bize sarı ḳara ḳışlar döner yaza
Éle san yoḫsul sofrası baḫışıŋdan çöreklenir

Şâm uzaḳdır gédme burdan gédme burdan üreg yanır
Gözlerim sene yalvarır ʿâcız elim eteklenir
10/10/86 (2007)-Şiraz-Zerḳân

VII. BÖLÜM
TAṢNİFLER

ḤÉYDERİ BAŞLAMAS (CÉYRAN)

Él sene ḳurbân céyran, céyran
Çöl sene ḳurbân céyran, céyran

Men sene ḳurbân céyranım
Gözleri ḳara céyranım

Gel mene ḳoşul çaġır él, él, él…
Men sene ḳurbân oldam, oldam

Men sene ḥéyrân oldam, oldam
Men başıŋa dönerem

Gözleri ḳara céyranım
Gel mene ḳoşul çaġır él, él, él…

Yar él gel, gel
Yar çöle gel, gel
Dost güle gel, gel
Gel, gel, gel, gel

Men sene ḳurbân
Gel, gel, gel, gel
Sen gelende yaz olur
Gel ḳademiŋ gözüm üste

Gel dolanam çeşm-i meste
Gel cânımı vérem dosta

Gözleri ḳara céyranım

Gel mene ḳoşul çaġır él, él, él…

Çölleri yaşıl
Télleri yaşıl

Gül kimin açıl
Céyran, Céyran

Gel mene ḳoşul
Céyran, céyran

Ses sese ķoşub çağır él
Gel bu çölüŋ yazına baḫ
Gel güllériŋ nâzına baḫ

Gel bulbuluŋ sazına baḫ
Gözleri ķara céyranım

Gel mene ķoşul çağır él, él, él…

ĶİZİL DARAĶ

Gözlerimden su seperem
Kiprikden carrı çekerem

Ettekimden gül ekerem
Seniŋ uzaķ yollarıŋda

Ķaşeng girdeg besleyerem
Aġır éli sesleyerem

Gülgez ḫina ıslayaram
Seniŋ ʿanber téllériŋe

ʿIşķiŋ baḥrinde üzerem
Ķolum boynuŋda gezerem

Bir ḫûb ķolbaġı düzerem
Seniŋ ķulac ķollarıŋa

Boġazımda vay oynayar
Gözlerimde çay oynayar

Âsımânda ay oynayar
Baḫâr seniŋ elleriŋe

Şâmlar yatmam oyaķ oldam
Ḫiyâlıŋda dayaķ oldam

Men bir ķizil daraķ oldam
Seniŋ ʿanber téllériŋe

ʿÂŞIĶLAR SÖZÜ

Ķara ķaşıŋ ķoşmasını
Ķoşdam ala göz üstünden

Öz sazımıŋ ʿişvesini
Çaldam şirin söz üstünden

Bir ʿâşıġam élden éle
Sözüm düşmüş dilden dile

Men almışam ele sazı
Ķapıŋızda çalasıyam

İrevan'dan men gelmişem
Éle kowġa salasıyam

Bir ʿâşıġam élden éle
Uçdam ķondam gülden güle

Ay üzleriŋ bâġçasından
Bir ķevde gül pay istirem

Ayrılığıŋ gécesinden
Ulduz serem ay istirem

Bir ʿâşıġam élden éle
Sözüm düşmüş dilden dile

Darayaram saz télini
Burmaķlarım daraġınan

Séverem ʿışḳıŋ yolunu
Géderem él uzağınan

Bir ʿâşıġam élden éle
Uçdam ḳondam gülden güle

ÜLGER

G *Çalhanır Ülger*
H *Gözüm çayında*

I *Gözlerim ḳalmış*
İ *Üzüŋ ayında*

Alıb tevânım
O kemân ḳaşıŋ

Ḳaṣd édib cânım
Havalı başıŋ

Péymânam boşdır
Üregim ḫoşdır

On dörd on béşdır
Gözelim yaşıŋ

Güllerim solar
Gözlerim dolar

Üregim olar
Seniŋ sirdaşıŋ

Götürdüm yaġlıḳ
Sazinen saġlıḳ

Bir damaḳ çaġlıḳ
Ḳaynayar aşıŋ

Götür duağı
Ayna darağı

Güldür dudağı
Tökme sen yaşıŋ

Coşub ķaynama
Efsil oynama

Deyib aynama
Gözelim daşıŋ

Géder o durar
Üregim yanar

Ķalbimi yorar
Ķanlı savaşıŋ

Géder o baġır
Meni buraġır

“Ersalan” âġır
Yazılar daşıŋ

1386 (2007)-Zerķân

AY O ÇAY

Başlayaydı gözelligi
Göreydüm yârıŋ geldigi

Zulfu efşân yâr geleydi
Gözü céyran yâr geleydi

Gözüm ķalmış yol gözünde
Ķaşıdıŋ şirin sözünde

Zulfu efşân yâr geleydi
Gözü céyran yâr geleydi

Sindireydi bu fırâġı
Geleydi gözüm çırâġı

Zulfu efşân yâr geleydi
Gözü céyrân yâr geleydi
Yârım gelir tél elinde
Zulfu efşân yél elinde

Zulfu efşân yâr geleydi
Gözü céyran yâr geleydi

İkki gün bir ay içinde
ʿAksi düşmüş çay içinde

Zulfu efşân yâr geleydi
Gözü céyran yâr geleydi

Yârım gelir tél elinde
Zulfu efşân yél elinde

Zulfu efşân yâr geleydi
Gözü éyran yâr geleydi

J *“Keher atıŋ ḳulunu*
K *Meḫmel édiŋ culunu*

L *Biz gelmişig aparag*
M *Siziŋ baġıŋ gülünü”*

KİḪA ḌARBISI

Kerna çekilende seḥer ḳul éyler
Dağ o daşı helévanım heléyler

Dağlar ara düşmüş yârdan ayrıyam
Men o yârı yâr da meni yâd éyler

Kişner atım üreg çapar döşümde
Üzüŋ gördüm ʿışḳıŋ ḳaynar başımda

Men yatmışam géce yarı düşümde
Başım üste dolanır ay parası

Çölde gezer keher atıŋ ḳulunu
Sizi Tarı meḫmel édiŋ cülünü

Biz gelmişek siziŋ bâġdan aparag
Ḳevde ḳevde ḳonça ḳonça gülünü

VIII. BÖLÜM
BÉŞ ḲOŞMALAR

MEN Kİ HÉÇ

Ḳara zulfu perişân éd aġ üze
Tâ géceyi ḥakem görem gündüze
Yalvararam yoldaşlarim men size

Ḳoymayıŋ ki dilber elimden géde
Bilmeye bir ḫaber ḥâlımdan géde

İlticâmdır menim Şâh-ı Merdandan
Raḳib boyanaydı Yâ-Rabb al ḳandan
Bélede deyil elim üzem dâmândan

Ezel günden mâh camâla mayıla
Tâ ʿomrum var bu ḳapıya sayilam

O menem ki yâd éderem sen ki héç
Cân sene men ḳurbân étdim ten ki héç
Ay camâlıŋ görünende men ki héç

“Ḫˇâce Ḥâfıẕ ṭabʿi dili lâl olur
ʿÂşıḳlarıŋ gör ne”ḥâl-be-ḥâl” olur

Gözel ḳoynuŋ gülüstândır bihişţden
Gül aġacı şemer édmiş bu deştden
Dilberim pés ḳorḫuram ser nûşteden

Çeke ḳalem yaza yazġı yazan vay
Ḳismetime géne derd-i hicrân vay

O günü ki ayrı düşdem vay o gün
Otur menim derd o ġamim say o gün
ʿOmurum peyvend ʿomuruŋa ay, ay o gün

Râżı olma üzüm senden döne yâr
Ḳara baġrım hicrânıŋdan yana yâr

Yiġiliŋiz yérim ḳabristân édiŋ
Daġılıŋız dowrüm biyâbân édiŋ
Yoldaşlarim ʿışḳim dâsıtân édiŋ

Yazıŋ geçen “Léyli” “Mecnûn” yalandır
Yâr “Léyli” dır “ Mecnûn” da “Ersalan”dır

1386 (2007)-Firuzâbâd

(n) Bu şiiri bir toyda yazmışam

AYA GELDİ

Gédâlıḳ mulkunda bu gün sulṭân o ḫanım göründü
Cân o cânân ruḥ o revân serv-i revânım göründü
Bî-nişân mekânında birden nışânım göründü

Bâr-ilâha şükürüŋ olsun ḥûr-i ġilmânım göründü
Ay çaldı gözüm ayaydın mâh-ı tâbânım göründü

Muʿanber télden getirir yardan bize yéller ise
Hey ḥâlımız ḥâla gelir tâ ki gelir héller ise
Ḥûrları gördüm su sepir carrı çekir yollar üstü

Bâr ilâha şükrüŋ olsun dilberim âhıste gelir
Vaḥşi céyran zulfu efşân ḳaşları peyveste gelir

Déyiŋ tebârek yaradan baḫıŋ o ay parasına
Ḳarşı gelib ḳonaḳ olub gözüm gözü serâsına
Ṣıdḳ-ı dilden men ḳurbânam nâzlı yarıŋ vefâsına

Bâr ilâha şükrüŋ olsun raḳib ʿomrum başa geldi
Deli göynüm "gül -ʿiẕâr"ı géne gördü hûşa geldi

Bir ḳéy baḫış mest gözünen soruşdu ʿâşıḳ zârım
Nice geçir hicr eyyâmı? Dédim: Yaman ruzgârım
Ses sese ḳoşmuş déyereg meninen o nâzlı yarım

Bâr- ilâha şükrüŋ olsun raḳib sözü eṣer yoḫu
İkki yârıŋ üreginden héç misilmân ḫaber yoḫu

Görünende rûwşen üzü ay ne tamâşâya geler
Susen o sunbul yasemen güller temennâya geler
Deli göynüm yanı süre baḫ sâye -be-sâye geler

Bâr-ilâha şükrüŋ olsun salanıb sévmeli gelir
Yaşıl géçmişdir ser-endâz atmışdır gamzeli gelir
Toy baş olur yâr ayrılar üregim olur dolu ḳan

Raḳib geler gözçü olar ḳoymaz ki baḫag bir zaman
Ayrılar göz yaşlanır zemzeme éder "Ersalan"

Bâr- ilaha şükrüŋ olsun "ṣaḥrâ" miz ṣaḥrâya geldi
ʿIşḳıŋ Tarısından mene néççe vaḥiy o aya geldi

1375 (1996)-Ḫunc-i Lâristan-Ḳışlaḳ

ḲAŞḲAYI

İran'ıŋ ʿizzeti belli yâdıgâr
Sen Fars'iŋ şevketi böyüg iftıẖâr
Gelib senden yaẖçı geçsin ruzgâr

Yaşasın ferhengiŋ diliŋ Ḳaşḳayı
Eyilmesin seniŋ béliŋ Ḳaşḳayı

Gözleriŋ kassası yaşdan dolmasın
Günüŋ yaẖçı olsun yaman olmasın
Ebedençez saralmasın solmasın

Yarpaġıŋ reyḥanıŋ gülüŋ Ḳaşḳayı
Açılsın ḳanatıŋ ḳoluŋ Ḳaşḳayı

Ḳışlaġıŋ göy daġlı yazı bâ-safâlı
Yaylaġıŋ bulaḳlı yéri ẖoş hava
Çayларıŋ kemine saldıŋ ḳonalġa

Çiçekli çöl çemi yurduŋ Ḳaşḳayı
Düşmeni meṣafda yurduŋ Ḳaşḳayı

Şér igidler damıŋda bésledіŋ
Dar günlerde méydanlara sesledіŋ
Téllerini gülgez ḳana isladıŋ

Kemerleri saldıŋ sese Ḳaşḳayı
Bâc vérmediŋ héç nâ kese Ḳaşḳayı
Bu ẖazânda gelir gülüstân issi

Ölür de henuz gelir cân issi
Daġ o daşıŋ henuz vérir ḳan issi

Iftıẖârlı adı sanlı Ḳaşḳayı
Sengerleri gülgez ḳanlı Ḳaşḳayı

Daha gelmez ayaydın yaz gécesi
Çoban çoluḳ hay o huy igid sesi
Dağılmaz çöllere darġa devesi

Éller göçdü dağdan éndi Ḳaşḳayı
Gelib hamı kende ḳondu Ḳaşḳayı

Vaṭaniŋ yoluna tökerdiŋ ḳanıŋ
Ḳorḫu bilmez idiŋ gédseydi cânıŋ
Tariḫlar saḫladar seniŋ nışânıŋ

Dağ o daşıŋ dâsıtânlı Ḳaşḳayı
Bişeleri “Ersalan”lı Ḳaşḳayı

(o) Élimiziŋ böyüg yirçisi cân Meḫemmed Ḥüseyin Big Kiyanı içün

HÜNER OĠLU

Hüner oġlu seniŋ namâzıŋdadır
Bir oḫunçu bulbul boġazıŋdadır
Méyli göyçek çiçekli yazıŋdadır

Çilemişeŋ dağ o daşda Kiyanı
“Aṣlı” ʿışḳı seniŋ başda Kiyanı

Kerem kimin ḳapdıŋ atıŋ yalından
Aṣlıŋ köç éyledi senden dalından
Kim ne biler şéydâ bulbul ḥalından

Çehlemişeŋ sen Giraylı Kiyanı
Yirlamışaŋ léyli léyli Kiyanı

“Nekisâ” yanan “Barbud” dutmuş el dişe
“Dâvûd” şermden yaḳḳa geçir demiş başa
Ḳamçı çeker üreg miner ḫurûşa

Bu yol géder Tebriz'e dé: Kiyanı
Ḫodem bir yol vér bize dé: Kiyanı

Hay édende ses salanda perdeye
Şerm üzünden perde girer perdeye
Bulbul ötme ḳoy Kiyanı yir déye

Saz yanıŋda şermisârdır Kiyanı
Sene ḳurbân her ne vardır Kiyanı

Zulâl sesiŋ ta ki düşden süzüler
San éyle ki gözel keglig ḳazılar
Ḳarlı dağıŋ dâmânıŋdan düzüler

Sürü gellâh ağır éller Kiyanı
Toza batar uzaḳ yollar Kiyanı

Bir hay éd tâ"ustâd Hâdı" dirrile
Üreglerde gözel yâdı dirrile
Bu meclisde onuŋ adı dirile

Üreg tarı olmuş bî-tâb Kiyanı
Kiprik kimin çala mıżrâb Kiyanı

Ayrıḳsı yâr göçme gédme Ermen'e
Bu bafayı ḳarışdırma ḫermene
Cefâ olur ʿâleme ne bir mene

Cânıŋa miŋ cân ḳoyarag Kiyanı
İnanma senden duyarag Kiyanı
Ḳorḫuram ki ḫazân güller apara

"Aṣlı" köçe ağır éller apara
"Kerem'i" de uzaḳ yollar apara

Ḫalı ḳoyma bu gül-zârı Kiyanı
Ḳaşḳayınıŋ iftiḫârı Kiyani

“Ersalan” dér yoḫum mal o mulk o zer

Pişkeş édem ḳademiŋe ser-â-ser
Men cân bağışladıgda varım hüner

Éde bilmem vaṣfiŋ beyân Kiyanı
Şirin canım sene ḳurbân Kiyanı

FURUD O FERHÂD

Seniŋ sazıŋ sesi ʿışḳıŋ dilmacı
Seniŋ ḳulac ḳoluŋ hüner aġacı
Ses sese ḳoşanda ḳardaş o bacı

San periler ay içinde toy édir
Gün de gelir dağdan çiḫir boy édir

Çekilende kerna seḥere ḳolaylar
Ḳiz gelinler oynayanda heléyler
Bir ġam geler üregimi héleyler

Başım ucu bir ḳizil ay oynayar
Gözüm coşar yér üzü çay oynayar

O burḫulan burmaḳlara and olsun
İgidlere dayaḳlara and olsun
Sen gördügüŋ buyaḳlara and olsun

Ṣıdḳ-ı dilden ikki gözüm ḳurbânıŋ
Ḳâbiliŋ deyil menim özüm ḳurbânıŋ
Sene ḳurbândur dolanag çöllere

Dut elimden apar meni éllere
Kiprik kimin mıżrâb çal o téllere

Gel tâ géne ġam sazına bağlayag
Geçen günü yâda salag ağlayag

Kiprikimden carrı yola çekile
Ettekimden ḳevde güller ekile
Çal tâ géne “géden darġa” büküle

Ġamlı bulbul o “Şah Mirza” yâd ola
“Mâh-ı Perviz” tek gözel darġa yâd ola

Sen çalanda oynar ḥûr o perisa
Ölmüş ise géne dirriler ʿÎsâ
“Ḫusruw” maḳamında sen bir “Nekisâ”

“Ferhâd” ımız şirin şirin çal génen
Furud éyle ġam göynümden al génen

“Ersalan”am menim dilim lâl olmuş
Al buyaġım gör ne sözüm kal olmuş
Üreg yaḫçı seniŋinan ḥâl olmuş

Gözüm ḳaçar üzüŋe bir ay biçer
Seni éle o”Barbud”dan tay biçer

1381 (2002)-Şiraz-Zerḳân

ELİF

Yazdım elif dedim “b” o “he” o “mim”
Nun ve’l ḳalem bizim éliŋ béygi kim?
Kor savadsiz biyâbânda gezerdim

Ḳilic ḳoydum ḳalem aldım elime
Men ölüme gédmem geldim élime

Yaġışda bir kişi kitab atınan
Bizim éle geldi şıtâb atınan
Daġ o daşı döydü bîtâb atınan

Ḳapımızda tîriŋ tuttu ügeni
Éndi kutâ bahâr étdi çimeni

Dédi: Sulṭân gereg burda taḫt eye
Yazdı bu tâc baş isteyer taḫt eye
Söyledi: yaz bir gül yazdım taḫteye

Çentem üste cânsiz bulbul çehledi
Ḳaraŋilig taḫtasını tehledi

Elif geldi meniminen oynadı
Avcigimiŋ ḳazaninda ḳaynadı
Dédi: Göynüŋ bir ḳubârsiz oynadı

İçinde var çimen ʿaksi çay ʿaksi
Çayda çimer ulduz ʿaksi ay ʿaksi

İşşiḳ gelib gözlerimi açanda
Ḳaraŋilig ilim ilim ḳaçanda
Kûh havada pehnâpehnde, baçanda

Damça damça deŋizleri aḫdım men
Géri döndüm geçen güne baḫdım men
Ḳonşumuzda ta ki şuluḳ ḳopardı
Anam gezib nil o ezve tapardı
Elif geldi göy muncuġu apardı

Çinim üste yaşıl parça, daha yoḫ
Teberzin o keser ḳazma, daha yoḫ

Ḳaç ḳara ḳaç dédim dédi: Al geldi
Géne anam suraġına al geldi
Ḳan boyaġı coşġun oldu al geldi

Elif o lam geldi daha al gelmez
Yazġı pozmuş bize béle al gelmez

Elif geldi menim ḳara günümde
Ayaḳ yalın bir çingiruw çiminde
Yolum uzaḳ ḳaraŋilig ünümde

Men ki çölde cinn o peri séverdim
Elif yazdım kor molladan ḳarardim

Elifinen tutdum ʿaḳliŋ şehrini
Şeker étdim bilmezligiŋ zehrini
Söyle sen ki üzdüŋ ʿilimiŋ baḥrini

Elif, Elif, Elif "b" o "he" o "mim"
Nun ve'l ḳalem bizim éliŋ béygi kim?

5/4/87 (2008)-Şiraz

IX. BÖLÜM

UZAḲ YOL

Uzaḳ yol himmet éd élden ḳalmışam
Bir şéydâ bulbulam guldan ḳalmışam…

UZAḲ YOL

O dağılmış o tefriḳa éllerim
Ne bir éynâḳ ruzgâr sér gözelim
Ḫazân görmüş yaz görmemiş çöllerim

Çiçekli bir nev-bahâr sér gözelim
Bizim Ṣanʿan bir ḫumâr sér gözelim

Bir "Mûsâ" sér daġ o daşı sesleye
Bir"Behmen"sér döşüb ḳana islaya
Bir "Ṣavlet"sér şér igidler besleye

Ruzgârım géne "Ṣavlet" doġ génen
"Ṣavlet" olmaz balaların boġ génen

Duna henuz dâmânıŋda gözüm var
“Ḫusruw Şirin” vardır çeşme nâzım var
Ammâ éle bir Koroġlu lazım var

Ḳilic çeke ḳanlı çaydan geçe yâr
Hamı dostu düşmenlerden seçe yâr

Él ġamından dolu derd o mâtemem
Zindan olub öz derdimi ötemem
Ḳoy tâ dowran emcekinden zehr emem

Biz bir ṭiflek lala déyen yoḫumuz
Ana ölmüş bala déyen yoḫumuz

Haçan olur bu yaramız saġ ola
Nıfâḳ ite tefriḳamız dağıla
Haçan olur ağır éller yiġila

Bir ola ki dost alından öpeg biz
Düşmânları ḥaḳ sacı inen yapag biz

Bir olaydı”Ḫân-ı Behmen” iŋ eyyâmı
Bir geleydi şér kişiler péygâmı
Aralayag ḳiliclardan niyâmı

Bir olaydı daġ o daşa ḳan sepeg
Ölüleriŋ üzüne bir cân sepeg

Dussağı dünyânıŋ bağlıdır gözü
Burda bir deli var aŋlamaz sözü
Bir siniḳ ayna var ḳubârlı üzü

İçinde bir pés rivâyet ʿaksi var
Bir “Manṣûr” var bir şehâdet ʿaksi var

Uzaḳ yolum: Aġır élden ḳalmışam
Bir bulbulam ḳizil gülden ḳalmışam
Coşġun bulaḳ yaşıl çölden ḳalmışam

Çek terkiŋe meni éle étirt sen
Güle étirt yaşıl çöle étirt sen

Uzaḳ yolum: Saġ vusûla gédireŋ
Dolanmışaŋ hayna béle gédireŋ
Sen Allâhıŋ sen ki çöle gédireŋ

Menden selâm apar yornaḳ éllere
O tefriḳa o dağınaḳ éllere

Ḫazân yéli gelmeginden bir danış
Yaşıl çınar solmaginden bir danış
Şér igidler ölmeginden bir danış

Ḫân-ı zinyân o günlerden yâd vérir
Ḳar ağacıŋ çayı ḳan ḳan dâd vérir

Ḳubâr seniŋ gözleriŋi basmışdır?
Hicrân seniŋ béliŋi de kesmişdir?
Başıŋi kim béle dardan asmışdır?

Uzaḳ yolum: Lalalarıŋ pozġundur
Üzüŋ gülmür bolaḳlarıŋ coşġundur

Kas görseden ḳara bize gözgündur
Kor ḳimişiḳ bizim içi yüz, gündur
Ḫazân faṣlı bizim içi yaz gündur

Ḫoş günleri yâda salıb ağlarak
Album édib ḫâṭırasin saḫlarak

Tıfan gelmiş aġacları lüt édir
Cowr tikeni ayaḳları şit édir
Él göçmüşdur yurd ocaġı tüt édir

İşşiḳleriŋ bir birinen çalışmır
Sönmüş ocaḳ çoḫ cân çekir alışmır

Uzaḳ yolum: Tâ vardıŋ bu yaşıŋa
Çoḫ gözeller ayaḳ ḳoydu başıŋa
Çoḫ atlarıŋ summu deydi daşıŋa

Yurdçu gezdi ḳabaġıŋda ḳonalġa
Çoban bolaġıŋdan doldurdu ḳolġa

Çoḫ kes gezdi yaman günde ḥâlıŋçaz
Çoḫ kes ḳaçdı ayaḳ yalın dalıŋçaz
Uce daġ o uca daş o yalıŋçaz

Uzaḳ yolum: Çoḫ uşaḳlar acıḫdı
Géce yarı çörek sedi nâlıḫdı

Uzaḳ yolum: Dağlarınan ḳoşanda
Dağdan énib çay kemine düşende
“Bayram beġi”gediginden aşanda

Dağılaraŋ “Ḫusruw Şirin” düzüne
Ün çevirdeŋ orda “Duna”üzüne

Uca dağlar başı ucuŋ görünmez
Serv-i nâzlar seniŋinen yérinmez
Ḳara téller aġ üzlere serinmez

Dügü döydug, hanı hayna haynalar?
Yâdı ḫéyrânlig ḳowluġunan aynalar

Uzaḳ yolum: Éller ḳondu göçmedi
Başımıza tıfan tutdu açmadı
Él yanında derdli sözüm geçmedi

“Mecnûn” olub döndermişem üz daġa
Gereg deyem öz derdimden söz daġa” ((Méẕûn))

Uzaḳ yolum: Daġ döşünde yol iter
Dağılar her yana aġır él iter
ʿAḳlım iter, saġım iter, sol iter

Nicédem ki uca daġa yol yoḫum
Ayaḳ yoḫum, ḳanat yoḫum, ḳol yoḫum

Ḳevde ḳevde yiġdim ḳonça güllerden
Tökmüşem gözyaşı serv-i téllerden
Yol yaġıdır menden üregde yollardan

Uzaḳ yolum: Ettek senden el menden
Göynüm atı çapdıŋ senden yol menden

Uzaḳ yolum: Bir ḳan şaʿir sözüne
Hicrândan soġulmuş ḳanlı gözüne
Düşmen göynü ḫoş olmasın örüne

Bu aġaca öz içinden ḳurd düştü
Ḫiyâlıŋa ter sunbulu kim biçdü

Şâm olmuşdur ölkemizden gün batmış
Sükût lala déyir şuluḳlar yatmış
Derd sümükden geçmiş ilige çatmış

Uzaḳ yolum: Ḳarrı ana yatalı
Éşitmireg aġsaḳ céyran Meteli

Sûd éyle miŋ ġamdan sen az ḥasret çek
Gel himmet éd özüŋ bir dem ġayret çek
Bundan sora bize yaḫçı ḳismet çek

Uzaḳ yolum: Göy çinarım yiḫdilar
Éller durub mât o ḥéyrân baḫdılar

Pozġun oldu ḳevde ḳizil gülümüz
San éyle ki lâl olmuşdu dilimiz!
Gelden biri démedi ser gelimiz

Feryâdımız boġazlarda boġuldu
Analardan ḳorḫançılıḳ doġuldu

Uzaḳ yolum: Gel çiḫag él dağına
Baş ḳoyag çöllerin ter ḳucağına
Dudaḳ ḳoyag çişmeler dudağına

Yeŋi başdan bu dünyaya gelek biz
Bir ḫoş göreg ondan sora ölek biz

Uzaḳ yolum: Cismimiŋ cân yoḫudur
Ḳaşḳayı şehriniŋ sulṭân yoḫudur
ʿİlâcsiz derdimiŋ darmân yoḫudur

Ḳurru ḳabdan ḫâlı ḳalmış taġçalar
Pozġun olmuş gülümsenmez bâġçalar

Uzaḳ yolum: Yarı yolda ḳalmışam
Él gaminiŋ ḳol boynuna salmışam
Ḫiyâl édme hamı sözü çalmışam

Henuz menim ağır élde sözüm var
Bulaḳlarıŋ çiçekinde gözüm var

Uzaḳ yolum: Aġır éliŋ yâdı ḫéyr
Novruz gülü yaşıl çölüŋ yâdı ḫéyr
Melhuw-miḫek ʿıtr o héliŋ yâdı ḫéyr

Şâdlıḳ Tarı dıŋılasın hay élim
Saġ ḳulaġıŋ ciŋılasın hay élim

Uzaḳ yolum: Ay batanda toy yatar
Şâdlıḳ yatar haylar yatar huy yatar
Bu torpaġa néççe Elif boy yatar?

Néççe igid dalı döndü dal oldu
Néççe laçin gördüŋ yurda dal oldu

Uzaḳ yolum: Gün dolandı batmaġa
Menim baḫtım géne gétdi yatmaġa
Ecel geldi öz yükünü çatmaġa

Cânım ḳaçar héç ṭarafdan yâd yoḫu
Çabalayar üreg ammâ cân yoḫu

İndi géce say ulduzu gözlerim
Apardı bir çay ulduzu gözlerim
Gördüŋ nice ay ulduzu gözlerim

Âsımândan çekdi dara ruzgâr
Aramıza saldı ara ruzgâr

Uzaḳ yolum: Ayrı düşdüm ümüdden
Ḳan tökülür çöl çeminde sögüdden
Ḫaberim yoḫ gözel başlı igidden

Ya apar başımı urda dara vér
Ya ki aġır élden birce ara vér

Uzaḳ yolum: Serdârımıŋ adı yoḫ
Üreglerde aġır éliŋ yâdı yoḫ
Aġız içinde şirinligiŋ dadı yoḫ

Batırdılar kül altına gözleri
Pés tütünen kor étdiler gözleri

Bîsütün döşünde ölmüşdü “Ferhâd”
Ammâ men gördüm ki dünya dolandı
Bî-sütünda “Ḫusruw” ḳana boyandı

Uzaḳ yolum: “Yetimyâla” salâm vér
“Manṣûr” “Duna” inen dilleş kelâm vér
“Ḫaydar Baba” ölkesine péyâm vér

Dé: “Ersalan” Uzaḳ yoluŋ oġludur
Sinmiş ḳolu zencîrinen baġlıdır

SONUÇ

Gerek İran politikalarından kaynaklanan sebeplerle gerekse Kaşkay Türklerinin göçebe bir halk olmalarından dolayı Kaşkay Türkçesine ait yazılı kaynaklar yetersizdir. İncelediğimiz bu metin Kaşkay Türkçesine ait kaynaklardan biri olduğu için ve metin Arap harfleriyle yazıldığı için gerek imla gerekse gramer özellikleri bakımından bir takım problemlerle karşılaştık.

İmla ve gramer sıkıntılar dolayısıyla aynı sözcüklerin farklı imla yazılmış olmasından dolayı hangi yazımın doğru olduğu konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Metinde özellikle Farsça tamlamalarda yer alan "u" sesi, Farsça kelimelerde olduğu gibi Kaşkay Türkçesinde de "o" şeklinde okunmuştur.

Kaşkay Türkçesindeki isim+yardımcı eylem şeklinde oluşan birleşik eylemler, Farsça isimler ve Türkçe eylemlerin bir araya getirilmesi ile oluşmuştur:
Örn: Lüt édir (2334) "çıplak bırakır" Râm eylemek (j) "yola getirmek". Bu iki dili olan toplumlara ait bir dil özelliğidir.

Türemiş sözcükler oluştururken yine Farsça sözcüklere Türkçe ekler getirilerek sözcüklere Türkçe özellik kazandırılmıştır:
Örn: Gevâhlık (1533) "şahitlik"

Kaşkay Türkçesinde bildirme fiili ile kullanılan iyelik bildirme fiilinden sonra gelmektedir. Bu, Farsçanın bir özelliğidir. Bildirme fiili ile kullanılan iyelik çekimi Farsçanın özelliğini yansıtmaktadır. Örn: Ayak yohum (2366) Ayrıca Farsça edatlar da kullanılmıştır. Örn :"Kaş" köynegiŋ olaydım (1062) "keşke" , " San" éyle ki bir il geçdi (1107) "sanki"

Bütün bu özelliklerden yola çıkarak Kaşkay Türkçesinde yoğun bir Farsça etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Kaşkay Türkçesinde eski Türkçenin özellikleri devam etmektedir.

Eski Türkçedeki II.Tekil kişi iyelik eki +(I)g ve II.çoğul kişi iyelik eki +(I)gIz, +(U)guz, II.tekil kişi şahız Eki –(A)g, -(I)g ve II.çoğul kişi şahız eki –(I)nIz, -(I)g Kaşkay Türkçesinde de kullanılmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde görülen şimdiki zaman –(y)Ir, -(y)ur bunun olumsuz şekli olan –mIr, gelecek zaman eki olan –AsI, -AsU, zarf fiil eki olan –AndA Kaşkay Türkçesinde de görülür. İstek kipi, şart kipi, gereklilik kipi Türkiye Türkçesi ile aynıdır.

Oğuz Türkçesinin bir şivesi olan Kaşkay Türkçesi görüldüğü gibi karakteristik özelliklerini korumakla birlikte Farsçanın etkisinden ne yazık ki kurtulamamıştır. Yaşadıkları coğrafya gereğince bu etki kaçınılmazdır. Ancak son yıllarda Kaşkay şairlerinin ve yazarlarının Kaşkay Türkçesini Farsça etkisinden kurtarmaya çalışmaları yadırganmamalıdır.

Nitekim Ersalan Mirzayi'de eserinde Kaşkay Türkçesinde yeni kelimeler yaratmaya ve kullanmaya özen göstermiştir: Örn: sazıraŋ (183). Sazıraŋ kelimesi saz müzik enstrümanının neşe ve eğlence ile ilişikisi yoluyla türetilmiş "neşelenmek" anlamında yeni bir kelimedir.

İnanıyoruz ki Kaşkay Türkçesi, dillerine ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlı Kaşkay yazarları, şairleri sayesinde daha çok yazılı verim kazanacak, Kaşkay edebiyatçıları kendi yazı dillerinin özelliklerini yansıtarak, Farsça etkisinden biraz daha uzaklaşacak, böylelikle Kaşkaylar nitelikli bir yazı diline sahip olacaklardır.

SÖZLÜK

-A-

aġ T. i	Ak, beyaz
aḫ- T.f	Akmak
ahai F.i	Hey
aḫmurru F.i	Asık surat
Aḥsenü'l ḫâliḳine A.c	Yaratıcıların en güzeli, Allah
aḳrâr A.i	Karar, anlaşma
alçın T.i	Av kuşu,yırtıcı kuş
alıcı T.i	Bir tür yırtıcı kuş
allaçık T.i	Çit
allat - T.f	Aldatmak
ara vér- T.bf	Adres vermek
aralı ḳal- T. bf	Mesafede, uzakta kalmak
aşġal F.i	Çöp
âvâra F.i	Başıboş , kimsesiz
ayçek T.i	Doğum
ayrıḳsı T.s	Ayrılmış olan, ayrı olan
ʿaḳrabeler A.i	Saatin ibresi
ʿale'l ḫuṣûṣ A.z.	Hele, hususiyle, en çok
ʿâm sözü T.s	Genel sözü
âsımân F.i	Gök, sema
ʿaşayîr F.i	Göçebe

-B-

bâc vér- T. bf	Kendi varlığından ödün vermek
bâd F.i	Yel, rüzgâr
bafa T. i	Buğdayın hasattan sonraki tutamlarının bir araya getirilmesi
bâr ilâha F.i	Rabbim, Tanrım
başmaḳ T.i ?	Ayakkabı
başmaḳ Tekin T.i	Uğur böceği
bâver F.i	İnanç

baydaḳ T.i	Bayrak
bayġı T.i	Baykuş
Behmen	Rıza Pehlevi döneminde hükümete karşı ayaklanmış ve öldürülmüş bir Kaşkay hanı
bend F.i	Kul
bend éd- T.bf	Konuşmamak için ağzın kapatılması
berehut F.s	Boş çöl
bereklen- T.f	Sağlamlaştırmak
bîdâd F.i	Zulüm, işkence
bîmâr F.s	Hasta
birce T.s	Bir tek gül
birçek T.i	Perçem
bişe F.i	Ova
bitim T.i	Kemiğin kaynaması
biyâbân F.i	Çöl
bizebil- T.bf	Ağzını büzmek
boġanak: T.i	1)Boğucu hava, tozlu hava 2)Sesin boğazda düğümlenmesi, tıkanması
boynu Bağı T.i	Kolye
böleklen- T.f	Bölünmek
budaḳ T.i	Ağacın dalı
buġda T.i	Buğday
bula- T.f	Fırlatmak
bulaḳ T.i	Yerden kaynayarak çıkan su, pınar
burmaḳ T.i	Parmak
burnu bas- T.bf	Burnu sürtülmek
burru F.zm.	Tümü
bus- T.f	Pusu kurmak
bükül- T.f	Dönmek
-C-	
canaḳ T.i	Tavuğun lades kemiği
câr ét- T. bf	Bağırmak, inlemek

carrı berḳi F.i Elektrikli süpürge

câvidân F.s Sonsuz, ebedî

céyran balaġı T.i Ceylan yavrusu

cib T.i Cep

covher F.i Cevher

cowr F.i Cevr, acı,eziyet

cufta F.s Çift

cuġab A.i Cevap

cûş F.i Coşma, kaynama

cüce T.i Piliç

cül F.i Atın üzerine konulan örtü

-Ç-

Çah Zal Ḫunc-i Laristan'da kışlak bölgesine yakın bir yerin adı

çâh F.i Kuyu, çukur

Çah Kûh Kaşkay bölgesinde bir dağ adı

Çah Marı Ḫunc-i Laristan'a yakın ceylanlarıyla meşhur bir yerin adı

çaḫart- T.f Çıkartmak

çaḫnaş- T.f Kıvılcım atmak

çap- T.f Hızlı koşmak

çapar T.s. Hızlı koşan

çarġâd F.i Baş örtüsü

çat- T.f Bir yere varmak, ulaşmak

çebim T.i Çimen

çehle- T.f. Ötmek

çeppe çeppe F.s Tomar tomar

çıraḳ F.i Kandil, mum

çingiruw T.i Çıngırak

çörek T.i Ekmek

-D-

dâd F.i Feryad, imdad

dal 1) د harfi 2)Akbaba

dalıŋçaz Dalına kadar, dalın arkasına kadar

dâm F.i Tuzak

dâmâ F.i Tuzak

damaḳ F.i Mutlu, sevinçli

dâmân F.i Etek

damça: T.i Damla

dânâ F.s Güçsüz

dana T.i Tane

dar T.i Dokuma tezgahı

dâr F.i Dar ağacı

ḍarbü'l meṣel A.i Atasözü

darġa F.i Deve çobanı

Dâvûd Kaşkay müziği üstadlarından birinin adı.

deli börki davara ḳoymak T.bf " Bilip de bilmemezlikten gelmek."

démişli T.f Söyleyeli, söylediği gibi

deyirli T.s Değerli

deyḳe Dakika

Dilârâm F.i 420-438 tarihleri arasında tahtta hüküm süren Sasaniyan sülalesinden İran hükümdarı Behram-ı Gur'un sevgilisi. Behram ile birlikte şiir söyleyen ilk şairlerden biri olarak kabul edilir. Güzelliği ve zekasıyla ünlüdür.

dile çal- T.f Diline takılmak

dilleş- T.f Sözleşmek, anlaşmak

dilmac T.i Tercüman, çevirmen

doġanaḳ T.i Yükü hayvanın sırtına yükledikten sonra yükün düşmemesi için yükü bağlamak için kullanılan halka şeklinde bir alet.

dol T.i Döl

don T.i Elbise

dorenglig F.i İki renkli, İki yüzlü

dotiġa F.i Traş için kullanılan ikili erkek jileti

dovar T.i Koyun sürüsü

dowat A.i Divit

dowr F.i Devir

dörd ağac T.i Tabut

döyre T.i? Ters

dulaḳ T.i Duvak

Duna: Kaşkay bölgesinde yer alan bir dağın adı, Kaşkay şairi Manṣur Şah Muhammedi'nin bir şiirinin adı

dussaḳ T.i Tutsak

dügü T.i Pirinç

düz- T.f Dizmek

-E-

ebedençez F.e Ebede kadar

ebrişem F.i İbrişim, bükülmüş ipek

efsilmek T.f Sallanmak, hareket etmek (Buğdayı çöplerinden arındırmak için sallamak)

ehl-i râz A.i Sır sahibi

elan A.z Şimdi

elest A.i Allah'ın ilk yaratışı, kainatın başlangıcı

emcek T.i Göğüs

engebi T.i Sorun, engel

esrâr A. i Gizlenen, bilinmeyen şeyler

étirt- T.f Ulaştırmak

éynâḳ T.s Neşeli, huzurlu

éyvân F.i Büyük sofa, kemerli yüksek bina, çardak

-F-

fârıḳ A.i Rahat

fâş ol- T.bf(?) Bir sırrı açıklamak (faş yazılışına bak!)

ferheng F. i Bilgi, hüner, kültür

fıġân F.i Bağırma, inleme

Furud ve Ferhâd Kaşkay müzisyenleri

-G-

gédâ F. i Dilenci

Géden darġa Kaşkayların bir şarkılarının adı

Géden aġır él Göç eden Kaşkay ili, bir Kaşkay şarkısı

gedig T.i	Yokuş
gel F.i	Sürü
gellâh F.i	Deve sürüsü
geŋ T.i	Geniş
gerdiş - T.f	Dolaşmak, dönmek
gerneş- T.f.	Gerinmek
gevâhlıḳ F.i	Şahitlik
gic T.f	Dönmek
giléylig éd- T.bf	Dertleşmek
Giraylı	8'li hece ölçüsü ile yazılan Kaşkay şiir kalıbı
girdeg T.i	Gerdek
girdeg besle- T.bf	Gerdek çadırının süslenmesi
giriftâr F.i	Esir, tutkun, tutulmuş
göyçek T.s	Güzel
göyer - T.f	Yeşermek
göyn T.i	Gönül
gözgün T.i	Ayna
gumân F.i	Şüphe
gummud T.i	Kubbe
gurba F.i	Kedi
gurca T.i	Domates
güdâz F.i	Eriten, yakan , mahveden
gül -ʿiẕâr F.i	Gül yüzlü
gül ruḫ F.i	Gül yüzlü
gülgez F.i	Erguvan rengi
güẕer éd T.bf	Geçmek
-H-	
Ḫˇâce Ḥâfiẓ	Ḫˇace Ḥafıẓ Şirazi , asıl adı Şemsettin Muhammed olan İranlı şair.
ḫˇâr o zâr F.s	Hor, zavallı
ḫâˇb-ı ʿadem F.t	Yokluk uykusu
habalaḳ	Bir Kaşkay çocuk oyununda erkek çocukların ellerini dudaklarına götürerek çıkardıkları ses, zılgıt

ḫak endâz F.i(?)	Kürek
Ḫalaḳu'l insâne mineṭṭîn A.c	"İnsanı topraktan yarattım"
ḫalâṣ A.i	Kurtulma, kurtuluş
ḫâl-be-ḥâl F.f	Halden hale düşmek
ḥâlıŋçaz F.e	Halin kadar
ḫalîc A.i	Boğaz, kanal
hamı F.z	Her şey, hepsi
hanı T.s	Hangi
Ḫân-ı Zinyân:	Şiraz'ın güneybatısında Kaşkay savaşçılarının savaşmış oldukları bir yerin adı.
haray	Feryad, isyan
ḥarîr F.i	İpek
hayla- T.f	Seslenmek
hayna :	Kaşkay kadınlarının pirinç döverken söyledikleri şarkı
ḥayy o Kerim A.i	Allah'ın isimlerinden biri
ḫazân F.i	Sonbahar
ḫazuk F.i	Böcek
Helévan	Bir at cinsi
héley T.i	Halay
hélle T.f	Kakülenin koku vermesi
hélli asma T.i	Kaküleden yapılan ve gelinin boynuna asılan kolye
ḫemir A.i	Hamur
ḫerkûruz F.i	Dikenli bir bitki
ḫermen F.i	Harman
ḫéşm F.i	Tanıdık
Ḥéydar	Kaşkay müziğinde bir müzik makamı
héyva T.i	Ayva
ḫırt o pırt F.i	Çer çöp
ḫışt F.i	Çamur
higer F.i	Eyer
ḫina A.i	Kına
Ḫoten	Çin'de bir şehir.
hörük T.i	At ya da devenin ayak bağı

ḫûb F.s	İyi, güzel, hoş
hula- T.f	Baykuşun ötmesi
ḥulûl éd- T.bf	Ruhun doğması
ḫumâr F.i	İçkiden sonra gelen sarhoşluk
Ḫunc	Ḫunc-i Lâristan şehri.
ḫurd F.f	Mahvolmak
ḫurram F.s	Gönül açan, ferahlık veren
ḫurûş - F.f	Coşmak
Ḫusruw Şirin	Kaşkay bölgesinde bir yayla adı.
huy éd- T.bf	Havlamak
-I-	
ınıẓâr A.i(?)	Bir yana kalma, tek başına çekilme
ʿıtr A.i	Kokulu bir bitki, ıtır
ʿıyd-ı novruz F.b.i	Nevruz bayramı
-İ-	
i (ad)	Koku
igid T.i	Yiğit
il T.i	Yıl
İlḫi	Bir at türü
ilme T.i	Halı dokurken atılan ilmek
İmâmzâda	İran'da bir türbenin adı
imekle- T.f	Emeklemek
imeklenmek	Uyuklamak
it- T.f	Kaybolmak
itim T.i	Kayıp, ölüm
-K-	
ḳabaḳ T.i	Ön, ön taraf
ḳaç ḳara ḳaç	"Kaç karanlık kaç" Kaşkayların doğum yapan kadınların al basması olmalarını engellemek için söyledikleri bir söz. İnançlarına göre al, loğusa kadının ciğerlerini yemek için gelir. Bu yüzden bir hayvan kesilir ve onun ak ve karaciğeri çıkarılarak bir sopanın ucuna takılır. Bu sopa yukarı kaldırılarak havada daireler çizilir. Böylece "al" ın sopanın üzerindeki ciğeri yemesi sağlanarak kadın korunmuş olur. Çok

	ince bir sopa ile kadını vdöver gibi yaparak "kaç kara kaç" denir.[175]
kaġıẓ F.i	Kağıt
kam F.i	Ağza gelen tat
Ḳara ağaç	Kaşkayların göç güzergâhında yer alan bir nehrin adı.
ḳaranı T.i	Karanlık
ḳarimçe A.i	Karınca
ḳaytar - T.f	Geri vermek, yerine getirmek
ḳarnı duzla- T. Bf	Midesi sırtına yapışmak
kas göster- T.bf	Bulanık göstermek
kaş F.e	Keşke
ḳaş F.i	Hayvanların yattığı yer, açık alan
ḳaşeng F.s	Güzel
ḳaşeŋ F.i	Kaşın
ḳavm A.i	Akraba
ḳayım ol- T. bf	Defn etmek
ḳayıran T. i	Bir şeyi tamir eden, düzelten
kec F.i	Eğri
keher	Bir at cinsi
kem A.i	İp
kemin A.i	Tuzak
kend F.i	Köy
kend ẕéhn F.t	Geri zekalı
kerez F.z	Kez, defa
kerki- T.f	Kesmek, kırpmak
Kerna :	Kaşkay müziğinde kullanılan ve zurnaya benzeyen bir enstrüman
kevde F.i	Demet, deste
ḳéy baḫ- T. bf	Kaygılı bakmak
ḳeyḳac éd- T.bf	Atın üzerinde silah atma
ḳırḫ- T.f	Kesmek, kırpmak

[175] Yaşar Kalafat ,"Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk inançları"http://turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim

kic T.i	Ayak
kil vur - T.bf	Zılgıt çekmek
ḳimişiḳ T.i	Kıvılcım
ḳizil T.i	Altın rengi
ḳocal- T.f	Yaşlanmak
ḳocuş- T.f	Kucaklaşmak
ḳolac ḳol T.t	İri, kalın kol
ḳolay T.i	Yakın
ḳolbaḳ T.i	Bilezik
ḳolġa T.i	Kola takılan küçük testi
ḳompa T.i	Gonca gül
ḳon- T.f	Oturmak. Kaşkaylar bir yere oturmaya konmak diyorlar.
ḳonaḳ T .i	Misafir
ḳonalġa T.i	Kaşkayların göç esnasında göç kafilesine önderlik eden kişi
ḳow F.i	Balon
ḳowġa T.i	Kavga
ḳowzan- T.f	Yükselmek, kalkmak
ḳoz T.i	Oğuz
kömeg T.i	Yardım
ḳubar ḳubar F.i	Öbek öbek
ḳubâr F.i	Toprak
kufârât A.i	Küfürler
ḳullâb A.i	Yalan, taklit
ḳulun	At yavrusu, tay
ḳulunc A.i	Arkasından, peşinden
kunc F.i	Köşe
kutâ F.s	Kısa
kûy F.i	Köy
-L-	
laçın F.i	Bir kuş türü
lâl ol- T.bf	Sağır olmak
Landkruz	Araba markası

layla- T.f	Seslenmek
liḫe F.i	Dal
lic F.i	Karnı aç olmak
lüt éd- T.bf	Çıplak bırakmak
-M-	
maġrib A.i	Gün batışı, Batı
mâhı F.i	Balık
Mâh-ı Perviz	Kaşkayların güzel sesli bir deve çobanın adı.
mahzûm ol- T.bf	Yenilmiş
Manṣûr	Kaşkayların Mansûr Şah Muhammedi adlı ünlü şairleri
manẓûre A.i.	Noksan, kusuru olan
marsûm F.i	Gelenek, âdet
Mazı	Mézûn'un sevgilisi
meḫmel F.i	Kadife
Mekku	Ḫunc-i Lâristan yakınlarında bir Kaşkay köyü
mermelik T.i	Küçük kertenkele
Metel T.i	Hikaye, masal
Méẓûn	Mirza Mehmed İbrahim adlı ünlü Kaşkay şairi
Miṣrî ḳılıclar	Ünlü Mısır kılıcı
moncuḳ T.i	Boncuk
mowc F.i	Dalga
mowġa F.i	Zaman, mevki, durum
muġabıl A.s	Bir şeyin karşısında bulunan
murça F.i	Karınca
murçaliḳ T.i	Soğan türünden olan ve çocuklara yedirilen bir tür bitki.
Mûsâ:	Kaşkay savaşçılarından birinin adı
muştuluḳ T.i	Müjde
-N-	
naġad T.s	Ne kadar?
naġıl T.i	Masal, hikaye
nahâr F . i.	Akşam yemeği
naḥv A.i	Yan, yön, taraf

nâlıḫ- T.f	İnlemek
nâ-saz F.s	Uymaz, uygunsuz
nâ-sıpâs F.i	Şükür etmeme, dua etmeme
naştalıḳ F.i	Kahvaltı
nâ-tevân F.s	Güçsüz
nâz balış F. i	Yastık
ne mi şenâşem valla, ne F.c	Vallahi tanımıyorum
neçunam T.c	Ne için varım
nefḫet fih men rûḥı A.c	Kuran-ı Kerim'de bir ayet. " Ben kendi ruhumdan insan kalıbına üfledim."
nevâ F.i	Ses, makam, ahenk
nev-bahâr F.i	İlkbahar
neyre	Tuzak, düzenbazlık
neẕr ét- T.bf	Adak adamak
nıfâḳ A.i	İki yüzlülük
nışân F.i	İz, belirti
nil o ezve F.t	Çamaşırları beyazlatmak için kullanılan mavi renkli bir madde
niyâm A.i	Kın, kılıç kını
novruz gülü T.i	Nevruz çiçeği
-O-	
oḫ T.i	Ok
ʿomr A.i	Ömür
ord-i behişt F.i	İran takviminde 21 Nisan'dan 21 Mayıs'a kadar olan süre.
otaḳ T.i	Çadır
ovuc T.i	Avuç
owsar F.i	Gem
oyaḳ T.i	Uyanık, ayık
-Ö-	
ögen T.i	Gem
ön éd T.bf	Yüzünü çevirmek
örken T.i	Yük
özge T.i	Başka

-P-

pâ-be-rikâb F.s	Ayağı üzengide, hareket etmek üzere bulunan
panâh ol- T.bf	Sığınak olmak
paşna F.i	Topuk
pây-endâz F.i	Büyük kimselerin geçeceği yerlere, ayaklarının altına serilen halı
payla- T.f	Pay vermek
payla F.i	Piyale, küçük kâse
pehle F.i	Dağ yamacı
pehli F.i	Yan, bir şeyin yanı
pehnâpehn F.i	Genişlik
peḫşe F.i	Sinek
perper F.i	Yaprak yaprak
pés T.s	Pis, kötü, böylece
pesîn F.z	Sonra
péygâm F.i	Haber
pırr o puşal F.t	Hasattan sonra saman ve buğdaydan kalan kabuk artıkları
pişbâz F.f	Birini karşılamaya gitmek
pişkeş F.i	Hediye, armağan
polow F.i	Pilav
poşt o penâhım F.t	Sırt, arka, dayanak
pozġun T.i	Dağınık, bozgun
pûç F.i	Boş
pül F.i	Para
pülek F.i	Pul

-R-

râm eyle- T.bf	Yola getirmek, ehlileştirmek
raya getir- T.bf	Yola getirmek
recm A.i	Taşa tutma, taşlama
renc F.i	Zahmet, eziyet
resm o rus A.t	Gelenek
rikâb F.i	Üzengi

rivâyet A.i	Söylenti, haber
rûwşen F.s	1) Aydın, parlak 2) Belli, meydanda
-S-	
Ṣamṣam	Kaşkay müziğinde bir müzik makamı
san F.e	Sanki
Ṣanʿân	Mantıku't- Tayr'daki bir karakterin adı
saral - T.f	Sararmak
sarı F.e	- e doğru
sarı Ulduz T.t	Sabah yıldızı
saṭl A.i	Tas, kova
Ṣavlet	Savlet'üd Devle, Kaşkay hanı
sâye -be-sâye F.z	Gölgeden gölgeye
sayġış T.i	Saymak
sayrı T.i	Hasta
saza min- T.bf	Neşelenmek
se- T.f	İstemek
sed éd - T.bf	Set çekmek
Seḥerâvâz	Kaşkaylarda düğünün başlangıcını haber veren ve sabah çalınan bir müzik.
şenâ A. i	Şükür
senger F.i	Siper
Sentur	Kaşkay müziğinin kanuna benzeyen bir enstrümanı
ser gerdân F.i	Başı dönen, sersem, şaşkın
serâ F.i	Köşk
ser-â-ser F.z	Baştan başa, büsbütün
sımṭaḳ T.i	Sorgu
sıtar	Kaşkay müziğinde kullanılan ve tara benzeyen bir enstrüman
şiġa éd- T.bf	İmam nikahı kıymak
siḫ- T.f	Sıkmak
sim F.i	Tel
sin- T.f	Kırılmak
sinik T.i	Kırık
sir A.i	Sır

sirr-i nahân F.t	Gizli sır
soġul- T.f	Sokulmak
sowad F.i	Eğitim, yazıp okuma
Sûd F.i	Kâr
sufal - T.f	Solmak
sulum étişmir T.bf	Hiç bilgim yok
summu T.i(?)	At nalı
surak̦ éd- T.bf	Sormak, araştırmak
surak̦laş- T.f	Hal hatır sormak
suyuz T.s	Susuz
sûz F.i	Acı
-Ş-	
şabaş F.i	Düğünde oynayanlara verilen bahşiş
şâd F.s	1)Mutlu 2) Şayed
Şâhçırağı	İran'ın Şiraz şehrinde bulunan ve her tarafında ayna olan içi parlak bir türbe
Şâh-ı Mirza	Ney üfleyen bir Kaşkay müzikçisi
şâm F.i	Akşam
şehâdet A.i	Şahitlik etme, bir şeyin doğruluğuna inanma, "Eşhedü en lâ İlâha il lallâh" cümlesini söyleme
şerm F.i	Utanç
şermender F.i	Utanç sahibi kimse
şit édir T.bf	Şiddet göstermek , dayak atmak
şûh̦luk̦ F.i	Şaka, mizah
şu'la A.i	Alev
şuluk̦ F.i	Kalabalık
şûr F.i	1) Şamata, gürültü 2)Tuzlu 3) Azerbaycan müziğinde bir makam
şûre A.i	Konuşmak için toplanma, konuşma yeri, konsey
-T-	
tâ F.b	Ki
tâb o tevân F.t	Güç
tabşır - T.f	Emanet etmek , bırakmak

Tacik T.i	Kaşkayların Türk olmayanlara ve Farslara verdikleri isim
taġça T.i	Duvara takılan raf
tala F.i	Altın
tamâşâyı F.i	Bakıp seyretme
tanış T.i	Tanıdık
tar F.i	Halının dokunan her teli, ipi
Tarı T.i	Tanrı, Allah
târâc ol- T.bf	Yağma etmek
Tat T.i	Kaşkayların Türk olmayanlara ve Farslara verdikleri isim
tay	Gibi
teberzin F.i	Balta
tefriḳa A.s	Dağılmış, parça parça olmuş
tehle - T.f	Teklemek, tek hale getirmek
tek T.e	Gibi
tekin T.e	Gibi
tele sir- F.bf	Acele etmek
temennâ A.i	Minnet, istek
teng éd- T.f	Daraltmak
teng F.s.	Dar
tep[176] o tola F.t	Karışık, işlerin karışması
ter F.z	Daha
tersâ F.i	Hıristiyan
tovuslar téli T.t	Tavus kuşlarının tüyü
towla- T.f	Bir şeyi çember şeklinde çevirmek sallamak. (Tabiat taklidi bir sesten oluşmuştur. Çünkü bu, ucunda kömür koymak için kafesi bulunan zincirli bir aleti sallarken çıkan sesten towla- eylemine dönüşmüştür.)
toy T.i	Düğün
tuluḳ T.i	Hayvan derisinden yapılan içine su, yağ ve peynir konulan zarf, tulum
turuş T.i	Ekşi, yüzünü ekşitme

[176] Tep o tola yünlerin halı dokunurken iç içe girmesi ancak şair bunu işlerin karışması anlamında kullanmıştır.

tuş T.i Düş, rüya

tuş ol- T.bf Esir olmak

tuwar terlan T.i Dişi doğan

tütüzdür- T. f Tutuşturmak

ṭiflek T.i Tıfıl, küçük çocuk

ṭoġyan éd - T.bf Taşmak

-U-

uca T.i Yüce

ʿûd A.i Tütsü

usa Usta, Kaşkayların müzisyenlere verdikleri isim.

uvre F.z Bir kez, bir defa

-Ü-

ümüd F.i Ümit

üzebil- T.bf Hayvanın derisini yüzebilmek , kesebilmek

-V-

vaḥdet A.i Yalnızlık, teklik, birlik

Vele'ż żalim A.c İmamların söyledikleri bir söz.

velm F.z Çok

vil F.z Boş

vila Villa

-Y-

yaġı T.i Yağma

yaġlıḳ T.i Kadınların taktığı renkli baş örtüsü ya da mendil

yaḫa T.i Yaka

yalıŋçaz T.e Yalnızca

yazġı T.i Alın yazısı, kader

yazı T.i Ova

yemelim T.i Yemeğim

Yetimyâl Kaşkay şairi ʿEvazullah Seferi'nin şiirinin adı

yéy ter F.z Daha iyi

yırla - T.f Şarkı söylemek

yiġ- T.f Derlemek, toplamak

yirçi T.i	Şarkıcı
yornaḳ éd- T.bf	Yormak
yowud - T.f	Bir kimsenin yaklaşmasına izin vermek
yurdçu T.i	Göç öncesinde Kaşkayların gidecekleri yeri seçen ve orayı kafile gitmeden önce keşfeden kimse, rehber
yus- T.f	Yıkamak
yus- T.f	Saçı yolmak, çekmek

-Z-

zaġ T.i	Üzerlik adlı bitkiyle birlikte nazardan korunmak için ateş üzerinde yakılan bitki
zâr - T.f	Miyavlamak
zârenci F.i	1)Üzgün, hali iyi olmayan 2)Kaşkay müziğinde bir şarkı adı.
ẓéhn F.i	Düşünce
zehr-i mâr F.t	Yılan zehri
zîn F.i	Eyer
zînet A.i	Süs, bezek
ẓuhr	Öğle vakti. Öğleyin.
ẓulumât A.i	Karanlık

KAYNAKÇA

ABRAHAMİAN, Ervand, *Modern İran Tarihi*, Çev: Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

AHUR, Şehram, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2001.

AKSOY, Alper , "Kaşkay Türkleri", *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı:7, Ankara, 1980.

ATTAR, Aygün (Haşimzade), *İran'ın Etnik Yapısı*, Ankara, 2006.

AZER, San'an, *İran Türkleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1942.

BALA,Mirza,"Kaşkay"*http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm* (11.08.2012).

BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2007.

BAŞDAŞ, Cahit, "Türkiye Türkçesindeki Asli Uzunluk Belirtileri", *Turkish Studies*, c.2/2, 2007.

BECK, Lois, *The Qashqa'i of Iran*, Yale University Press, New Haven and London, 1986.

BEKSAÇ, A. Engin, "İran" *İslam Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, 2000, c.22.

BENZİNG, Johannes, MENGES HEİNRİCH, Karl, *Tarihi Türk Şiveleri*, Çev: Mehmet Akalın, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

BLAGA, Rafael, *İran Hakları El Kitabı (Handbook's of İranian Peoples)*, 1991.

BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

CAFEROĞLU, Ahmet, "İran Türkleri", *Türk Kültürü Dergisi*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, sayı:50, Ankara, 1966.

CAVANŞİR, Babek, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ortaçağ Tarihi Program, İstanbul, 2001.

ÇELİK, Muhittin, *Kaşkay Türkçesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi) Malatya, 1997.

ÇELİK, Muhittin, "Kaşkay Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.20.

ÇELİK Muhittin,"İran'daki Kaşkay Türkleri", *www.tdkdergi.gov.tr/TAE/1998_05/1998_05_15_celik.pdf* , (20 Ağustos 2012).

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lugat*, Aydın Kitabevi, 22. Baskı, Ankara, 2005.

DİLAÇAR, Agop, *Türk Diline Genel Bir Bakış*, TDK Yayınları, Ankara, 1964.

DOERFER, Gerhard, "İran'daki Türk Dilleri", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1969.

DOERFER, Gerhard, "İran'da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor", Çev: Semih Tezcan, *TDAY-Belleten*, Ankara, 1973-1974.

DOLATKHAH, Sohrab, "The Kashkay People, Past and Present", *Bilig Dergisi*, Spring, sayı: 53, 2010.

ERENOĞLU, Dilek, "Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma", *Turkish Studies*, cilt:6, sayı:4, 2011.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dilbilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2002.

ERGİN, Muharrem, "Kaşkay Türkleri Üzerine Açıklama", *Türk Kültürü Dergisi*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, sayı:6, Ankara 1963.

GABAİN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, Çev: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

GÜLSEVİN, Gürer-BOZ, Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984.

HALACOĞLU, ALBAYRAK, Recep, *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu*, Ankara, 1992.

HEYET, Cevat, ”İran’daki Türk Kültürünün Durumu”, *Tika 1. Uluslar arası Türkoloji Sempozyumu*, Yayına Haz. : İsmail Aydoğan, Zuhal Yüksel, Ocak Matbaası, Kırım, Ukrayna, 2005.

JOHANSON, Lars, BULUT,Christiane, *Turkologıca 62, Turkic-İranian Contact Areas Historical and Linguistic Aspects*, Harrosswitz Verlag, 2006.

KAFKASYALI , Ali, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010.

KALAFAT, Yaşar, *Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk inançları*“http://turkoloji.cu.edu.tr/Halkbilim, (17 Ağustos 2012).

KALAFAT, Yaşar, *İran Türklüğü-Jeokültürel Boyut-*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.

KANAR, Mehmet, *Farsça Dilbilgisi – Konuşma, Çeviri Tekniği, Farsça-Türkçe / Türkçe-Farsça Sözlük* – Say Yayınları, İstanbul, 2011.

KARAARSLAN, Mehmet, “Başlangıçtan Günümüze Kaşkay Dili ve Edebiyatı Üzerine Değerlendirmeler”, *Karadeniz Araştırmaları*, sayı: 31, Güz 2011,

KARAHAN, Leyla, “Yükleme (akuzatif) ve İlgi (genetive) Hali Üzerine Bazı Düşünceler”,*LeylaKarahan/turkoloji.cu.edu.tr./Yeni%20Turk%20DİLİ/leyla_karahan_yükleme.pdf*, (23 Ağustos 2012).

Kardaş Edebiyatlar Dergisi(1999), “Birinci Uluslar arası Azerbaycan Tanıtım Sempozyumu”, 3-5Aralık,1998, Şereftana/Tebriz Çağlayan Matbaası Erzurum, Haziran 1999 KARTALLIOĞLU.

Yavuz –YILDIRIM, Hüseyin, ”Azerbaycan Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet B. Ercilasun, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

KORKMAZ, Mehmet, *Zerdüşt Dini, İran Mitolojisi*, Alter Yayınları, Ankara, 2010.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 2003.

LAZİBOĞLU, Hâlid, “İran Türkleri”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sayı:7, Ağustos, 1980.

LAZİBOĞLU, Hâlid, “İran’da Ne Kadar Türk Vardır, Nerelerde Otururlar?” Türk Kültürü Dergisi, yıl:XVIII sayı:211-212-213-214, Ankara,1980.

MAKSUDOĞLU, Mehmed, *Farsça Dilbilgisi*, A.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.

MERDANÎ-İ RAHİMÎ, Esedullah, *Ferheng-i Lügat ve Istılahatı Türkî-i Kaşkayi*, Defter-i İntişarat-ı Ensarî Yayınevi, Kum, 2007.

NAĞISOYLU, Möhsün, *Azerbaycan Dili*, Zirve Yayınları, Azerbaycan, 2001.

ORHONLU, Cengiz, "İran Siyasi Hayatında Kaşkaylar ve Oynadıkları Rol", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 56, Ankara, 1967.

ÖREN, Mehmet Metin, *İran Türkleri Hürriyet Hareketleri*, Yayına Haz. : Selçuk Alkın, Mars Matbaası, Girne, 1998.

ÖZTÜRK, Osman Metin-SARIKAYA, Yalçın, *Kaosa Doğru İran*, Ankara, 2006.

SAFFET, Reşit, *İran'da Türk Katliamı*, Türk Yurdu Dergisi, sayı:20-214, Ankara, 1929.

SARIKAYA, Yalçın, *Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla İran'da Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008.

SARIKAYA, Yalçın, *İran'da Milliyetçilik ve Bölgeye Yansımaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2007.

SPULER, Bertold, *İran Moğolları – Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350 –*, Çev: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.

SÜMER, Faruk, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar", *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: X, sayı: 120, Ankara, 1972.

TARAY, Cemal Hüsnü, "Kaşkaîler Meselesi ve Karmaşık İşler", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1963.

TEKİN, Şinasi, "Eski Türkçe", *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.

TEKİN, Talat, *Makaleler 1/ Altayistik*, Yayına Haz. : Emine Yılmaz- Nurettin Demir, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003.

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, "Kaşkaylarda Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi*, c: 28, sayı:314, Ankara, 1989.

ZÜLFİKAR, Hamza, *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, TDK Yayınları, Ankara, 1995.

EK

(Metnin orijinalinden örnekler)

UZAQ YOL

Şeir toplusu

Şərsalan Mirzayi

tifan gəlmiş ağaclari lüt edir
Cəvr tikani ayaqlari şit edir
El köçmüşdür yurd ocağı tüt edir
Işıqlərin birbirinən çalişmir
Sönmüş ocaq çox can çəkir alişmir

ISBN 978-600-90193-8-1

آی وگؤن

تبارک بو "مشک_ی پئی‌دن — اوچدو یئره گلدی گؤیدن
تؤکدؤ پئیمانایا مئیدن — منی مست_ی الست ائتدی

آچدی زولفو سپدی اؤزه — مئی تؤکدؤ پئیمانا گؤزه
اوندا تکلیف ائتدی بیزه — او منی مست_ی مست ائتدی

گؤردؤم او نازلیؤ جانانیؤ — ائدمه‌دیم جانیؤ قوربانیؤ
باغلادیؤ یئنگی پئیمانیؤ — اؤزؤنؤ منه دوست ائتدی

باش گزدی بو تندن آیریؤ — یار بولمادی سندن آیریؤ
بیر دئ: گؤره‌م مندن آیریؤ — کیم بو گؤزؤ پرست ائتدی؟

مرحبا بو زولفو چینه — آی اؤزه او آی و گؤنه
او "احسن الخالقینه" — کی بو قاشی پیوست ائتدی

"ارسلان" دئر جانانیؤنا — عقله، دینه، ایمانیؤنا
اوت دؤشسؤن رقیب جانیؤنا
آرتیق گؤینؤم پابست ائتدی

۱۳۷۴_ سمیرم- اصفهان

خاطیّره

دور آی شاهـــدِی "گـــل رخم"
بیـــر بیـــزی منـــظوره گتیـر
آی، آی پاراســیّ جـار یـوخوم
بـــو مجلیســی نـــوره گتیـر

گاهـــیّ داوادان بیـــــمـــارا
گاهـیّ مئـــی دن وئـر خومـارا
گاه سیّـــتارا گاهـــیّ تـــارا
ســال سســی سنتـــوره گتیـر

آیـــیّ هاردان چاخارتمیّـشانگ
قـــره شـامیّ آغـارتمیّـشانگ
قیـیـامتـــیّ قـوپارتمیّـشانگ
ایســرافیـــلیّ ســوره گتیـر

بـــو لحظه خـاطیّـــره قـالا
هـــر زامـــان یادیّ خئیـــر اولا
سـن اوینـــا تا مـوطـروب چـالا
اوینـــا بیـــزی شـــوره گتیـر

اگر قصـــدینـگ وار تؤکنگ قـان
بـویـور سنـــه تسلیـم بو جان
بـــو ســن بو دار بو "ارســـلان"
قـــوش منـــی مأمـــوره گتیـر

۱۳۷۴ـ پاییزی ـ فیروزآباد

عشق اوغلانیڭ

هر کس کی عشقدن سؤز دئیه — من دیلینیگ قوربانیڭیام
هر کس مندن نیشان سه‌یه — من عاشیڭقلار سولطانیڭیام

عاشیڭغام سارالمام، سولمام — هئچ زامان ناسیڭپاس اولمام
بو دامدان هئچ خالاص اولمام — گیڭریڭفتاری موژگانیڭیام

هرکس کی عشق خطاسیڭ دیڭر — داغ و داشا یاتاسیڭ دیڭر
مجنون عشقینگ آتاسیڭ دیڭر — منده عشقینگ اوغلانیڭیام

بیلینگ کی عشقدن سرخوشام — عقل و هوشو اونوتموشام
چوخ دئمیشم_ دانیڭشمیڭشام — مئی‌ینگ فیڭنجانیڭ جانیڭیام

او تیر کی یار چکمیش دؤشه — آتیڭر کی منه ائتیشه
اوڭره‌گیم قانا قریشه — من او تیرینگ کمانیڭیام

گؤردوم داریڭنگ منصورونو — باخدیڭم بیلدیم منظورونو
حقیقتینگ سنتورونو — وئر کی منده چالانیڭیام

او داغیڭ کی مجنون گزمیش — هر داشیڭنا بیر سؤز یازمیڭش
بی سوڭتون کی فرهاد قازمیڭش — منده ائله قازانیڭیام

اجل گلنده جان آلار — مخلوق ایکّی بئیله اولار
یاریڭ گئدر یاریڭ قالار — منده بوردا قالانیڭیام

من جیـــگـری قـان گـؤزوٚ یـاش رنـــــدٚ و عـــارفلارا یـــوٚلـــداش
من او سیـر ساخـلایان سیـرداش هـــر سیـــر سـؤزوٚنـگ پینهانـیٚیام

بـو دلـی هـــر چنـد عاشیٚـق دیٚـر امّـــا ســؤزلری آچیٚـــــق دیٚـر
باخـــما وضعیـــم قاریٚـشیٚـق دیٚـر
من ائلینـــگ "ارســـلان"یٚـیـام

۱۵ / ۱۱ /۱۳۷۴ _ خنج لارستان _ قیشلاق

چیّناریم

آغیّر ائل ایچی سؤزؤلن
گؤزؤم گؤزؤندن اوزؤلن

گؤزدن یاشیّنگ قوربانیّ یام
خوب یولداشیّنگ قوربانیّ یام

جوشغون بولاق یاشیّل چیمن
"صولت" قدم قویان گزه‌ن

سوسنلی سونبوللو سمن
داغ و داشیّنگ قوربانیّ یام

قونچا گولوم عومرو تالان
چیّناریّم داردان آسیّلان

او خزان جوؤروندان سولان
گؤزه‌ل باشیّنگ قوربانیّ یام

یاشیّل چؤلونگ چیچکینینگ
آغ اوزلرینگ بیرچکینینگ

تر سونبولونگ گؤیچکینینگ
قلم قاشیّنگ قوربانیّ یام

آغیّر ائل منیم ایمانیّم
یولونا تؤکولسه قانیّم

ساواشیّندا گئدسه جانیّم
او ساواشیّنگ قوربانیّ یام

دوستلوق یئلی اسه بیزه
هر کیم قانا بو سیر سؤزه

وحدت گلر اؤلکه‌میزه
او سیر داشیّنگ قوربانیّ یام

"ارسلان" دئر: قره داغلار
اؤلومونگه گؤزؤم آغلار

اوره‌گیم سنی قوجاقلار
اوجا یاشیّنگ قوربانیّ یام

ائل

بیز تورکگ بیز قاشقایئ یاگ
بیزیم آغیر ائل واریمیز
آغزیمیز ایچینده شیرین
شکر تکین دیل واریمیز

بیزیم ائلده گومüش اüزلر
قلم قاشلار آلا گؤزلر
یاخچئ متل شیرین سؤزلر
دویغولو ناغیل واریمیز

ایکی نرگیز، ایکی سونبول
شئیدا بولبول بیر قیزیل گول
"یوسفعلی" تکین بولبول
"سولطان" کیمین گول واریمیز

"داوود" تکین سیتار چالان
حق آیتئ "جهانگیرخان"
"مأذون" کیمین سیرّی نا هان
مجنون و عاقیل واریمیز

عزت اهوینی قایئران
"انگلیس" دؤشونده توران
"صولت" کیم دüشمن یوموران
بیزیم جوشغون سئل واریمیز

گؤلومüزده سونا وار دیر
ائلیمیزده آنا وار دیر
آرخامیزدا دونا وار دیر
گüللü یاشیل چؤل واریمیز

گچن گونه آغلامیشاگ
عهدیمیزی ساخلامیشاگ
ائلیم سنه باغلامیشاگ
موحکم سینمز بئل واریمیز

سولموش گüللرینگ آچیلسین
باتمیش گüنüنگ گئنه چالسین
دüشمنینگ گؤزü کور اولسون
زاغ واریمیز هئل واریمیز

یتیم یال "عـــــوض" غمینـدن دونا" منصـــور" قـــدمینـــدن
"ارســـلان"ینـــگ قلمـــــینـدن
بیـــــزیـم اوزاق یـــول واریّـمیّـــز

۱۳۸۰ــ شیراز ــ زرقان

مرحوم اوستاد حبیب خان گرگین پور بؤیوگ سیّتار چالان و قاشقایی موسیقی سینینگ آتاسی ایچون

غملی سیّتار

غملی سیّتاریّنگ سسینی
یاشیّل بولبول هوسینی

دولان سال داغلارا سسلن
آپار گؤی باغلارا سسلن

آچیّل سحر چاغلار کیمین
دایان اوجا داغلار کیمین

اوینا گؤل بوداقلار کیمین
دؤشمه تورپاقلارا سسلن

گل قوتار سن آیریّلیّغی
سنی تاریّ بو شولوغو

جانیّم گؤزوّنگ موشتولوغو
آپار اوزاقلارا سسلن

"چاه ماریّ"نیّنگ یاشیّل دؤزوّ
سیّتار گؤینوّنده کی سؤزوّ

جئیرانیّم سوّرمه‌لر گؤزوّ
سال بو دوداقلارا سسلن

"چاه ماریّ"، "چارکوهو نگ" داغیّ
گؤن گئدیر جئیران بالاغیّ

گؤزوّنموّش دور "مکّو" باغیّ
گلیر یاتاقلارا سسلن

ائله سان بیر یاز پسینی
حبیب خان دیّرلیّگ قسینی

جئیران گزیر کؤرپه‌سینی
اؤرگد اوشاقلارا سسلن

اوّزوّنگده کی گون‌آیلاریّ
بوغولموش بو هارایلاریّ

گؤزوّنگده قانلیّ چایلاریّ
سال بو بورماقلارا سسلن

باغچـــالاردا ایّـپک اؤلـــمـــوّش　　دئیـــرلر یـــالان گرچـک اؤلموّش
اگـــر نازلـــیّ چیچک اؤلـــمـــوّش　　ســـؤیلـــه یارپاقـــلارا ســـلـن

گـــؤز باغـــــلارام "داوود" چـــالا　　نیّـــگار داغـــــیّ "فـرود" چـــالا
"فـــرهاد" "نیگار"ـ "محمود" چـالا　　آغیّـــر اویمـــاقـــــلارا ســـلـن

باخ "چاه زال"ینـگ بـــویـنـــاغیّـنـدا　　قـــار یـاغـــانـدا جـان داغیّـنـدا
"ارســـلان" اینـــگ دوداغـــیّـنـدا
سال ســسیـنـگ داغـلارا ســلـن

۱۳۸۶ـ شیرازـزرقان

چؤللر

چـــؤللـــر دومانلـــێ چؤللر
نئیه قـــان ایستـــی وئـریر؟

چایـــلارێ قانلـــێ چـؤللر
عطـــر و ریحـانلـێ چـــؤللر

***

چؤللر باغـــلانـــدێ یـوللار
گل ال وئـرگ بیـــر_ بیـره

قورّودو قـــونچـــا گـــوللـر
آچیّـــــلا باغلـێ قـــوللار

***

چـؤللرینـگ باغـــێ باغچـا
گـــؤزلـــریمینگ بـولـوتـو

قـــورّودو گـــوللـــوْ قـــونچـا
ســـوْزوْلـر دامچـا_ دامچـا

***

چؤللرینگ باشـێ یورد دور
ائل قـــدمـــی گـــؤز اوْسته

داغیّـنـان داشـێ یـورد دور
گؤزوْمـوْنگ قاشـێ یورد دور

***

چـــؤللرینگ چایـێ هانـێ؟
باخیّـشلـێ قونچـا گوْلدن

شـام چـاغـێ آیـێ هانـــێ ؟
گؤزوْمـــوْنـگ پایـێ هانـــێ؟

یاشیّل قوشما

من سنی دونیادان باش تر چوخ سئرم
دریالاردان گؤزوم یاش تر چوخ سئرم
قان اوره‌گیم مجنون اولوب داغیّنگدا
اولما داغدان اوره‌گ داش تر، چوخ سئرم

***

مسجیدیمی کمان قاشدان سئوه‌رم
من موهرومو اوره‌گ داشدان سئوه‌رم
عابد کیمین من تورارام نامازا
سنی سحر من او باشدان سئوه‌رم

***

سن گلنده اوره‌گیمه شعر گلیر
قوشما_قوشما اتّکیمه شعر گلیر
هر وقت سئرم آی اوزونگی اوخشایام
یالیّنغیّزام کؤمه‌گیمه شعر گلیر

***

دیلنچی‌یم دیلیم آنگلا گؤزه‌لیم
بیر باخیّشدا دیلیم باغلا گؤزه‌لیم
بیر گول اؤپوش گول دوداقدان وئر منه
شاه باغیّندان گول باغیّشلا گؤزه‌لیم

***

بیلمیرنگ بو گئجه سن سیزلمیشم
دردیمی "ناکسدن" من گیزلمیشم
آیریّلیّقدان دؤن یولومو کوتا ائد
عشقینگ باشخاریّسیّندا دیزلمیشم

گچن گئجه

گچن گئجه دؤشده گؤردوم — جامالیّنگ آیا بنگزر یار
گؤره چین_ چین اوزاق زولفونگ — شام_ی یلدایا بنگزر یار
خالیّنگ دانا، زولفونگ داما — گؤزوّنگ شهلایا بنگزر یار
بهشت و بو گولوّستانلار — سنینگ مأوایا بنگزر یار
من او مجنون_ی "دلخسته" — جوسنونگ لئیلایا بنگزر یار
شیرین_ شیرین، شیرین سؤزوّنگ — شیرین حلوایا بنگزر یار
منم صنعان بو هیجراندان — گؤزوّم دریایا بنگزر یار
گئدیب الدن میّسیّلمانلیّق — دینیم ترسایا بنگزر یار
هانیّ عاشیّق بو دونیادا — من_ی روسوایا بنگزر یار
هر مجلیس کی باشلایارام — سن سیز عزایا بنگزر یار
آدیّ کی دائم دیلیمده — نازلیّ "صحرایا" بنگزر یار
سن ایّنصاف وئر هانیّ ایشینگ — رسم_ی وفایا بنگزر یار

هیجراندا گؤر "ارسلان" ی
میسکین گئدایا بنگزر یار

۱۳۷۵_ فیروزآباد

ائلی سئو

سن اگر ائلی سئونگ ائل سئور سنی
ائل اگر سنی سئوه باخمایانگ یاشیّـل
اوجالار سن گـوّن باتان گؤلکه‌سی کیم
عومرونگ قیّـسا
***
ایّـشیّـغـیّـنـگ آلچـاق
گئجه یولدا اولدوزوم
اوجال آلـچیّـن کیمی اول آلیّـجـیّ قوش سن ائلی سئو
***
بورماغیّـنـگ گؤز یاشیّـلاریّ دولاندا
او سازیّـنـگ سیمی چاییّـنـدا
شئیدا بولبول چیله‌ینده
سنینگ او گـوّل بوغازیّـنـگدا
گئدن آغیّـر ائلی یاد ائد
هم سازا سال سن گؤزه‌لیم هم دیله چال سن
***
سن اگر ائلی سئونگ ائـل سئور سنی
باخ ائله یاشیّـل ائلی سئو
سن اولانگ ائل دیّـریلر
ائل اولماسا سن اؤله‌رنگ
ائلی سئو سن
ائلی سئو سن، ائلی سئو...

۱۳۸۴ـ شیراز

فرود و فرهاد

سنینگ سازیّنگ سسی عشقینگ دیلماجیّ
سنینگ قولاج قولونگ هونبر آغاجیّ
سس_ سسه قوشاندا قارداش و باجیّ

سان پریلر آی ایچیننده توی ائدیر
گونده گلیر داغدان چیخیر بوی ائدیر

چکیلنده کرنا سحره قولایلار
قیز_ گلینلر اوینایاندا هلئیلر
بیر غم گلر اوره‌گیمی هلئیلر

باشیّم اوجو بیر قیزیل آی اوینایار
گؤزوم جوشار یئر اوزو چای اوینایار

او بورخولان بورماقلارا آند اولسون
ایگیدلره دایاقلارا آند اولسون
سن گؤردوگونگ بویاقلارا آند اولسون

صدق_ی دلدن ایکّی گؤزوم قوربانیّنگ
قابلیّنگ ده‌یل منیم اؤزوم قوربانیّنگ

سنه قوربان دور دولاناگ چؤللره
دوت الیمدن آپار منی ائللره
کیپریک کیمین میّضراب چال او تئللره

گل تا گئنه غم سازیّنیّ باغلایاگ
گچن گونو یادا سالاگ آغلایاگ

کیپریکیمدن جارّیّ یولا چکیله
اتّکیمدن قه‌وده گوللر اکیله
چال تا گئنه "گئدن دارغا" بوکوله

غملی بولبول او "شاه میرزا" یاد اولا
"ماه پرویز" تک گؤزه‌ل دارغا یاد اولا

سن چـــالانـــدا اوینـــار حـــور و پریســـا
اؤلمـــوش ایســـه گئنـــه دیـــرّیـــلر "عیســـا"
"خُســـروؤ" مقـــامیّـــنـــدا ســـن بیـــر "نکیســـا"

"فـــرهـــاد"یّـمیّـز شیـــرین_شیرین چال گئـــنـــن
فـــرود ائیـــله غم گـــؤینـــوّمـــدن آل گئـــنـــن

"ارســـلان"ام منیـــم دیلیـــم لال اولمـــوش
آل بویاغیّـــم گـــؤرنه ســـؤزوّم کال اولمـــوش
اوّره‌گ یاخـچـــیّ سنینـــگینـــان حال اولمـــوش
گـــؤزوّم قچـــر اوّزونـــگه بیـــر آی بیـــچـــر
سنـــی ائـــله او "بـــاربـــود"دان تـــای بیـــچـــر

۱۳۸۱_ شیراز _ زرقان